

Универзитет у Београду
Филозофски факултет

Мастер рад
**Југославија и Индонезија 1961-1965: Економски приступ,
идеје и реализација**

Ментор:
проф. др Александар Животић

Студент:
Милош Чорбић ИС 19/27

Београд,
2020.

Садржај

1. Предговор.....	стр. 3.
2. Увод.....	стр. 8.
2.1. Дипломатски односи Југославије и Индонезије 1961-1965.....	стр. 8.
2.2. Економија између реформи – Југославија 1961-1965.....	стр. 15.
2.3. Индонезија у првој половини 60-их година – вођена демократија и вођена привреда.....	стр. 22.
2.4. Економија у светлу Несврстаних.....	стр. 32.
3. Трговинска размена.....	стр. 40.
3.1. Трговински споразуми.....	стр. 44.
3.2. Југословенска трговинска мрежа у Индонезији.....	стр. 47.
3.3. 1961.....	стр. 50.
3.4. 1962.....	стр. 55.
3.5. 1963.....	стр. 68.
3.6. 1964.....	стр. 75.
3.7. 1965.....	стр. 83.
3.8. Консигнационо складиште у Ријечи.....	стр. 89.
3.9. Извоз бродова.....	стр. 94.
3.10. Извоз грађевинских машина.....	стр. 99.
3.11. Проблеми трговинске размене.....	стр. 101.
4. Кредитни аранжмани.....	стр. 104.
4.1. Проблеми отплате кредита.....	стр. 109.
4.2. Прилог – Кредити осталих земаља.....	стр. 115.
5. Пројекти у инфраструктури, енергетици и индустрији.....	стр. 120.
5.1. Инфраструктурни пројекти.....	стр. 122.
5.2. Пројекти у енергетици.....	стр. 128.

5.2.1. Микроцентралe.....	стр. 129.
5.2.2. Хидроелектране и термоелектране.....	стр. 131.
5.3. Пројекти у индустрији.....	стр. 135.
5.3.1. Фабрика танина.....	стр. 135.
5.3.2. Текстилна и прехранбена индустрија.....	стр. 140.
5.3.3. Индустрија мотора и аутомобила.....	стр. 143.
5.3.4. Мањи послови.....	стр. 147.
6. Посао „Триглав“.....	стр. 152.
7. Закључак.....	стр. 163.
❖ Извори.....	стр. 171.
❖ Литература.....	стр. 171.

1. Предговор

Велики удар на европску супермацију на глобалној политичкој и економској сцени представљао је Први светски рат. До тада невиђени ратни сукоб светских сила и њихових савезница на европским бојиштима уздрмао је Европу из корена. Велики рат уздрмао је колонијална царства европских земаља. У многим земљама подређеним европским метрополама појавили су се појединци и покрети са идејама о аутономији и независности својих земаља. Ипак завршни удар европском колонијализму задао је Други светски рат. Успешни походи Трећег Рајха у Европи и експанзија Јапана довели су до пораза дела колонијалних метропола и јачања покрета за независност у многим азијским земљама. Ипак коначни расплет за већину колонија дошао је тек у време Хладног рата. Током 50-их и 60-их година 20. века већини ових земаља призната је независност.

Крај Другог светског рата имао је пресудан значај у обликовању хладноратовске Европе. Стари континент остао је све до пада берлинског зида подељен тзв. *гвозденом завесом*, на свој источни и западни део. Ова подела била је на првом месту идеолошка и политичка. Идеологија и политика биле су у 20. веку незаобилазни фактор у обликовању међународних односа. На овој бази су поред војно-политичких формирани и економски савези и организације за сарадњу. Ипак међусобни контакт и размена, чак и међу идеолошки супростављеним земљама, били су готово неизбежни. У хладноратовском свету на значају су као економски партнери добиле и бивше колоније. Многе од ових земаља постаће предмет својеврсне јагме и надметања две суперсиле и њихових савезника у хладноратовској игри глобалне превласти, где је и економија добила своје место као неизоставна компонента. Посматрач али и активни учесник у овој глобалној политичко-економској арени била је и несврстана социјалистичка Југославија.

До првог пуцања наизглед монолитног совјетског лагера дошло је 1948. До тада највернији ученик совјетског учитеља, Федеративна Народна Република Југославија, на челу са својим тада неприкосновеним лидером и ауторитетом Јосипом Брозом Титом сукобила се са Москвом. Резолуција *О стању у КПЈ*, Пети конгрес КПЈ и потпуни прекид односа између ФНРЈ и земаља источне Европе за многе историчаре су кључне прекретнице у историји социјалистичке Југославије. Југославија се након ове прекретнице нашла на путу ка нечему што су савременици називали сопственим путем у социјализам. Осим промена на

унутрашњем плану, које су пратиле процес изградње аутентичног југословенског социјализма, у мери у којој је уопште био аутентичан, дошло је и до промена у спољнополитичкој оријентацији. Након напуштања ослонаца на СССР, Југославија се извесно време, нарочито у првој половини 50-их, морала ослонити на САД и западноевропске земље. Политичка и идеолошка колизија југословенског комунистичког руководства са Западом и Истоком изнедрила је оријентацију ка Трећем свету и напоследку покрету несврстаних. Може се рећи да је несврстаност, као спољнополитичка оријентација, уз самоуправљање чинила једну од идеолошких осовина на којима је почивала социјалистичка Југославија.

Распад СФРЈ довео је до преиспитивања политике коју је ова земља водила, како на унутрашњем тако и на спољном плану. Мишљења су варирала, од критике политике несврстаности као погрешног правца, до прича о огромном ауторитету ове средње развијене европске земље у свету и њеног лидера чије име је отварало сва врата. Коначно у склопу тога дискурса су и милиони и милијарде долара које су југословенске фирме у пријатељским несврстаним земљама приходовале. Један од разлога за формирање оваквих разноликих и често оштро супростављених ставова, била је и чињеница да је историографија до сада остала без обимнијег и студиознијег одговора на питања која су се везивала за сарадњу Југославије и несврстаних на привредном пољу.

Све ове различите и не ретко контрадикторне информације, често изношене без много научног историографског утемељења, навеле су ме прво на размишљање о економским односима Југославије и несврстаних земаља у целини. Ова тема је временом добијала прецизније и уже одреднице, пре свега хронолошке и географске, али и хеуристичке. Ширина потенцијалног хронолошког оквира, као и обиље архивске грађе били су један од првих великих проблема са којим би се суочио сваки потенцијални истраживач ове теме. У овом случају пала је одлука да се изабере Индонезија, односно њени економски односи са Југославијом. Од пресудног значаја за формулацију ове теме били су моји разговори са професорима Александром Животићем и Љубодрагом Димићем.

Разлози за овакав приступ су следећи. Индонезија је заједно са Југославијом, Египтом и Индијом била једна од земаља најзначајних за оснивање покрета несврстаних. Осим тога информације Статистичког годишњака СФРЈ показале су да је Југославија имала значајан

обим спољне трговине са овом земљом, поред Индије и Египта, у првој половини 60-их у односу на остале учеснике конференције несврстаних 1961. У суштини овај мастер рад представљао би својеврсну студију случаја за наредна детаљнија истраживања на пољу економских односа Југославије и несврстаних земаља, али и Трећег света уопште.

Као што је већ у самом наслову наведено рад ће се доминантно фокусирати на период од 1961. до 1965. године. Разлози за овакве хронолошке одреднице су вишеструки. У контексту несврстаних овај период је од великог значаја. Прва конференција несврстаних земаља одржана је 1961. у Београду, а друга у Каиру 1964. Између ове две конференције дошло је 1962. до Конференције о проблемима економског развоја, која је такође од значаја за тему овог рада. Са економске тачке гледишта овај период обележили су битни моменти за историју Југославије, али и Индонезије. Период прве половине 60-их година био је у југословенској привреди обележен реформским напорима. Прво у виду привредне реформе 1961, а потом и велике реформе из 1965. У историји Индонезије овај период познат је и као епоха вођене економије, а на политичком пољу као врхунац али и опадање моћи Ахмеда Сукарна.

Економски односи Југославије и Индонезије биће обрађени у овом раду са три аспекта. Први аспект јесте испитивање значаја дипломатских односа између две земље на њихове економске односе. Други је утицај унутрашњих економских прилика у обе државе на њихову привредну сарадњу. Трећи фактор је економска сарадња у светлу покрета несврстаних и погледа тог покрета на међународне економске односе.

Структура главног дела овог мастер рада састоји се од 4 велика поглавља, којима претходи *Увод*. Прво поглавље је *Трговинска размена*. Главна целина овог поглавља хронолошки посматра ток развоја робне размене између Југославије и Индонезије од 1961. до 1965. Ово поглавље садржи и посебне целине која обрађују југословенску трговинску мрежу у Индонезији, опште проблеме трговинске размене, трговинске уговоре између две земље, извоз бродова, консигнационо складиште у Ријечи и извоз грађевинских машина. Друго поглавље су *Кредитни аранжмани*, у којем су обрађени кредити које је Југославија пружала Индонезији и проблематика везана за њих. У овом делу дат је и осврт на кредите које је Индонезија узимала од трећих земаља. Треће поглавље насловљено је *Пројекти у инфраструктури, енергетици и индустрији*. После уводног дела у овом поглављу обрађени

су инфраструктурни пројекти, где је нарочит акценат стављен на луке и бродоградилшта. У другом делу обрађени су пројекти у енергетици, односно хидро и термоелектране које су југословенске фирме намеравале да граде у Индонезији. Последња целина обрадила је пројекте у индустрији, односно посебно посао са фабриком танина и пројекте у прехранбеној, текстилној, машинској и аутоиндустрији, као и одређене послове мањег обима. Последње поглавље пре закључка је *Посао Триглав* и обрађује велики аранжман за извоз југословенског текстила и памучног предива у Индонезију.

Истраживање је највећим делом ослоњено на необјављене историјске изворе. Реч је пре свега о архивској грађи Дипломатског архива Министарства спољних послова Републике Србије. Потом о грађи похрањеној у Архиву Југославије, односно у фондовима Савезно извршно веће и Централни комитет Савеза комуниста Југославије. Грађа из наведених архива састоји се превасходно од различитих елабората, извештаја, телеграма, дописа, уговора и осталих докумената релевантних за тему. Од значаја је и зборник докумената *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа* који су приредили Љубодраг Димић, Александар Раковић и Миладин Милошевић. Иако ова тема није заокупљала превише пажњу историографије приметно је да су се различите институције, нарочито 60-их година, бавиле земљама Трећег света и њиховим односима са Југославијом. Једна од таквих институција је свакако и Институт за међународну политику и привреду, чија библиотека и данас пружа обиље монографија, студија и других релевантних научних радова савременика на ову тему. На крају свакако треба поменути и *Статистички годишњак СФРЈ* као публикацију некадашњег Савезног завода за статистику, који пружа значајне податке, нарочито о спољнотрговинским односима Југославије са иностранством.

Као што је већ напоменуто историографија до сада није изнедрила велике и систематичне студије о економским односима Југославије и Индонезије, као ни Југославије и несврстаних. Ова тема углавном је у делима савременика али и историчара заузимала споредно место, иза дипломатских односа. Ипак на овом месту мора се истаћи горе споменути зборник докумената *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа* као и радови др Драгана Богетића, нарочито монографије *Нова стратегија југословенске спољне политике: 1956-1961.* и *Несврстаност кроз историју: од идеје до*

покрета. Велики значај за упознавање са тематиком и дефинисање теме имали су моји разговори са већ поменутима др Љубодрагом Димићем и др Александром Животићем, као и др Драганом Богетићем и др Миланом Игрутиновићем.

2. Увод

2.1. Дипломатски односи Југославије и Индонезије 1961-1965.

Војним сломом Јапана 1945. индонежански покрет за независност на челу са Ахмедом Сукарном и Мухамедом Хатом прогласио је 17. августа 1945. независност Републике Индонезије у Џакарти.¹ Био је то почетак борбе Индонезије за независност. Убрзо по капитулацији јапанске војске дошло је до искрцавања савезничких снага на архипелаг. Ове снаге требало је да заведу ред и власт предају натраг у руке Холанђана. Признавање независности Републике Индонезије још увек није било опција како за Савезнике тако и за Холанђане. Прве борбе републиканске војске за независност Индонезије почеле су са Британцима, а наставиле су се са холандским трупама, након што је Краљевина Холандија преузела цивилну и војну власт од Савезника. Након низа војно-полицијских акција холандске оружане снаге у Индонезији оствариле су знатне успехе. Приликом заузимања Џокјакарте заробљени су Хата и Сукарно.²

Након преговора за округлим столом у Хагу Индонезија је добила независност од метрополе. Званични пренос суверенитета са Краљевине Холандије на Индонезију догодио се 27. децембра 1949.³ Створена је федерација Јаве и 15 територија Холандске Источне Индије која је званично названа Република Сједињених Држава Индонезије. Нова држава била је далеко од унитарне републике чије стварање су 1945. започели Хата и Сукарно.⁴ Једна од цена независности било је и признавање економских интереса Холандије у Индонезији.⁵ Ипак овакво стање није потрајало дуго јер је унитарна Република Индонезије проглашена 17. августа 1950. године.⁶ Холандски политички и економски утицај све више

¹ Раније, односно 1. јуна 1945, Ахмед Сукарно као вођа Индонежанске националне партије проглашава у свом говору пет принципа *Панч Шиле*: вера у Бога, хуманост, национализам, репрезентативна влада и социјална правда. Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*. (Honolulu: University of Hawai'i press, 2002), p. 168; Bruce Grant, *Indonesia* (London and New York: Cambridge University Press, 1964), p. 24, 26.

² Bruce Grant, *Indonesia*, p. 28.

³ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, приредили Љубодраг Димић, Александар Раковић и Миладин Милошевић (Београд: Архив Југославије, 2014.), стр. 8; Dragan Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961*. (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006.), str. 169.

⁴ Bruce Grant, *Indonesia*, p. 29.

⁵ Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 171.

⁶ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 8; Bruce Grant, *Indonesia*, p. 29.

је опадао. Холандско-индежанска унија, као вид лабаве конфедерације бивше колоније и метрополе, дефинитивно је распуштена августа 1954. након што је изгубила сваку улогу.⁷

Прво интересовање за Индонезију у ФНРЈ јавило се 1945. са почетком борби покрета за независност против Холанђана. Све до 1949. Југославија дели поглед Совјетског Савеза на овај део света. До првих контаката званичника долази већ 1948. у Прагу када су се сусрели амбасадор ФНРЈ у Чехословачкој Дарко Ченеј и отправник послова индонежанске Информационе службе Сурипно.⁸ Иако је Југославија била међу првим земљама које су признале Индонезију, већ 27. децембра 1949, успостављање дипломатских односа између две земље није ишло лако. И поред свих тежњу, нарочито са југословенске стране, званични односи између ФНРЈ и Републике Индонезије биће успостављени тек по Стаљиновој смрти. Након сукоба југословенског руководства са Совјетским Савезом 1948. Индонежани су показали резерве према успостављању дипломатских односа са Југославијом.⁹ Разлог за ово била је жеља да се одрже добри односи са СССР, али и јак утицај Комунистичке партије Индонезије, која је на линији Информбироа сматрала КПЈ за отпадничку и ревизионистичку партију. Дипломатски односи биће успостављени коначно 5. новембра 1954.¹⁰ ФНРЈ је 1955. отворила своје посланство у Џакарти. Ово посланство је 10. јуна 1956. подигнуто на ранг амбасаде а југословенски амбасадор у Џакарти постао је Стане Павлич. За амбасадора Индонезије у Београду постављен је Сударсоно.¹¹

Период који је уследио након успостављања дипломатских односа обележило је све веће зближавање ставова Београда и Џакарте по питањима од међународног значаја, нарочито у оквирима Уједињених нација. У том контексту вреди напоменути и *Иницијативу петорице* на XV заседању ГС УН 20. септембра 1960. у којој су учешће узели лидери Југославије, Индонезије, УАР, Гане и Индије.¹² Овај догађај сматра се преломним за

⁷ Puniša A. Pavlović, „Savremeni problemi razvitka Indonezije“, *Međunarodni problemi*, br. 1 (1957): 51.

⁸ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 24.

⁹ Dragan Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961.*, str. 169.

¹⁰ *Исто*.

¹¹ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 30.

¹² Том приликом Тито, Сукарно, Насер, Нехру и Нкрумах позвали су Совјетски Савез и Сједињене Државе на поновно успостављање прекинутих контаката и мирољубиво решавање актуелних проблема. Dr Vojana Tadić, Mr Olivera Bogetić, Mr Dragan Bogetić, *Osobnosti i dileme nesvrstanosti; Hronika nesvrstanosti 1956-1980.* (Београд: Komunist, 1982.), str. 107; Драган Богетић, Љубодраг Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961.: прилог историји Трећег света* (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2013.), стр. 134.

стварање покрета несврстаних.¹³ Почетком 60-их односе између две земље обележила је Прва конференција несврстаних и полемике везане за њу. Ахмед Сукарно је подржавао иницијативу Јосипа Броза за одржавање састанка ванблоковских држава. Ипак његово мишљење се разликовало од Титовог. Наиме, Сукарно је био присталица регионалне афро-азијске сарадње, док је Јосип Броз сматрао да покрет ванблоковских активно неутралних земаља треба да има глобални карактер. Председник Индонезије стога је сматрао да би састанак у Београду требало да буде само једна етапа ка новом састанку земаља Азије и Африке, сличном ономе у Бандунгу 1955.¹⁴ Глобални или регионални карактер настајајућег покрета био је питање око којег Југославија и Индонезија нису имале заједнички концензус. Већ марта 1961. представници ФНР Југославије, Републике Индонезије и Уједињене Арапске Републике одржавали су информативне разговоре о могућем састанку представника неангажованих земаља. Планирана конференција требала је да се бави питањима деколонизације, пре свега Алжиром и Конгом, а потом и другим ширим светским проблемима.¹⁵

Индонезија није тако лако одустала од азијско-афричке регионалне иницијативе. Ова тема била је актуелна чак и након припремног састанка за београдску конференцију у Каиру јуна 1961. Сукарнова иницијатива уживала је нарочиту подршку НР Кине. Прилика за разговоре руководиоца две земље на тему међународних односа и конференције неангажованих земаља појавила се јуна 1961. Тада је дошло до састанка Тита и Сукарна на којем су се два лидера поново сложили о потреби за одржавањем састанка неангажованих земаља. Сматрано је да ставови на будућој конференцији неби требали бити превише агресивни, нити присни према било ком блоку. На аеродрому Батајница 17. јуна 1961. дошло је до сусрета Јосипа Броза Тита, Ахмеда Сукарна и Модибана Кеите.¹⁶ Три државника су се у

¹³ Била је то прва самостална заједничка иницијатива несврстаних земаља у оквиру УН, која је најавила њихове будуће наступе на међународној политичкој сцени. Др Ратомир Миликић, *Између Европе и Несврстаности: Југославија и Савет Европе 1960-1980*. (Београд: Институт за савремену историју, 2017.), стр. 49.

¹⁴ Ахмед Сукарно био је један од лидера који су били најзаслужнији за конференцију афро-азијских земаља у Бандунгу априла 1955. Сходно томе он је био и један од најгласнијих заступника регионализма, односно стварања покрета афро-азијских земаља. Dragan Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961.*, str. 310. Драган Богетић, Љубодраг Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961.: прилог историји Трећег света*, стр. 53.

¹⁵ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 62

¹⁶ Председник Сукарно био је у посети ФНРЈ у периоду 15-17. јун 1961. док је председник Републике Мали Модибан Кеита боравио у званичној посети Југославији 17-23. јуна 1961. Dr Vojana Tadić, Mr Olivera Bogetić, Mr Dragan Bogetić, *Osobnosti i dileme nesvrstanosti; Hronika nesvrstanosti 1956-1980.*, str. 109.

заједничкој декларацији сложила да је конференција неангажованих земаља дошла у прави час и да је представљала адекватан корак у складу са тадашњом ситуацијом у свету. До новог састанка Тита и Сукарна дошло је пред саму конференцију 31. августа 1961. Том приликом оба лидера су се сложила да главни циљ Београдске конференције треба да буде преузимање *енергичних мера против империјализма и колонијализма*. Председник Сукарно сматрао је то највећим значајем будуће конференције, поред закључивања одређене декларације, повеље или апела који би касније били реализовани.¹⁷ Међутим истом приликом Сукарно је морао истаћи да Београдска конференција не може бити супституција афро-азијској иницијативи, већ да је само њена допуна. Чиме је остао доследан својим ранијим тенденцијама. У исто време државни секретар иностраних послова ФНРЈ Коча Поповић је са министром спољних послова Републике Индонезије Субандриом водио преговоре о одређеним детаљима везаним за конференцију. Том приликом Поповић и Субандрио сложили су се да ће први говорник на конференцији бити председник Сукарно.¹⁸

Београдска конференција шефова држава и влада неангажованих земаља одржана је у периоду 1-6. септембра 1961.¹⁹ Као што је раније договорено први говорник био је председник Сукарно. Том приликом он је отворио теме на које ће се касније надовезивати и остали учесници конференције. Трећег дана конференције своје излагање имао је и Тито, који је изнео ставове ФНРЈ по одређеним питањима у међународној политици. Говори оба председника, Тита и Сукарна, били су програмске природе и представљали су готово идентичне ставове према кључним светским питањима. Суштина њихових излагања тицала се питања колонијализма, империјализма, расизма и суштине несврстаности. Несврстаност за њих није била неутралност, већ једна нова снага и иницијатива на међународној сцени која је требала да допринесу решавању крупних проблема у свету. Обојица су осудили блоковску поделу света, као и мешање у унутрашња питања независних држава.²⁰ Инсистирало је на томе да несврстани нису „трећи блок“, већ да је Београдска конференција изнела одређене принципе на којима су требали да почивају међународни односи. Инсистирало је на принципу једнакости у међународним односима.

¹⁷ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 67.

¹⁸ *Исто*, стр. 68.

¹⁹ Dr Vojana Tadić, Mr Olivera Bogetić, Mr Dragan Bogetić, *Osobenosti i dileme nesvrstanosti; Hronika nesvrstanosti 1956-1980.*, str. 110.

²⁰ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 69.

Међутим по одређеним кључним питањима Тито и Сукарно остали су на различитим позицијама. Сукарно је поред свих ставова које је изнео, а који су се добрим делом подударали са Титовим концепцијама, Београдску конференцију ставио у други план у односу на азијско-афричку иницијативу. За њега су у првом плану биле конференције у Њу Делхију из 1948. и Бандунгу из 1955. Том приликом он је најавио и могућност нове афро-азијске конференције.²¹ Тито је са друге стране имао глобалну визију настајајућег покрета, који је по његовим речима требало да преузме део одговорности за судбину света.²²

Иако су и ставови по питању борбе против колонијализма код оба лидера били скоро јединствени и ту су постојале одређене несугласице. Сукарно је на конференцији говорио о проблему Западног Иријана према којем је Индонезија гајила претензије, а који је још увек био под управом Холандије.²³ Тито је подржао ову индонежанску иницијативу, ипак различити ставови појавили су се код питања мирољубиве коегзистенције. Остао је утисак да Индонежани нису сматрали да ће безусловно придржаваће овом принципу, на чему је ФНРЈ инсистирала, довести исто тако безусловно, брзо и лако до окончања процеса деколонизације.

Након конференције Тито и Сукарно су обновили личне контакте 13. и 18. септембра 1961. путем размене порука. Међутим односи између две земље су се након конференције у политичкој сфери променили. Новопостављени амбасадор ФНРЈ у Џакарти чекао је 14 месеци да са председником Сукарном разговара о политичким темама. На додатно захлађење у односима утицао је и став ФНРЈ о потенцијалној војној акцији Индонезије у Западном Иријану. У разговору са амбасадором Асмауном децембра 1961. Коча Поповић је избегавао да да конкретан одговор на питање какво би било понашање ФНРЈ у случају оружане акције Индонезије. Ипак Југославија је признавала суверенитет Индонезије над овом територијом.²⁴ Захваљујући побољшању односа Индонезије са Сједињеним Државама

²¹ Битно је опет у овом контексту напоменути да је Република Индонезија била један од иницијатора конференције у Бандунгу. У вези са тим треба сагледати и тежњу Сукарна да покрет несврстаних са глобалног врати на афро-азијски оквир. Puniša A. Pavlović, „Savremeni problemi razvitka Indonezije“, str. 54.

²² *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 70-71.

²³ Иако је лично сматрао да постоје много битнији проблеми од Западног Иријана, Ахмед Сукарно је константно држао пажњу јавности користећи то питање. Сталним истицањем Западног Иријана могли су се ставити са стране неки битнији проблеми, нарочито у сфери економије. Осим тога тријумф Индонезије по овом питању 1963. довео је сигурно и до раста популарности председника. Guy J. Pauker, ``Indonesia in 1963: The Year of Wasted Opportunities``, *Asian Survey*, Vol. 4, No. 2, A Survey of Asia in 1963: Part II (Feb., 1964): 687.

²⁴ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 76.

и притиска ове силе на Холандију Индонезија је успела да Западни Иријан стави под свој суверенитет.²⁵ Јосип Броз честитао је Ахмеду Сукарну успешну кампању припајања Западног Иријана. Љ. Димић и А. Раковић сматрају да је овај момент би пресудан у односима између две земље. Након Београдске конференције и припајања Западног Иријана односи две земље и два лидера постали мање учестали.²⁶

Током децембра 1962. југословенска делегација на челу са потпредседником државе Едвардом Кардељем посетила је Индонезију. У разговорима делегација две земље главне теме биле су међународна ситуација, билатерални односи и реформе. Индонежани који су испитивали привредне моделе и приступе који би највише одговарали развоју њихове економије желели су да са југословенским партнерима размене искуства. Узевши у обзир да је Едвард Кардељ био својеврсни идеолог југословенског социјалистичког самоуправљања, тешко да је у том моменту било бољег саговорника на ову тему од њега. У свом излагању о међународним односима Југославије Кардељ је говорио о односима ФНРЈ са суседима, Совјетским Савезом, Сједињеним Државама и Кином. Индонежани су у свом излагању посебну пажњу посветили сукобу СССР и Индије са Кином, као и ситуацији на северу Борнеа. У разговорима о билатералним односима у фокусу је била општа привредна сарадња и трговинска размена између две земље.²⁷

Након извесног периода затишја лични контакти између Ахмеда Сукарна и Јосипа Броза обновљени су на Титову иницијативу 14. јануара 1963. У писму које је тада упутио председнику Сукарну Тито је махом говорио о његовим утисцима о политичкој ситуацији у свету, разговорима са Хрушчовом, берлинској кризи, спору Индије и Кине као и о утисцима о Кардељевој посети Индонезији. Одговор на Титово писмо дошао је тек 23. марта 1963. Разлог за ово била је највероватније све већа колизија у гледиштима на одређене политичке проблеме која је постојала између два лидера. Сукарну је сметао недостатак подршке из Београда за „нови Бандунг“, потом подршка ФНРЈ Индији у сукобу са Кином, као и контакти

²⁵ У циљу успостављања власти на Западном Иријану Индонежани су извршили набавке наоружања у Совјетском Савезу и другим земљама СЕВ-а чија цена је износила око милијарду долара. Највећи део овог износа покривен је преко кредита. Ипак пресудну улогу у припајању Иријана Индонезији имала су Сједињене Државе, које су овим поводом извршиле притисак на Холандију. Циљ Американаца био је да Индонежане извуку из совјетске зоне утицаја. Charles A. Fisher, 'Myth and Geographical Reality in Indonesia', *Modern Asian Studies*, Vol. 1, No. 2 (1967): 180.

²⁶ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 78.

²⁷ *Исто*, стр. 78-79.

југословенских дипломата са Малезијом.²⁸ У поруци Титу Сукарно је истакао предности и успехе регионалне сарадње, нарочито на примеру кинеско-индијског сукоба. Ипак највише пажње посветио је сукобу Индонезије са Малезијом. Напослетку Сукарно је истакао жељу за одржавањем даљих веза са председником Титом и Југославијом.²⁹

У разговорима Тита и Сукарна на броду Крајина 12. јуна 1963. у првом плану је био однос Индонезије и Малезије, могућност стварање „Малезијске Федерације“ и питање Сингапура.³⁰ На другом месту нашло се и питање покрета несврстаних и његовог даљег функционисања. На изненађење присутних Сукарно је подржао иницијативу за нови самит несврстаних, са проширеним бројем званица који би укључио и земље латинске Америке, чиме је фактички прихватио глобални принцип насупротив регионалном.³¹

Контакти Тита и Сукарна обновљени су поново децембра 1963. У поруци председнику Индонезије Јосип Броз је изложио своје ставове по питању политичке ситуације у свету, као и утиске из разговора са Хрушчовом, посете Сједињеним Државама и земљама латинске Америке. Писмо се дотичало и ширења покрета несврстаних, као и нове конференције коју је требало да подржи Сукарно. Међутим индонежанска политика била је све даља од глобалног концепта несврстаности Југославије. Под великим утицајем Комунистичке партије Индонезије и НР Кине индонежанско руководство све више се окретало принципу регионалне сарадње земаља Азије и Африке.³²

Смањивање интензитета у политичким односима Индонезије и СФРЈ било је видљиво у првим месецима 1964. Узрок овоме највероватније је био у индонежанској иницијативи за поновним сазивањем конференције азијско-афричких земаља. Са друге стране Индонезија није престала да учествује у припремним састанцима за конференцију

²⁸ И поред ових контаката са Куала Лумпуром високорангирани југословенски дипломата Јосип Ђерђа изнео је 1964. изразито негативно мишљење о Малезији. Он је навео како је та новоформирана држава продукт неоколонијализма, чији је циљ спутавање еманципације и пуне независности Републике Индонезије. Josip Đerđa, „Nova етапа u razvoju i akciji politike neangažovanja – Druga konferencija neangažovanih zemalja“, *Međunarodna politika*, br. 3 (1964): 16.

²⁹ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 81-82.

³⁰ Ахмед Сукарно био је у пријатељској посети Југославији у периоду 10-13. јун 1963. Dr Bojana Tadić, Mr Olivera Bogetić, Mr Dragan Bogetić, *Osobnosti i dileme nesvrstanosti; Hronika nesvrstanosti 1956-1980.*, str. 113.

³¹ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 83.

³² *Исто*, стр. 84.

несврстаних у Каиру.³³ И поред свих срдачних међусобних порука два лидера није дошло до њиховог састанка уочи конференције у Каиру, нити до заједничког путовања на конференцију. Ипак за време конференције дошло је до два сусрета Тита и Сукарна, 5. и 10. октобра 1964. Ово су били уједно и њихови последњи усмени разговори. Први разговор обележила је дебата на тему регионалног или глобалног приступа у покрету, видова борбе против империјализма, колонијализма и неоколонијализма као и о проблемима економског развоја новоослобођених земаља. Разговор су обележили различити ставови и недостатак концензуса. Приликом другог разговора оба председника сложила су се око карактера завршних докумената конференције.³⁴

Након каирске конференције несврстаних интензитет односа између СФРЈ и Републике Индонезије је све више опадао. Југославија није имала начина да спречи иступање Индонезије из Уједињених нација, нити да ефикасније утиче на њену политику конфронтације са Малезијом.³⁵ Са пажњом су праћена превирања у тој азијској земљи, али су контакти и активност дипломата били готово на минималном нивоу. Из Индонезије су стизале различите вести и стекао се утисак дуализма у спољној политици. Након пуча 30. септембра 1965. Тито је у својој поруци осудио покушаје изазивања нереда и дао подршку Сукарну на путу напретка земље и одржавања њене независности и тековина револуције. На ову поруку Ахмед Сукарно је одговорио учтиво, са захвалношћу и најбољим жељама за председника Тита.³⁶

2.2. Економија између реформи – Југославија 1961-1965.

³³ Припремни састанак за Конференцију шефова држава или влада несврстаних земаља у Каиру одржан је у периоду 23-28. март 1964. у Коломбу (Шри Ланка). Dr Vojana Tadić, Mr Olivera Bogetić, Mr Dragan Bogetić, *Osobnosti i dileme nesvrstanosti; Hronika nesvrstanosti 1956-1980.*, стр. 115.

³⁴ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 85-87.

³⁵ Иако се на почетку Индонезија није противила формирању Федерације Малезије, појава ове државе на међународној сцени довела је до бурних реакција у Цакарти. Малезија је сматрана неоколонијалистичком творевином која има за циљ да поткопа суверенитет и независност Индонезије. Када је септембра 1963. Малезија дефинитивно призната као држава Сукарно се одлучује на њено *уништење*, односно на конфронтацију. Овакав потез довео је до обустављања помоћи Запада индонежанској привреди, али и иступања Републике Индонезије из ОУН. Нашавши се готово изолована у међународној политици Индонезија се окренула радикално ка НР Кини и њеној спољнополитичкој и идеолошкој концепцији. Кинески утицај растао је у Индонезији од 1959. и манифестовао се и у јачању утицаја Комунистичке Партије Индонезије у политичком животу. Charles A. Fisher, 'Myth and Geographical Reality in Indonesia', p. 180-181; Guy J. Pauker, 'Indonesia in 1964: Toward the Peoples Democracy?', *Asian Survey*, Vol. 5, No. 2, A Survey of Asia in 1964: Part II (Feb., 1965): 88

³⁶ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 88.

Након 1945. главни узор Југославије у економији био је Совјетски Савез. Следећи совјетску економску доктрину донешен је Први петогодишњи план (1947-1951).³⁷ Увођење једнопартијског режима на челу са КПЈ подразумевало је и увођење командно-планске привреде. Први период привредне изградње ставио је у први план велика улагања у тешку индустрију и изградњу енергетске и сировинске базе.³⁸ Иако је своју привреду и њену целокупну изграђу у периоду после 1945. Југославија поставила према совјетском узору, након 1948. и сукоба са Москвом долази до постепеног напуштања тог економског курса.

Совјетски плански тип привреде замењен је од 1952. социјалистичким самоуправљањем.³⁹ Пре тога 1950. уведени су први раднички савети, а од 1951. и планирање глобалних пропорција.⁴⁰ Од 1956. главна преоријентација у плановима развоја привреде била је ка прерађивачкој индустрији. Оваква оријентација била је диктирана изласком земље из изолације и отварањем ка свету средином 50-их година.⁴¹ Постојала је потреба да се југословенска привреда извозно оријентише, пре свега због враћања кредита узетих на Западу после 1948.⁴² Основа таквог приступа био је увоз сировина и репроматеријала и извоз производа вишег степена обраде.⁴³

Економска политика заснована на модернизацији и изградњи великог броја нових фабрика и погона довела је до повећања дефицита у спољној трговини.⁴⁴ Извоз је од 1958.

³⁷ Очекивања од овог плана била су прилично наивна. Земља која је после рата имала три четвртине становништва у пољопривреди требала је за пет година да достигне приход по глави становника на нивоу западне Европе. Branko Horvat, *Ogledi iz ekonomike privrednog planiranja* (Београд-Загреб: Savezni sekretarijat za nauku, 2001.), str. 77.

³⁸ Милан Пиљак, «Реформе југословенског економског система 1945-1965.» у *Истраживања младих сарадника Института за новију историју Србије*, уредник Зоран Јањетовић (Београд: ИНИС, 2013): 220.

³⁹ Данијел Кежић, „Политичке последице економских реформи 60-их година у СФРЈ. Од дезинтеграције економског система до конфедерализације Југославије (1961-1971)“, *Токови историје*, 2 (2017): 12.

⁴⁰ Branko Horvat, *Ogledi iz ekonomike privrednog planiranja*, str. 39.

⁴¹ У периоду 1956-1957. Југославија је значајно унапредила економске односе са многим земљама Азије и Африке. Међутим економски ослонац на неразвијене земље, често и захваћене анархијом, није дао очекиване резултате у овом периоду. Испоставило се да је југословенско руководство преценило економски значај ових земаља за ФНРЈ. Dragan Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961.*, str. 155; Драган Богетић, Љубодраг Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961.: прилог историји Трећег света*, стр. 24.

⁴² Након сукоба са Информбироом дошло је до прекида привредних веза између Југославије и комунистичких земаља. Овакав потез земаља источног блока према ФНРЈ представљао је велики удар за привреду ове земље, која је 50% обима своје спољне трговине оријентисала ка овим земљама. Branko Horvat, *Ogledi iz ekonomike privrednog planiranja*, str. 78.

⁴³ Милан Пиљак, „Реформе југословенског економског система 1945-1965.“, стр. 221.

⁴⁴ Модернизација и у склопу ње индустријализација захтевала је увоз инвестиционе опреме из иностранства. Овакве куповине захтевале су најчешће плаћање у девизама. Ово није била карактеристика само југословенске привреде већ и привреда земаља у развоју генерално. Интензиван увоз инвестиционе робе са запада нужно је

додатно успорен. Прерађивачки капацитети су ницали широм земље, без обзира на то да ли је сировинска база постојала или не.⁴⁵ На константан раст дефицита у спољној трговини утицала је и застарела технологија, лоша инфраструктура као и низак раст продуктивности. Пласман југословенске робе, поред ниске продуктивности, отежавао је и низак квалитет производа. ФНРЈ је са Запада за девизе увозила опрему и репроматеријал, а своју робу пласирала у земље Другог и Трећег света на бази клиринга или на кредит, што је водило повећавању дугова и трговинског дефицита.⁴⁶

До 1961. године југословенска привреда била је под константним таласима децентрализације. Она је у суштини остала и даље планског типа, са нарочитим значајем савезног државног нивоа и Општег инвестиционог фонда који је био под управом федерације. Републике су у овом систему представљале органе који су спроводили економску политику федерације. Иако је систем постао ефикаснији, до 60-их година је доживео свој врхунац.⁴⁷ Несуђени Трећи петодошњи план требало је да обухвати период 1961-1965. Међутим од њега се одустало и руководство земље се одлучило за реформске мере.⁴⁸ У сагледавању процеса и појава у југословенској економији прва асоцијација на привредну реформу је реформа из 1965. Мање позната је привредна реформа из 1961. Она је знана и као *мала*, односно девизна реформа.⁴⁹ Период од 1956. до 1961. означаван је често као златно доба децентрализоване југословенске привреде. Међутим и поред великог привредног раста проблеми нису изостали. Југословенска роба није била конкурентна на

водио до дефицита у спољној трговини. Marijan Hubeny, Vladimir Dragomanović, Vladimir Glišić, Ljubiša Adamović, *Економска кретања и развој привредних система у свету и положај Југославије* (Београд: Институт за међународну политику и привреду, 1970.), стр. 348; Dr Milan Aleksić, „Тенденције у развоју спољне трговине Југославије“, *Међународни проблеми*, бр. 2 (1965): 38.

⁴⁵ Изградња прерађивачке индустрије која је своје производе требала да пласира на домаће и страно тржиште вршена је уз помоћ средстава добијен од кредита са Запада. Осим повећања спољног дуга овакав приступ довео је и до повећања дефицита у спољној трговини, пошто произведена роба није могла да задовољи својим квалитетом прохтеве тржишта западне Европе, где је могла бити пласирана за девизе. Оваква ситуација навела је државно руководство да одустане од политике форисања прерађивачке индустрије. Милан Пиљак, «Реформе југословенског економског система 1945-1965.», стр. 229.

⁴⁶ Овакав тренд је до краја 1965. године довео до тога да је Југославија морала да одвоји 30% девиза од извозних прихода за отплату кредита. Оваква ситуација неминовно се одразила лоше и на кредитирање извоза инвестиционе робе у неразвијене земље. Милан Пиљак, «Реформе југословенског економског система 1945-1965.», стр. 222-223; Dr Ivo Fabinc, „Економски односи Југославије са иностранством у условима спровођења привредне реформе“, *Међународни проблеми*, бр. 2(1967): 13.

⁴⁷ Данијел Кежић, „Политичке последице економских реформи 60-их година у СФРЈ. Од дезинтеграције економског система до конфедерализације Југославије (1961-1971)“, стр. 13.

⁴⁸ Милан Пиљак, «Реформе југословенског економског система 1945-1965.», стр. 227.

⁴⁹ Исто, стр. 229.

светском тржишту, негативан спољнотрговински биланс био је константа и са годинама све већи.⁵⁰ Осим тога утицај државе на инвестиције предузећа није јењавао.

Од великог значаја са иницијацију реформе из 1961. био је Седми конгрес СКЈ одржан у Љубљани 1958.⁵¹ Привредна реформа 1961. имала је два циља, један економски и други политичко-идеолошки. Политички циљ био је да се смањи утицај државе на предузећа, чиме би се једним делом остварио самоуправни идеал одумирања државе и стварања самосталних друштвених предузећа. Као чисто економски циљ наводи се потреба да се у кратком временском периоду постигне позитиван салдо спољне трговине. Овај проблем био је један од највећих и вршио је велики притисак на југословенску привреду. Замишљено је да од 1961. југословенска привреда функционише по принципима тржишне економије. По први пут од 1945. требало је увести конвертибилни динар, осим тога југословенска спољна трговина је требало да се либерализује а тржиште отвори ка свету.⁵² ФНРЈ је требало да се укључи у светско тржиште робе и капитала.⁵³ Југословенски производи морали су да постану конкурентни на светском тржишту. Што је значило да су трошкови производње морали бити смањени, а продуктивност рада повећана. Производња се морала прилагодити потребама тржишта.⁵⁴

Увођење нових тржишних механизма требало је да доведе до веће конкуренције између предузећа у Југославији, чиме би се смањили трошкови производње и повећала продуктивност. Сличне ефекте требало је да има и отварање према свету и утицај стране

⁵⁰ Југословенско руководство страховало је да ће југословенска привреда постати својеврсни *сировински привезак* развијеним земљама западне Европе. Слаба конкурентност потекла из лошег квалитета производа југословенске индустрије навела је Југословене да се извозно оријентишу ка земљама Трећег света. Економску основицу нове спољне политике земље, оличене у несврстаности, требало је да чини извоз индустријских производа у земље Азије и Африке и увоз сировина и пољопривредних производа из истих по далеко повољнијим ценама него са Запада. Тиме би се повећао прилив а смањено одлив девиза, што би се напослетку одразило на постепену ликвидацију спољнотрговинског дефицита и дугова према Западу. Др Ратомир Миликић, *Између Европе и Несврстаности: Југославија и Савет Европе 1960-1980.*, стр. 60; Dragan Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961.*, str. 8.

⁵¹ Милан Пиљак, «Реформе југословенског економског система 1945-1965.», стр. 229.

⁵² Конвертибилност националне валуте сматрана је путем за интеграцију у светске токове трговине а тиме и у светску привреду као целину. Marijan Hubeny, Vladimir Dragomanović, Vladimir Glišić, Ljubiša Adamović, *Ekonomska kretanja i razvoj privrednih sistema u svetu i položaj Jugoslavije*, str. 344.

⁵³ Привредне реформе биле су нераскидиво повезане са тенденцијом интеграције југословенске привреде у светске економске токове. Dr Ivo Fabinc, „Ekonomske odnosi Jugoslavije sa inostranstvom u uslovima sprovođenja privredne reforme“, str. 9.

⁵⁴ Данијел Кежић, „Политичке последице економских реформи 60-их година у СФРЈ. Од дезинтеграције економског система до конфедерализације Југославије (1961-1971)“, стр. 15.

конкуренције.⁵⁵ Како је замишљено то би довело до производње јефтинијих и квалитетнијих производа, који би били кључ за решавање проблема негативног биланса у спољној трговини.⁵⁶ Предузећа су добила већа овлашћења, нарочито у инвестиционој сфери. Фирме су могле први пут да самостално одлучују о новцу стеченом пословањем, односно могле су да бирају дали ће га инвестирати или њиме повећати личне дохотке. Сматрало се и да ће повећање личних доходатака позитивно утицати на продуктивност, а тиме и конкурентност југословенских производа.⁵⁷

Реформа је међутим подбацила. Томе је значајно кумовао бирократски апарат који је без довољно знања о економији и тржишту покушавао да у новим условима спроведе реформу старим методама административне планске привреде.⁵⁸ Економија је реформске мере поднела тешко. Привреда је брзо запала у дубоку рецесију, раст индустрије био је преполовљен у односу на 1960. У спољној трговини увоз је скочио док је извоз стагнирао.⁵⁹ Плате су скочиле изнад степена продуктивности. Продуктивност је подигнута, али кроз прекомерно масовно запошљавање од 200 000 новозапослених годишње. Био је то неочекивани удар за реформисте и планере. Привреда се делимично опоравила упумпавањем новца у систем у другој половини 1962, што је изазвало додатну инфлацију и велики дефицит платног биланса.⁶⁰

На плану спољне трговине реформа је требало да смањи дефицит. Уместо производње саме по себи приоритет фирми морали су постати пласман и профит.⁶¹ Због отклањања последица рецесије масовном потрошњом и инвестицијама 1961-1962. земља се

⁵⁵ На овом месту битно је напоменути да је у првој половини 60-их у време привредних реформи Југославија остварила значајан резултат у пробоју на светско тржиште, нарочито у земљама у развоју. Југословенско руководство настојало је да преко проширења и интензивирања трговинске, производне, финансијске, техничке и научне сарадње са земљама у развоју унапреди спољноекономске односе. Todor Dragomanović, „Pregled ekonomskih odnosa Jugoslavije sa zemljama u razvoju“, *Međunarodni problemi*, br. 2(1964): 157.

⁵⁶ Још средином 50-их година дефицит у платном билансу Југославије износио је око 400 милиона долара. Dragan Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961.*, str. 26.

⁵⁷ Данијел Кежић, „Политичке последице економских реформи 60-их година у СФРЈ. Од дезинтеграције економског система до конфедерализације Југославије (1961-1971)“, стр. 16.

⁵⁸ Branko Horvat, *Ogledi iz ekonomike privrednog planiranja*, str. 85.

⁵⁹ Несклад између интерне и екстерне равнотеже југословенске привреде, често се сматрао 60-их и 70-их година недостатком произашлим из занемаривања значаја светских привредних процеса на унутрашњи економски развој Југославије. Marijan Hubeny, Vladimir Dragomanović, Vladimir Glišić, Ljubiša Adamović, *Ekonomska kretanja i razvoj privrednih sistema u svetu i položaj Jugoslavije*, str. 337.

⁶⁰ Бранко Хорват је сматрао да је главни узрок инфлације у Југославији 60-их година било претерано инвестирање. Branko Horvat, *Ogledi iz ekonomike privrednog planiranja*, str. 43.

⁶¹ Милан Пиљак, „Реформе југословенског економског система 1945-1965.“, стр. 230.

додатно задужила у 1963. и 1964. години.⁶² Једна од негативних појава била је и та да су протекционистичку улогу уместо државе добиле комуне, које су различитим мерама штитиле предузећа унутар својих територијалних оквира. Већ наредне 1962. савезна држава морала је да ревидира реформу. Уведена је *друштвена контрола тржишта*, а спољна трговина опет је дошла под јачу контролу федерације. Индиректно је тиме изворна реформа из 1961. године укинута. Тржишни модел је суспендован.⁶³

Како би се избегла поновна централизација од стране федерације она је извршена на одређени начин на републичком нивоу, како би се сузбио негативан утицај комуна. Оснивањем инвестиционих банака република, које су преузимале улогу Југословенске инвестиционе банке, републике су ојачале као независни привредни субјекти. Први пут од 1945. републике су могле самостално да располажу инвестиционим средствима на својој територији. Захваљујући томе дошло је од 1963. до појаве још једног негативног тренда, републичког економског партикуларизма. Републике су сада, уместо комуна, спроводиле протекционистичку политику према остатку земље.⁶⁴

У борби различитих коцепција у функционисању југословенске привреде, планско-централистичке Александра Ранковића и тржишно-самоуправне Едварда Кардеља, дошло је до настанка готово два паралелна система, тржишног и планског.⁶⁵ Одређени делови привреде функционисали су по тржишном принципу, са ценама које је одређивало тржиште, док су други били под чврстом контролом државе са ценама које је иста прописала. Овакав систем озваничен је уставом из 1963. Доношењем овог устава улога федерације у економији земље све је више сужавана. Насупрот држави као целини економски су јачале републике.⁶⁶

⁶² Милан Пиљак, «Реформе југословенског економског система 1945-1965.», стр. 231.

⁶³ Данијел Кежић, „Политичке последице економских реформи 60-их година у СФРЈ. Од дезинтеграције економског система до конфедерализације Југославије (1961-1971)“, стр. 17.

⁶⁴ *Исто*, стр. 18.

⁶⁵ Са политичке тачке гледишта у литератури се А. Ранковић сматра присталицом ограниченог самоуправљања и централизоване федерације, а Е. Кардељ присталицом постепене конфедерализације земље кроз већу самосталност република. Др Ратомир Миликић, *Између Европе и Несврстаности: Југославија и Савет Европе 1960-1980.*, стр. 67.

⁶⁶ Данијел Кежић, „Политичке последице економских реформи 60-их година у СФРЈ. Од дезинтеграције економског система до конфедерализације Југославије (1961-1971)“, стр. 19.

Неуспела имплементација реформе из 1961. и постојања два паралелна модела, тржишног и планског, утицали су негативно на развој економије.⁶⁷ Стање у 1964. је било лоше. Неравномерни развој различитих делова економског система утицао је на све већу нестабилност привреде и продубљивао је економску кризу. Токови економије су се отели контроли, а у складу са тим и инфлација коју је било тешко обуздати. Крајем 1963. дошло је и до скока цена. Пољопривредних производа за 66%, а индустријских за 15%. Дошло је и до скока личних доходака за 90%, а инвестиција за 53%. Уместо да опадне спољнотрговински дефицит је био све већи, а у периоду 1961-1965. годишње је у просеку износио 200 милиона долара.⁶⁸ Ситуација је била критична.⁶⁹

Јуна 1965. постојећи привредни планови стављени су ван снаге, нова реформа требало је да буде спроведена у дело. Руководство је новој привредној реформи приступило знатно озбиљније него раније, а у израду плана су укључени и стручњаци ММФ-а. Циљеви реформе из 1965. били су слични циљевима оне из 1961. Радничко самоуправљање је требало реализовати у условима тржишне економије.⁷⁰ Политика се морала повући из економије, а улога предузећа морала је да ојача. Конкурентност на светском тржишту требало је постићи тиме што су до 1971. предузећа требала да самостално одлучују о инвестицијама у складу са тржиштем.⁷¹

Предузећа су морала да преузму одговорност у економији. Планирано је да цене убудуће зависе од закона понуде и потражње, чиме би био решен проблем инфлације али и личних доходака који би зависили од продуктивности. Либерализацијом увоза требало је уз помоћ конкуренције повећати продуктивност предузећа која би без асистенције државе

⁶⁷ Сталне промене у спољнотрговинској политици имале су лош утицај на токове извоза и увоза Југославије. Marijan Hubeny, Vladimir Dragomanović, Vladimir Glišić, Ljubiša Adamović, *Ekonomska kretanja i razvoj privrednih sistema u svetu i položaj Jugoslavije*, str. 344.

⁶⁸ Негативни спољнотрговински биланс износио је 1947. 124 милиона долара, да би 1964. достигао суму од 713 милиона долара. Према информацијама из старије литературе биланс спољне трговине Југославије у првој половини 60-их кретао се овако (у милионима долара): 1961. -341,39; 1962. -197,25; 1963. -266,28; 1964. -430,26. Милан Пиљак, «Реформе југословенског економског система 1945-1965», стр. 222; Dr Milan Aleksić, „Tendencije u razvoju spoljne trgovine Jugoslavije“, str. 41.

⁶⁹ Данијел Кежић, „Политичке последице економских реформи 60-их година у СФРЈ. Од дезинтеграције економског система до конфедерализације Југославије (1961-1971)“, стр. 21.

⁷⁰ Југословенски политичари нису имали по свему судећи најјаснију представу о томе шта је слободно тржиште и тржишна привреда. Они су желели брзу и радикалну либерализацију која ће дати конкретне резултате. Branko Horvat, *Ogledi iz ekonomike privrednog planiranja*, str. 87.

⁷¹ Данијел Кежић, „Политичке последице економских реформи 60-их година у СФРЈ. Од дезинтеграције економског система до конфедерализације Југославије (1961-1971)“, стр. 22.

извозила робу у иностранство. Додатни проблем представљале су и прениске цене пољопривредних производа и превисоке цене индустријских. Што је довело до пропадања пољопривреде и пада продуктивности у индустријској производњи. Повећање продуктивности у индустрији укључивало је и модернизацију исте.⁷²

У склопу ових реформских настојања је поред монетарне реформе од нарочитог значаја била је и реформа банковног система. Нови банковни систем био је предуслов успеха реформе. Планирано је да предузећа воде независну инвестициону политику према тржишним принципима и без мешања државе. Од институција за дистрибуцију новца из државног буџета банке су требале да постану самосталније у свом пословању.⁷³ Већ 1966. било је јасно да реформа не постиже успехе. Либерализација увоза није дала жељене резултате. Југословенска предузећа су уместо повећавања продуктивности дизала цене, тражила субвенције и заштиту од државе. Водећи политичари СФРЈ донели су већ априла 1966. одлуку о повлачењу реформе.⁷⁴

2.3. Индонезија у првој половини 60-их година – вођена демократија и вођена привреда

У периоду колонијалне доминације Холандије економски систем индонежанског архипелага био је подређен економским интересима европске метрополе.⁷⁵ Од 16. века када су Европљани допрли до одређених делова архипелага он је постао атрактивна локација за западноевропске земље и њихове трговце. Први у низу били су Португалци који су захваљујући зачинима и биберу, нарочито са Молучких острва, стекли велико богатство. Ипак најважнији колонијални господар за историју архипелага била је Краљевина Холандија. Ова европска монархија је од 19. века на острвима изградила организован и стабилни систем који је омогућавао економску експлоатацију индонежанских острва. Холандска Источна Индија служила је као сировинска база из које су се по веома повољним ценама могле увести сировине потребне растућој европској индустрији у 19. и почетком 20. века.⁷⁶ Роба је извожена у метрополу по јако ниским ценама, да би потом од стране

⁷² Исто, стр. 23.

⁷³ Исто, стр. 24.

⁷⁴ Исто, стр. 27.

⁷⁵ Као европска колонијална сила Холандија је била једна од ретких земаља које су своје економију у толикој мери ослониле на колонију. Рачуна се да је пре Другог светског рата један од седам Холанђана живео од прихода Холандске Источне Индије. Bruce Grant, *Indonesia*, p. 17.

⁷⁶ Milan Veljašević, *Indonezija* (Београд: Институт за међународну политику и привреду, 1969), стр. 47.

метрополе, односно њених трговаца, реекспортивана у треће земље по знатно већим ценама чиме се остваривала велика добит.

Распад колонијалних система после Другог светског рата донео је поред независности и слободе многе проблеме новим нацијама.⁷⁷ Распад колонијалног економског система довео је до опадања и хаоса у привредама многих земаља.⁷⁸ После периода еуфорије независности у многим земљама следио је период тешкоћа и проблема са којима су њихове владе морале саме да се носе. Међутим период нестабилности, тешкоћа и дезинтеграције у индонезанској економији почео је пре него што је ова земља постала независна, наиме још за време јапанске окупације од марта 1942. до августа 1945.⁷⁹ Примат јапанског окупатора био је извоз сировина неопходних ратној привреди Јапана, у првом реду нафте, гуме, калаја и других метала.⁸⁰ Савезничке подморнице пореметиле су јапанску рачуницу. Јапански планери су због тога фокус на архипелагу пребацили на стварање самодовољне привреде, што је утицало негативно на плантажни систем производње. Примат су постали прехранбени артикли. Међутим и њихова производња је у ратним годинама опадала.⁸¹ Јапанска окупација унела је хаос и у систему транспорта, на копну и мору. Пруга је систематски уништавана, као и мостови и луке. Људи су били подвргнути принудном раду, а земљу је 1944-1945. погодила глад.⁸²

⁷⁷ У погледу друштвено-економског развоја од главних наслеђа колонијализма било је широко распрострањено сиромаштво, слабе економије, ниска продуктивност и бројни унутрашњи спорови и супротности у бившим колонијама. Драган Богетић, Љубодраг Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961.: прилог историји Трећег света*, стр. 128.

⁷⁸ Индонезија се као земља често сматра реликтом колонијализма, пре свега због својих географских и демографских карактеристика. Холандија је успела да за време своје владавине створи један оквир за будућу националну и економску интеграцију архипелага. Anne Both, *The Indonesian Economy in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A history of missed opportunities* (London: Macmillan Press, 1998.), p. 1, 4-5.

⁷⁹ Jan Luiten Van Zanden, Daan Marks, *An Economic History of Indonesia, 1800-2012*. (London and New York: Routledge, 2012.), p. 133.

⁸⁰ Као сировина од нарочитог значаја за Јапанце најчешће се помиње нафта, која је највише недостајала индустрији ове земље. Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 163. Anne Both, *The Indonesian Economy in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A history of missed opportunities*, p. 47.

⁸¹ Индонезани су се брзо уверили да су Јапанци пре свега окупациона сила. Последице јапанске окупације у привреди и свакодневном животу биле су највидљивије у несташама хране, одеће, лекова, али и у принудном раду који је обављан у јако лошим условима. Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 164; Bruce Grant, *Indonesia*, p. 23.

⁸² Jan Luiten Van Zanden, Daan Marks, *An Economic History of Indonesia, 1800-2012*, p. 135-136.

За време рата за независност 1947-1949. привреда је такође трпела. Овоме је нарочито допринела тактика устаника, који су за време друге полицијске акције Холанђана спроводећи тактику спаљене земље уништили део постројења, плантажа и железничких комуникација у земљи.⁸³ Преговори за округлим столом (23. август-2. новембар 1949.) довели су поред независности Индонезије и до склапања финансијско-економског споразума између бивше метрополе и колоније (*Finec*). Овим споразумом економски интереси Холандије и њених предузетника у независној Индонезији били су заштићени. Била је то цена независности.⁸⁴ Економска ситуација у независној Индонезији била је гора него пре Другог светског рата.⁸⁵

У периоду од стицања независности до војног удара 30. септембра 1965. унутрашњи друштвени живот Индонезије био је преокупиран политиком.⁸⁶ Период од 1950. до 1958. обележио је покушај увођења парламентарне демократије.⁸⁷ Од 1958. дошло је до преокрета у политици земље ка *вођеној демократији*.⁸⁸ Овај преокрет у политици везује се за нестабилност индонежанске економије у првој половини 60-их година.⁸⁹ Сукарно је инспирацију за нову политичку и економску доктрину највероватније добио у СССР-у и НР Кини где је путовао средином 50-их година. У том периоду политичке слободе су све више ограничаване а власт председника републике постајала све већа.⁹⁰

⁸³ У првој полицијској акцији јануар-март 1947. Холанђани су извели успешну офанзиву, потиснули устаничке снаге и сачували значајан део инфраструктуре и привредних објеката. Иако је друга холандска офанзива крајем 1948. са војне тачке гледишта била такође успешна устаници су променили тактику. У повлачењу су републиканске снаге уништавале потројења, плантаже, путеве и пруге. Што је утицало на холандске ратне напоре. Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 169.

⁸⁴ Jan Luiten Van Zanden, Daan Marks, *An Economic History of Indonesia, 1800-2012*, p. 137.

⁸⁵ Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 49.

⁸⁶ Ахмед Сукарно често је оптуживан како је занемарио економију земље за време своје власти. Charles A. Fisher, 'Myth and Geographical Reality in Indonesia', p. 155.

⁸⁷ Познат и као *либерални период* од 1949. до 1959. обележиле су честе смене влада као и заокрети у унутрашњој политици земље. Hong Lan Oei, 'Implications of Indonesia's New Foreign Investment Policy for Economic Development', *Indonesia*, No. 7 (Apr., 1969): 35.

⁸⁸ У литератури се као хронолошки оквир периода вођене демократије поставља период од 1959. до 1966. Овлашћења парламента су сужена док је већа моћ концентрисана у рукама председника републике, односно Сукарна. *Вођену демократију* пратило је и увођење *вођене економије*. Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 170; Hong Lan Oei, 'Implications of Indonesia's New Foreign Investment Policy for Economic Development', p. 36.

⁸⁹ Jan Luiten Van Zanden, Daan Marks, *An Economic History of Indonesia, 1800-2012*, p. 141. Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 154.

⁹⁰ Jan Luiten Van Zanden, Daan Marks, *An Economic History of Indonesia, 1800-2012*, p. 143.

Иако је вођена демократија помогла Сукарну да очува јединство Индонезије вођена економија је земљу довела на ивицу амбиса.⁹¹ На почетку економија је била препуштена сама себи. Сукарна је као лидера више занимала политика него економија. Нови правац у економији председник Индонезије најавио је у говору 1959. својим Политичким манифестом (*Manipol*). Овај манифест послужио је као основа и за вођену економију. Примат је дат развоју базичне индустрије у државном власништву. На првом месту су биле производња ђубрива, цемента, папира, хемикалија, предioniца али и бродоградња. Убрзана изградња индустрије требала је да буде помогнута финансијама из иностранства.⁹²

У сукобу са Холандијом око Западног Иријана 1958-1959. држава је преузела све холандске фирме које су радиле у Индонезији.⁹³ Овим мерама биле су погођене и трговачке компаније. У овим фирмама искусни холандски менаџери често су замењивани неискусним кадровима из индонежанских оружаних снага. Од априла 1959. државне трговачке фирме добиле су ексклузивни монопол на увоз 75% добара у земљу.⁹⁴ Приватне компаније могле су да увозе само неесенцијална добра.⁹⁵ Створене су државне трговачке фирме *Central Trade Company* (ЦТЦ) и *Usindo*.⁹⁶ Трговина и транспорт били су од велике важности за раст привреде и запосленост.⁹⁷ Негативан тренд у развоју привреде морао се одразити и на спољну трговину. Спором расту спољне трговине, која је била од великог значаја за економију Индонезије, допринео је нереални званични курс рупије као и намети на увоз робе у земљу. Крајем 50-их удео извоза и увоза у БДП-у земље био је у паду, да би почетком

⁹¹ Сукарно је увођењем *вођене демократије* 1959. повукао устав из 1950. и на снагу вратио устав из 1945. Овај потез служио је јачању улоге председника. Bruce Grant, *Indonesia*, p. 32.

⁹² Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 186-187.

⁹³ На предавању истакнутог индонежанског политичара др Алија Састроамиђоја 12. јула 1957. на Институту за међународну политику и привреду дотични је означио остатке колонијализма у виду страних компанија као једну од препрека за развој привреде Индонезије. „Problemi Indonezije i njen međunarodni položaj (predavanje dr Ali Sastroamidoja)“, *Međunarodni problemi*, br. 4 (1957): 79.

⁹⁴ Трговина је поверена 9 државних фирми (*bhakti*) које су наследиле холандске трговачке фирме. Оне су пословале уз две већ постојеће спољнотрговинске државне фирме. Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 187.

⁹⁵ Jan Luiten Van Zanden, Daan Marks, *An Economic History of Indonesia, 1800-2012*, p. 149.

⁹⁶ Слично као и у неким другим случајевима ове фирме требале су да буду конкуренција холандским. У трговини требало је да парирају холандској великој петорци. Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 183.

⁹⁷ Осим што је зависила од извоза релативно уског асортимана производа индонежанска привреда је зависила од увоза индустријске опреме, потрошних добара индустријског порекла па чак и прехрамбених производа. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 74.

наредне деценије доживео извесни раст који се средином 60-их поново претворио у пад.⁹⁸ Створила се веза између високих намета и опадања спољне трговине. Огромне таксе у спољној трговини довеле су до пада инвестиција у извозном сектору. До средине 60-их 30% посто извоза представљао је шверц.⁹⁹ До шверца робе дошло је и услед недостатка конвенционалних бродова за транспорт робе, па је роба извожена илегално традиционалним једрењацима (прахусима).¹⁰⁰

Током 50-их и 60-их година у земљама које су тек стекле своју независност индустријализација је значила модернизацију.¹⁰¹ Проблем недостатка новца многе земље Трећег света решавале су тако што су поставиле високе порезе и ограничења на увозне артикле. Оваква стратегија требала је да обезбеди акумулацију капитала који би био коришћен за градњу индустрије. Индонезија се налазила на овом трагу, нарочито од 1952. када је значајно ограничила увоз. Осим овим путем, држава је покушала да трошкове смањи и додатним штампањем новца, што је касније довело до озбиљне инфлације.¹⁰² Државни приходи износили су 50-их година до 40% од вредности увезених артикала.¹⁰³

Већ новембра 1949. индустријски сектор Одељења за економске односе Републике Индонезије донео је специјални индустријски план, који је требало да послужи као основица за будуће детаљније планове.¹⁰⁴ Марта 1951. под надзором Сумитра створен је Комитет за

⁹⁸ Jan Luiten Van Zanden, Daan Marks, *An Economic History of Indonesia, 1800-2012*, p. 153.

⁹⁹ Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 176.

¹⁰⁰ Anne Both, *The Indonesian Economy in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A history of missed opportunities*, p. 52.

¹⁰¹ Запошљавање становништва ван сектора пољопривреде сматрано је условом економског развоја. Предуслов овоме била је индустријализација. Осим тога сматрано је да изградња индустрије, ради редуковања увоза добара из иностранства и извоза сопствених производа, боље утиче на развој привреде и акумулацију капитала него повећавање извоза примарних производа. Hal B. Lary, „Економски развој и капацитет увоза“, *Међународни проблеми*, br. 4 (1957): 40, 42.

¹⁰² Развој инфлације условили су и велики издаци за војску, разне побуне и устанци, уопштено речено велика политичка нестабилност. Puniša A. Pavlović, „Savremeni problemi razvitka Indonezije“, str. 57.

¹⁰³ Jan Luiten Van Zanden, Daan Marks, *An Economic History of Indonesia, 1800-2012*, p. 144.

¹⁰⁴ У многим земљама које су после Другог светског рата стекле независност држава је била најважнији фактор у изградњи привреде. Примат је дат планском приступу, односно израђивању планова привредног развоја од стране државе. Са тим у вези држава је била у исто време и највећи организатор, извођач и инвеститор. У оваквом економском приступу видљив је социјалистички утицај. Југословенски дипломата Лео Матес сматрао је почетком 60-их година да економски развој земаља у развоју иде у прилог социјалистичком свету. Ахмед Сукарно је почетком 60-их нагласио да Индонезија сем планске привреде мора да има и плански приступ у политичком, друштвеном, културном и интелектуалном развоју. Dragan Stojiljković, „Savremena kretanja na aziskom jugoistoku“, *Међународни проблеми*, br. 1 (1960): 13; Leo Mates, „Јачање улоге земаља у развоју у међународним односима“, *Међународни проблеми*, br. 2 (1964): 12.; Justus M. van der Kroef, „Indonesia's Economic Dilemma“, *Far Eastern Survey*, Vol. 29, No. 4 (Apr., 1960): 58.

индустријализацију. Стварање индустрије требало је да избалансира привреду, апсорбује популациони раст и подигне национални доходак. Сумитро је априла 1951. покренуо први развојни план Индонезије, тзв. *Economic Urgency Plan*. Међу примарнима су биле гране индустрије које су требале да смање увоз одређених роба у земљу. Радило се о погонима за додатну обраду гуме, предење памука, потом за производњу цемента, каустичне соде и кокосовог брашна. Пројекти су ушли и у Први петогодишњи развојни план Индонезије и напредовали су прилично споро.¹⁰⁵ Први петогодишњи план осмишљен је средином 50-их а требало је да буде реализован у периоду 1956-1960. Он је требало да доведе до већег инвестирања државе у пољопривреду, трансмиграциона кретања, иригацију, производњу енергије, транспорт и образовање. До 1958. план је највећим делом обустављен.¹⁰⁶

Најважнији за овај рад је Осмогодишњи развојни план (1961-1968).¹⁰⁷ Овај план је требало да убрза развој идонезанске привреде кроз државна улагања у кључне секторе привреде. У ове секторе убрајана је производња хране, базична индустрија (железаре, цементаре и фабрике ђубрива), образовне и научне институције, али и одбрана, транспорт и друштвени стандард. Међутим 60-их су услови за спровођење оваквог плана били лоши. У прве две године реализовано је само 17% зацртаних циљева плана за тај период. Највећи проблем био је недостатак финансија. У првој половини 60-их примат над развојим планом имали су издаци за одбрану.¹⁰⁸ Планирано је да се до краја 1969. и испуњења плана доходак *per capita* подигне за 30,8%. Укупни планирани трошкови ишли су преко 240 милијарди рупија, што је било више од националног дохотка земље у 1960.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 176-177.

¹⁰⁶ Anne Both, *The Indonesian Economy in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A history of missed opportunities*, p. 266.

¹⁰⁷ За израду плана формиран је јула-августа 1959. Национални савет за развој Индонезије – DEPERNAS (Dewan Perantjang Nasional). Израду плана водио је угледни професор Мохамед Јамин. У изради је учествовало 12 експертских и 3 специјалистичка комитета са укупно 270 експерата. Са 5100 страна план је сматран првим *степеном ка идеалном друштву*. Bruce Grant, *Indonesia*, p. 89; Guy J. Pauker, "Indonesia's Eight-Year Development Plan", *Pacific Affairs*, Vol. 34, No. 2 (1961): 115.

¹⁰⁸ Anne Both, *The Indonesian Economy in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A history of missed opportunities*, p. 173-174.

¹⁰⁹ Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 98.

План се састојао из два дела, односно из две групе пројеката. Групе Б и групе А.¹¹⁰ Под пројектима из групе Б подразумевана је изградња капацитета за експлоатацију нафте, дрвета, морских плодова, копре, каучука, калаја, алуминијума и развој туризам. Укупна вредност ових пројеката износила је 2462,5 милиона долара. Изградњом ових пројеката требало је створити фондове за пројекте из групе А.¹¹¹ Недостатак домаћег капитала за пројекте био би надомештен иностраним кредитима. Једина могућа опција за учешће страног капитала у пројектима била је преко учешћа у производњи (*production sharing*).¹¹² Највећа количина издатака 45,11% била би утрошена на градњу производних погона. Политика конфронтације са Малезијом довела је до пада извоза и губљења могућности кредитирања код Западних земаља. Било је отежано набавити резервне делове и репроматеријал, а у целом периоду 1960-1968. производња је била на 20% капацитета. Може се рећи да је овај план био прилично нереалан, нарочито ако се узме у обзир да је планирано повећање животног стандарда за 50%. Недостатак финансија, искуства и стручних кадрова био је пресудан.¹¹³

У периоду који овај рад обрађује буџет Индонезије био је у перманентном растућем дефициту.¹¹⁴ Након великог скока у државним приходима захваљујући рату у Кореји и великом извозу гуме, буџетски дефицит је од 1952. све више растао.¹¹⁵ Земља се суочавала са финансијском кризом. Како би повећала државне приходе Индонезија је од 1952. увела одређене мере у спољној трговини. Уведена је контрола цена увозних и извозних артикала, сертификати, увозне таксе, извозне дотације и др.¹¹⁶ У 1961. минус у државној каси у односу на приходе износио је 26 304 милиона рупија, међутим већ 1965. попео се на 1 565 554

¹¹⁰ Критичари су овај план описивали као својеврсну *шопинг листу* индустријских пројеката, без много везе са макроекономским кретањима индонежанске економије тог периода. Guy J. Pauker, ``Indonesia's Eight-Year Development Plan``, p. 119.

¹¹¹ Guy J. Pauker, ``Indonesia's Eight-Year Development Plan``, p. 120.

¹¹² Bruce Grant, *Indonesia*, p. 90.

¹¹³ Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 99-101.

¹¹⁴ Дефицит буџета и инфлација представљали су најозбиљније економске проблеме Индонезије у овом периоду. Anne Both, *The Indonesian Economy in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A history of missed opportunities*, p. 170.

¹¹⁵ Позитивном билансу у спољној трговини допринео је скок цене каучука, као дефицитарног артикла, у време рата у Кореји. У 1951, када је цена гуме била на врхунцу, спољнотрговински суфицит Индонезије износио је 360 милиона долара. Од 1952. међутим дошло је до пада вредности каучука на светском тржишту, што се неминовно одразило и на биланс спољне трговине Индонезије. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 75; Charles A. Fisher, `Myth and Geographical Reality in Indonesia`, p. 173.

¹¹⁶ Anne Both, *The Indonesian Economy in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A history of missed opportunities*, p. 223.

милиона рупија. Додатни проблем била је и велика разлика између званичног курса рупије, прокламованог од стране државе и курса на црном тржишту.¹¹⁷ Узећемо за пример да је у 1962. званични просечни курс био 45 рупија за долара, док је на црном тржишту један долар вредео 850 рупија. Ситуација није била ништа боља ни 1965. када су се цифре знатно увећале, па је 1 долар по званичном курсу вредео 10 000 рупија а на црној берзи 36 000 рупија. Оваква разлика и прецењивање рупије од стране државе довели су до великих губитака у приходима од пореза на спољну трговину. Овакви губици, у заједници са прекомерним страначким запошљавањем у државној администрацији, довели су до великих финансијских проблема.¹¹⁸

Како би намирила све расходе државне администрације индонежанска влада прибегла је између осталог и раније већ поменутом штампању новца, што је био сигуран пут у даљу инфлацију. Још један од проблема била је претерана фаворизација Јаве на име других острва. Највећи део индонежанских извозних артикала, нарочито сировина попут нафте, копре, каучука и калаја, долазио је са Суматре, Калимантана, Сулавесија и других острва.¹¹⁹ Док су добра са ових острва експлатисана и извожена у иностранство највећи део прихода ишао је у Џакарту, односно на острво Јаву. Незадовољство оваквом економском политиком довело је временом до отворене побуне и оружаног сукова на Суматри у другој половини 50-их.¹²⁰ Била је то тзв. *Перместа побуна*, која ће бити и увод у Сукарново увођење вођене демократије.¹²¹

За економску интеграцију једног острвског архипелага попут индонежанског од великог значаја су системи комуникација.¹²² За време јапанске окупације али и рата за

¹¹⁷ За послове спољне трговине додатну препреку су представљали различити курсеви за извозно-увозне трансакције који су варирали од 315 до 810 рупија за долар. Bruce Grant, *Indonesia*, p. 83.

¹¹⁸ Jan Luiten Van Zanden, Daan Marks, *An Economic History of Indonesia, 1800-2012*, p. 145-146.

¹¹⁹ Иако је правно и политички гледано Република Индонезија била једна држава она је у суштини економски и географски, узевши у обзир њен острвски карактер, представљала више различитих земаља. Charles A. Fisher, 'Myth and Geographical Reality in Indonesia', p. 174.

¹²⁰ Сигурни у помоћ Сједињених Држава лидери побуне програсили су фебруара 1958. на Суматри Револуционарну Владу Републике Индонезије. Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 181; Bruce Grant, *Indonesia*, p. 31.

¹²¹ Побуњеници су сматрали да је влада изгубила контролу над економијом. Покрет није био сецесионистичког карактера већ је имао за циљ свргавање владе и долазак на власт људи који ће више бринути за добробит провинција. Jan Luiten Van Zanden, Daan Marks, *An Economic History of Indonesia, 1800-2012*, p. 149; Anne Both, *The Indonesian Economy in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A history of missed opportunities*, p. 64.

¹²² Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 81.

ослобођење велики део комуникација је страдао.¹²³ По стицању независности могућности за међуострвски саобраћај биле су мање него пре Другог светског рата. Ситуација се додатно погоршала када су холандске фирме и њихови бродови искључени из послова поморског транспорта 1958. У ништа бољем стању нису биле ни луке. Услед окупације и рата, али и недостатка привредних активности, велики део копнених путева био је уништен или у најмању руку запуштен. Опао је и број возила, тако да је број аутомобила у 1949. чинио само једну трећину броја из 1939.¹²⁴

Узевши у обзир географске карактеристике Индонезије узећемо за пример проблем поморског саобраћаја.¹²⁵ Пре Другог светског рата у Холандској Источној Индији монопол на поморски транспорт имала је компанија *Koninklijke Paketvaart Maatschappij* (КПМ). Иако је фирма пре рата имала 136 пловила, на располагању после јапанске окупације у функцији је било само 26. Након рата компанија је наставила да ради, чак и у независној Индонезији. Након одбијања руководства КПМ да са владом Индонезије 1952. ступи у заједничко пословање влада је створила фирму конкурента. Тај конкурент био је *Pelayaran Nasional Indonesia* (ПЕЛНИ).¹²⁶ Главна улога ПЕЛНИ била је да као конкурентска фирма преузме од КПМ-а краће међуострвске руте, што би холандског конкурента избацило из посла а уздигло домаћу индонежанску фирму. Међутим КПМ је наставио да послује добро, док је ПЕЛНИ имао велике пословне губитке. Ситуација се разрешила у време сукоба Индонезије са Холандијом око Холандске Нове Гвинеје (Западног Иријана). Индонежански синдикати су 3. децембра 1957. окупирали центалу КПМ-а у Џакарти.¹²⁷ Био је то крај КПМ, чији су бродови делом заробљени а делом напустили индонежанске воде.¹²⁸ Формалном национализацијом осталих холандских предузећа до фебруара 1959. створено је више

¹²³ Значајан део флоте за међуострвски транспорт уништен је од стране савезника у бомбардовањима јапанских војних инсталација и стратешких циљева. Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 168.

¹²⁴ Jan Luiten Van Zanden, Daan Marks, *An Economic History of Indonesia, 1800-2012*, p. 157-158.

¹²⁵ Од нарочитог значаја за Индонезију и њену привреду имао је међуострвски саобраћај. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 83.

¹²⁶ Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 183.

¹²⁷ Осим овог предузећа ускоро су национализована и готово сва остала у холандском власништву. Ове фирме дошле су у власништво Републике Индонезије, чиме је ова држава добила знатно повећање јавног сектора у привреди. Hong Lan Oei, 'Implications of Indonesia's New Foreign Investment Policy for Economic Development', p. 41.

¹²⁸ Jan Luiten Van Zanden, Daan Marks, *An Economic History of Indonesia, 1800-2012*, p. 160-161. Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 181.

надзорних одбора. За плантаже је то био *PPN Baru*, односно *BPU*, а за индустрију *BAPPIT*. Као врховни орган за контролу национализованих добара и фирми успостављен је централни одбор за национализацију, односно *BANAS*.¹²⁹ Законом о државним предузећима из 1960. сва национализована предузећа дошла су под надзор Генералног управног одбора, или *BPU (Badan Pimpinan Umum)*.¹³⁰

Као земља у којој је највећи део становништва био запослен у аграру Индонезија је током 60-их добар део својих привредних проблема дуговала слабој пољопривредној производњи.¹³¹ Велики ударац земљорадњи у овој земљи задала је јапанска окупација, па потом и рат за независност са тактиком спаљене земље. Опадање увоза ђубрива у првој половини 60-их значајно се одразио на пад у производњи пиринча, главног прехранбеног артикла у Индонезији. Због недостатка овог артикла он је морао да се увезе из иностранства. У комбинацији са скоком цене пиринча на светском тржишту у првој половини 60-их, увоз пиринча био је значајно додатно оптерећене на већ оптерећену спољну трговину и финансије Индонезије.¹³²

Последњи озбиљан покушај стабилизације економије Индонезије у овом периоду догодио се маја 1963. кроз пакет реформи знан и као *Dekon*. Реформе су требале да повећају извоз, де факто кроз девалуацију, потом и производњу укидањем контроле цена и дозвољавањем увоза сировина. Дефицит у буџету требало је смањити укидањем дотирања као и повећавањем прихода из увозних и других такси. Остало је упитно колики је био реалан реформски домет ових мера, мада је одређени успех постигнут.¹³³ Током 1965. индонезанска економија била је пред сломом. Држава и њена економија виђене су од

¹²⁹ Justus M. van der Kroef, ``Indonesia`s Economic Dilemma``, p. 51.

¹³⁰ Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 184-185; Guy J. Pauker, ``Indonesia`s Eight-Year Development Plan``, p. 343.

¹³¹ Проблеми у пољопривреди одразили су се и на БДП. У период 1958-1965. БДП је растао, међутим у доста мањем обиму него током остатка 50-их година. Пољопривреда је у периоду после 1961. чинила преко 65% индонезанског БДП-а. Anne Both, *The Indonesian Economy in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A history of missed opportunities*, p. 65; Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 50.

¹³² Jan Luiten Van Zanden, Daan Marks, *An Economic History of Indonesia, 1800-2012*, p. 160.

¹³³ Anne Both, *The Indonesian Economy in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A history of missed opportunities*, p. 172.

домаћих и страних економиста као развојне катастрофе. Индонезија је сматрана за земљу у развоју која је на пољу економског развоја највише подбацила.¹³⁴

Иако се земља све више изоловала на међународној политичкој сцени покретани су велики индустријски пројекти који су требали да смање увоз и економску зависност. Највећи део становништва био је све сиромашнији, док су њихова примања опадала. Са друге стране мали круг људи са увозним лиценцама се богатио. Јавне инвестиције свеле су се на одбрамбену индустрију и репрезентативне јавне објекте у Џакарти.¹³⁵ Држави је мањкало девиза а индустријски капацитети су опадали.¹³⁶ У текстилној индустрији искоришћеност капацитета је од 82% у 1957. пала на 26% 1966. У буџету је постојао велики дефицит а инфлација је 1965. на 1966. досегла 1500%.¹³⁷ У таквој економској атмосфери догодио се и државни удар 30 септембра 1965.¹³⁸

2.4. Економија у светлу Несврстаних

Иако се у домаћој јавности, чешће него у историографији, настанак покрета несврстаних везује углавном за Југославију и њеног лидера Јосипа Броза Тита корени овог покрета налазе се на азијском континенту.¹³⁹ Иако је порекло покрета идејно још у међуратном периоду, кључну улогу за дефинисање његових почетних ставова дале су Индија, Бурма и Индонезија, као земље које су крајем 40-их година 20. века добиле независност.¹⁴⁰ Овакву политику изнудила је ситуација на међународној политичкој сцени

¹³⁴ Исто, стр. 7.

¹³⁵ Исто, стр. 71.

¹³⁶ Производни сектор је у периоду 1961-1963. стагнирао, да би у периоду до 1965. био у паду. Недостатак девиза одразио се на мањак репроматеријала и резервних делова. Пад примања по главни становника смањило је потребу у земљи за индустријских производима. Anne Both, *The Indonesian Economy in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A history of missed opportunities*, p. 66-67.

¹³⁷ Појава високе стопе инфлације повезује се и са падом конкурентности предузећа на домаћем и страном тржишту. Земље које се суочавају са оваквим проблемом покушавају да реше исти путем компликованих система царина и вишеструких девизних курсева. Што је био случај и са Индонезијом. Prof. Bert Ohlin, „Neki aktuelni problemi svetske trgovine“, *Međunarodni problemi*, br. 4 (1962): 172.

¹³⁸ Howard Dick, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*, p. 189.

¹³⁹ У првим годинама уместо термина несврстаност коришћени су термини: неангажованост, ванблоковска политика, неутрализам (позитивни и активни), позитивна неутралност, позитивна акција за мир и др. Војана Тадић, *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa* (Београд: Институт за међународну политику и привреду, 1978.), стр. 12.

¹⁴⁰ Несврстаност се дефинисала и као доктрина међународних односа, спољнополитичка оријентације и међународни политички покрет. Покрет је имао две битне компоненте. Прва је била оличена у борби за политичку и економску независност држава. Другу је чинила *активна мирољубива коегзистенција*, као и борба

после 1945. године, оличена у блоковској подели света.¹⁴¹ Нове државе нису желеле конфронтацију и улазак у блокове, већ пуну националну независност и сарадњу на равноправним основама.¹⁴² Као независна држава Индонезија је у својој спољној политици на прво место ставила пуну националну независност и укључивање у међународне токове. Југославија је у својој спољној политици, али и економији, тежила равноправним односима са осталим земљама. Противљење уласку у блокове и мирољубива коегзистенција биле су примат.¹⁴³

Формирању покрета несврстаних претходило је окупљање земаља Азије и Африке на регионалној основи. Неке од првих иницијатива представљале су Конференције азијских земаља у Делхију 1947. и 1949.¹⁴⁴ Врхунац окупљања земаља Азије и Африке била је конференција у Бандунгу 1955.¹⁴⁵ Њој је претходио скуп у Богору децембар 1954-јануар 1955.¹⁴⁶ Ова конференција биће од великог значаја за покрет несврстаних. Поред доминантних политичких тема конференција је требало да обради и социјалне, културне и економске проблеме земаља учесника.¹⁴⁷ Осим што је на њој учествовао за тадашње услове велики број држава, чак 29, она је поставила одређене принципе који ће у каснијем периоду

за нови систем међународних политичких и економских односа. Војана Тодић, *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa*, стр. 20-21.

¹⁴¹ Осим подељености света на блокове од великог значаја за настанак несврстаних била је и деколонизација, економска неразвијеност и постојање Уједињених нација. Програм Несврстаних укључивао је и убрзање привредног развоја, пораст животног стандарда, модернизацију структуре друштва и његових институција. Војана Тодић, *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa*, стр. 58.

¹⁴² Новим државама наметана су два пута у политичком и друштвено-економском развоју. На једној страни био је *капитализам* који су персонификовале САД и друге западне земље, а на другој *социјализам* чији је главни протагониста био Совјетски Савез. Приклањање било којој страни готово је неминовно водило сукобу са оном другом. У подручју економског надметања између два идеолошка тора својеврсно бојно поље за одмеравање утицаја биле су земље у развоју. Драган Богетић, Љубодраг Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961.: прилог историји Трећег света*, стр. 128; Драгинја Арсић, „Економски односи земаља социјалистичког логора и неразвијених земаља“, *Међународни проблеми*, бр. 1 (1962): 73.

¹⁴³ Драган Богетић, *Nesvrstanost kroz istoriju: Od ideje do pokreta* (Београд: ZUNS, 2019.), стр. 16.

¹⁴⁴ На скупу у Делхију 1947. доминирале су теме везане за економију, социјалне и културне проблеме. Покретана су питања интеграције земаља Азије и њихове сарадње на политичком и економском пољу. У центру конференције из 1949. било је питање Индонезије и њене борбе за независност. Војана Тодић, *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa*, стр. 125, 129.

¹⁴⁵ Поред осталих актера ове конференција један од најзначајнијих био је и председник Републике Индонезије Ахмед Сукарно. Већина земаља учесника ове Афро-азијске конференције биле су бивше колоније, махом економски неразвијене. Осим тежње да се одупру уласку у било који од супростављених блокова ове земље тежиле су и унапређењу економске сарадње на бази поштовања узајамних интереса и суверенитета. Др Ратомир Миликић, *Између Европе и Несврстанисти: Југославија и Савет Европе 1960-1980.*, стр. 47; Драган Богетић, Љубодраг Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961.: прилог историји Трећег света*, стр. 143.

¹⁴⁶ Драган Богетић, *Nesvrstanost kroz istoriju: Od ideje do pokreta*, стр. 27-29.

¹⁴⁷ Војана Тодић, *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa*, стр. 142.

бити неки од темељних принципа покрета несврстаних.¹⁴⁸ Од значаја за сагледавање економске доктрине покрета несврстаних свакако је и састанак Тита, Насера и Нехруа одржан у периоду 18-19. јул 1956. на Брионима. *Заједничка изјава* тројице лидера проистакла из овог састанка у начелу је сматрала да је главни предуслов за обезбеђивање светског мира убрзање развоја неразвијених земаља.¹⁴⁹ У оквиру тога предложено је и стварање Специјалног фонда УН за економски развој.¹⁵⁰

Прва конференција шефова држава или влада несврстаних земаља одиграла се у Београду у периоду 1-6. септембар 1961. На скупу су пуноправно учествовали представници 25 земаља, од који су само Југославија и Кипар биле из Европе а Куба са америчког континента. Доминирале су афричке и азијске земље. Два главна документа која су донета биле су *Изјава о опасности рата и апел за мир* и *Декларација шефова држава или влада ванблоковских земаља*.¹⁵¹ Декларација је у први план истакла потребу за уклањањем економске неједнакости проистекле из колонијализма и империјализма. Развој индустрије, али и пољопривреде, виђен је као начин за премошћавање јаза између богатих и сиромашних земаља. Земље у развоју позване су на међусобну привредну сарадњу у циљу превазилажења опасности од притисака из иностранства и економских блокова индустријских земаља.¹⁵² Конференција се супроставила формирању економских блокова развијених земаља и предложила успостављање фонда при Уједињеним нацијама за капитални развој.¹⁵³

¹⁴⁸ „Десет принципа“ Бандунга били су између осталог и поштовање људских права, поштовање суверенитета и интегритета свих земаља, не мешање у унутрашња питања независних држава, уздржавање од агресије, право на одбрану и др. Dragan Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju: Od ideje do pokreta*, str. 31-32.

¹⁴⁹ Х. Б. Лари својевремено је дефинисао неразвијене земље као оне које имају вишак пољопривредног становништва, које не може прећи из села у град због немогућности привреде да омогући запослење у индустрији. Иако ово становништво може да прехране само себе, оно не доприноси много расту пољопривредне производње. Hal B. Lary, „Ekonomski razvoj i kapacitet uvoza“, str. 39.

¹⁵⁰ Dr Vojana Tadić, Mr Olivera Bogetić, Mr Dragan Bogetić, *Osobenosti i dileme nesvrstanosti; Hronika nesvrstanosti 1956-1980.*, str. 105.

¹⁵¹ Dragan Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju: Od ideje do pokreta*, str. 77.

¹⁵² Драган Богетић, Љубодраг Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961.: прилог историји Трећег света*, стр. 484.

¹⁵³ Први је идеју о фонду УН за развој изнео у Поткомисији за економски развој делегат Индије 1949. године. За формирање овог фонда од значаја је било и Петнаесто заседање Генералне скупштине УН. Комитет 25 земаља за формирање фонда састао се први пут маја 1961. Делегација Југославије на конференцији у Каиру 1962. препознала је ову иницијативу као један од начина за финансирање економског развоја земаља у развоју. Одлука о коначном оснивању Фонда УН за капитални развој донета је на XXI заседању ГС УН 1966. године. Оснивање овог фонда захтевано је у завршним документима Прве и Друге конференције несврстаних. Vojana Tadić, *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa*, str. 318, 320-321; Vladimir Popović, „Ekonomski problemi zemalja u razvoju (govor šefa delegacije FNRJ na kairskoj konferenciji)“, *Međunarodni problemi*, br. 2-3 (1962): 94.

Сугерисано је успостављање правилнијих услова за трговину, уклањање флукуација у трговини сировинама и ограничења која се негативно одражавају на приходе неразвијених земаља.¹⁵⁴ Титов експозе на конференцији обухватио је и актуелне светске економске проблеме и помоћ неразвијеним земљама.¹⁵⁵ Као примарно питање у овој сфери Тито је истакао потребу за превазилажењем економских разлика између богатог Севера и сиромашног Југа.¹⁵⁶ Он је сматрао да је у интересу развијених земаља да помогну развој неразвијених како би могли њима да продају своју робу.¹⁵⁷ Уједињене нације прихватиле су иницијативу конференције за стварање UNCTAD-а (United Nations Conference on Trade and Development).¹⁵⁸

Од значаја за економску перспективу покрета несврстаних па тиме и за ову тему била је Конференција о проблемима економског развоја у Каиру 9-18. јул 1962.¹⁵⁹ Својевремено је сматрано да је каирска конференција била велики корак у афирмацији земаља у развоју као активног чиниоца у међународним економским односима. Економски развој схваћен је не само као раст производње и дохотка, већ и као квалитативна промена друштвене и економске структуре.¹⁶⁰

¹⁵⁴ Иницијатива за покретање питања стабилности цена сировина на конференцији потекла је од Индонезије. Војана Тадић, *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa*, str. 170-171; Драган Богетић, Љубодраг Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961.: прилог историји Трећег света*, стр. 359.

¹⁵⁵ Dr Vojana Tadić, Mr Olivera Bogetić, Mr Dragan Bogetić, *Osobenosti i dileme nesvrstanosti; Hronika nesvrstanosti 1956-1980.*, str. 111.

¹⁵⁶ Драган Богетић, Љубодраг Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961.: прилог историји Трећег света*, стр. 119.

¹⁵⁷ На конференцији је изнето гледиште да је питање извоза земаља у развоју питање светске економије и да може имати позитиван утицај и на привреде развијених земаља. Војана Тадић, *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa*, str. 161; Janko Klemenc, „Problemi međunarodne trgovine sirovinama na Kairskoj konferenciji“, *Međunarodni problemu*, br. 2-3 (1962): 122.

¹⁵⁸ Идеја о формирању UNCTAD-а изворно је потекла са Београдске конференције. Појавила се као предлог на Шеснаестом заседању ГС УН 1961. као и на конференцији у Каиру 1962. Конференција је требало да обрађује питања од значаја за међународну трговину, трговину примарним производима као и привредне односе земаља у развоју са развијеним земљама. Прво заседање UNCTAD-а одржано је у Женеви 1964. и трајало је три месеца. Завршни документ ове конференције био је први свеобухватни документ о начелима међународних трговинских односа, где је узет у обзир интерес неразвијених земаља. Dragan Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju: Od ideje do pokreta*, str. 78, 83. Војана Тадић, *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa*, str. 323, 325, 326; Dr Vojana Tadić, Mr Olivera Bogetić, Mr Dragan Bogetić, *Osobenosti i dileme nesvrstanosti; Hronika nesvrstanosti 1956-1980.*, str. 115-116.

¹⁵⁹ Dr Vojana Tadić, Mr Olivera Bogetić, Mr Dragan Bogetić, *Osobenosti i dileme nesvrstanosti; Hronika nesvrstanosti 1956-1980.*, str. 112.

¹⁶⁰ Janez Stanovnik, „Neki problemi teorije i politike ekonomskog razvoja u svetlosti kairske deklaracije“, *Međunarodni problemi*, br. 2-3 (1962): 26.

Конференцији су присуствовали представници 32 земље у својству пуноправних учесника. Као посматрачи конференцији су присуствовали представници три земље. Од европских земаља на конференцији су учешће узеле само Југославија и Кипар. Међу осталим учесницима доминирале су земље Азије, Африке и латинске Америке.¹⁶¹ Иницијатива за ову конференцију потекла је из Београдске конференције 1961.¹⁶² Идеја у Београду била је да се будућа конференција бави проналажењем могућности превазилажења препрека у економском развоју.¹⁶³ Начелно се сматрало да без економске неће бити могући ни развој политичке еманципације неразвијених земаља, од којих су многе раније биле колоније.¹⁶⁴ Несврстане земље морале су имати јединственији и организованији наступ, како би лакше превазишле унутрашње и спољашње економске проблеме. Било је неопходно развити економске механизме који би несврстане земље учинили мање зависним од великих сила и побољшати њихову сарадњу. Међутим предлози за стварање заједничког тела за економску сарадњу су одбачени, а наступ према Западу, од којег су и даље многе од учесница финансијски зависиле, био је јако опрезан. Прихваћен је предлог Индије да се према потреби за разматрање питања везаних за економски развој сазове конференција.¹⁶⁵

Из рада конференције произашла је и посебна Декларација.¹⁶⁶ Декларација се садржала од осам поглавља: I – Унутрашњи проблеми развоја; II – Сарадња међу земљама у развоју; III – Проблеми међународне трговине; IV – Регионалне привредне групе; V – Привредна помоћ за развој; VI – Међународна техничка помоћ; VII – Активности УН на

¹⁶¹ На конференцији у пуноправном својству присуствовали су представници следећих земаља: Алжир, Авганистан, Боливија, Бразил, Бурма, Цејлон, Етиопија, Гана, Гвинеја, Индија, Индонезија, Јемен, Југославија, Камбоџа, Кипар, Конго, Кувајт, Либан, Либија, Мали, Малаја, Мароко, Мексико, Пакистан, Саудијска Арабија, Сингапур, Сомалија, Судан, Тањгањика, Тунис, УАР и Уругвај. Као посматрачи учествовали су: Еквадор, Венецуела и Чиле. Dragan Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju: Od ideje do pokreta*, str. 104.

¹⁶² На конференцији у Београду предложено је да се економска питања у већој мери разматрају на посебној конференцији неангажованих земаља. Dr. Vojana Tadić, Mr Olivera Bogetić, Mr Dragan Bogetić, *Osobnosti i dileme nesvrstanosti; Hronika nesvrstanosti 1956-1980.*, str. 110; Vladimir Dragomanović, „Konferencija o problemima razvoja (Kairo, 9-18. juli 1962.)“, *Međunarodni problemi*, br. 2-3 (1962): 103; Leo Mates, *Ekonomski osnovi neangažovanosti* (Beograd: Komunist, 1964), str. 54.

¹⁶³ После Београдске конференције рад несврстаних у значајној мери био је посвећен решавању проблема неразвијености економија земаља учесника, али и других држава, што је сматрано једним од највећих проблема тадашњег света. Vojana Tadić, *Istorijski razvoj politike nesvrstavanja 1946-1966*. (Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1968.), str. 60.

¹⁶⁴ Овакав став среће се и у литератури насталој 60-их година која обрађује проблеме земаља у развоју. Janez Stanovnik, „Zemlje u razvoju i problemi međunarodne trgovine“, *Međunarodni problemi*, br. 3 (1963): 9.

¹⁶⁵ Dragan Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju: Od ideje do pokreta*, str. 105.

¹⁶⁶ Ова декларација утврдила је економске циљеве покрета Несврстаних. Vojana Tadić, *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa*, str. 325.

пољу развоја и VIII – Препоруке за даљу сарадњу.¹⁶⁷ Декларација је позивала земље учеснице на контакте и сарадњу и обавезивала их је да од УН захтевају сазивање конференције о економском развоју. Дата су оквирна упутства за развој привреде на унутрашњем и спољном плану. Конференција је предложила и одређене адекватне мере: израду и примену реалних развојних планова, повећање продуктивности у пољопривреди кроз реформе, диверсификацију производње у индустријском сектору и мобилизацију расположивих средстава за привредни развој.¹⁶⁸ Намера конференције била је да покрене промене у економским односима у свету. Позване су земље у развоју да предузму иницијативе за унапређење билатералних односа на пољу трговине, плаћања, финансирања, научно-техничке сарадње, индустријске кооперације, транспорта, комуникација, геолошких и иригационих радова, израда и финансирања инвестиционих пројеката, образовања и изучавања светског тржишта.¹⁶⁹ Саветована је нарочита сарадња земаља произвођача примарних производа ради решавања проблема пласмана и квалитета производа.¹⁷⁰

Економски приоритети несврстаних произашли из ове конференције поклапали су се у извесној мери и са политичким циљевима покрета.¹⁷¹ У међународним економским односима трабало је обезбедити поштовање принципа недискриминације и равноправан статус свих држава.¹⁷² Сматрано је да државе имају право да самостално одлучују о својим унутрашњим политичким питањима, па у оквиру тога и о национализацији ресурса у поседу иностраних компанија. Помоћ неразвијеним земљама, као и економска сарадња у целини,

¹⁶⁷ Bojana Tadić, *Istorijski razvoj politike nesvrstavanja 1946-1966.*, str. 61.

¹⁶⁸ У начелу ставови већине земаља ишли су у прилог економског и социјалног прогреса, као и повећања животног стандарда. Главни пут за постизање ових циљева био је убрзани привредни развој, ослоњен пре свега на индустријализацију и диверсификацију привреда бивших колонија. Dragan Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju: Od ideje do pokreta*, str. 106; Vladimir Dragomanović, „Konferencija o problemima razvoja (Kairo, 9-18. juli 1962.)“, str. 106.

¹⁶⁹ Vladimir Dragomanović, „Konferencija o problemima razvoja (Kairo, 9-18. juli 1962.)“, str. 116.

¹⁷⁰ Требало је извршити стабилизацију цена сировина на светском тржишту на дугорочној основи. У регулацији цена сировина, при чему би се задовољиле потребе земаља у развоју, требало је узети у обзир и кретање цена индустријских производа. Питање извоза сировина сматрано је круцијалним на кайрској конференцији. Што је логично ако се узме у обзир да је већина земаља учесница припадала групи чије су привреде зависиле од извоза индустријских сировина. Bojana Tadić, *Istorijski razvoj politike nesvrstavanja 1946-1966.*, str. 61; Janez Stanovnik, „Neki problemi teorije i politike ekonomskog razvoja u svetlosti kairske deklaracije“, str. 35; Janko Klemenc, „Problemi međunarodne trgovine sirovinama na Kairskoj konferenciji“, str. 119.

¹⁷¹ Шеф делегације ФНРЈ на конференцији Владимир Поповић нарочито је истакао у свом експозеу противљење економским интеграцијама на политичкој основи. Осим тога он је позвао на превазилажење економских антагонизама произашлих из колонијализма, идеологија и блоковске поделе света. Vladimir Popović, „Ekonomske probleme zemalja u razvoju (govor šefa delegacije FNRJ na kairskoj konferenciji)“, str. 92.

¹⁷² Janez Stanovnik, „Neki problemi teorije i politike ekonomskog razvoja u svetlosti kairske deklaracije“, str. 38.

није смела бити условљавана економски или политички.¹⁷³ Како би се омогућио неометан привредни развој било је неопходно елиминисати појаву *маказа цена*, односно успоставити баланс између цена извозних производа земаља у развоју и извозних производа индустрија развијених земаља.¹⁷⁴

У склопу припрема за каирску конференцију несврстаних 1964. одржан је и Приремни састанак за Другу конференцију шефова држава или влада несврстаних земаља у Коломбу 23-29. март 1964. На овом састанку одлучено је да ће трећа тачка конференције бити подстицање економског развоја и сарадње у свету. На министарском састанку у Каиру 1-4. октобра 1964. формиран је поред комитета за политичка и општа питања и Комитет за економска и културна питања. У саставу овог комитета било је 18 чланова. Ова два комитета имала су за циљ да припреме одговарајуће делове завршног документа конференције.¹⁷⁵

Друга конференција шефова држава и влада несврстаних земаља одржана је у Каиру у периоду 5-10. октобар 1964.¹⁷⁶ Ова конференција имала је више учесника него претходна, чак 47 пуноправних. Из Африке у својству пуноправних учесника присуствовали су представници 29 држава, из Азије 15, Европе 1 и Америке 1.¹⁷⁷ За разлику од београдске конференције каирска је више пажње поклонила унутрашњим проблемима земаља учесница, нарочито економским.¹⁷⁸ Из рада конференције произашла су три документа: *Програм за мир и међународну сарадњу*, *Специјална резолуција I* и *Специјална резолуција II*. Завршни документ обрађивао је и конкретне мере за решавање економских и политичких проблема несврстаних земаља. Сматрано је да је најсигурнији пут до мира кроз економски развој и сузбијање сиромаштва.¹⁷⁹ Захтевано је поново да се омогући пласман сировина из земаља у развоју у индустријске земље на праведној основи, али и индустријске робе на бази преференцијала.¹⁸⁰ Захтевано је да се убрза стварање агенције за индустријски развој и средства намењена наоружавању искористе за финансирање привредног развоја. Форсиран

¹⁷³ Vladimir Dragomanović, „Konferencija o problemima razvoja (Kairo, 9-18. juli 1962.)“, str. 117.

¹⁷⁴ Dragan Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju: Od ideje do pokreta*, str. 107-108.

¹⁷⁵ *Исто*, str. 109, 112.

¹⁷⁶ Dr Bojana Tadić, Mr Olivera Bogetić, Mr Dragan Bogetić, *Osobnosti i dileme nesvrstanosti; Hronika nesvrstanosti 1956-1980.*, str. 116.

¹⁷⁷ Dragan Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju: Od ideje do pokreta*, str. 115.

¹⁷⁸ Bojana Tadić, *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa*, str.

¹⁷⁹ Dragan Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju: Od ideje do pokreta*, str. 117.

¹⁸⁰ Dr Bojana Tadić, Mr Olivera Bogetić, Mr Dragan Bogetić, *Osobnosti i dileme nesvrstanosti; Hronika nesvrstanosti 1956-1980.*, str. 116.

је мултилатерални приступ у помоћи неразвијеним земљама.¹⁸¹ Сугерисано је да се примене препоруке Конференције УН о трговини и развоју, као и да се повећа извоз капитала за земље у развоју и да се олакша његов трансфер. Земље чланице регионалних организација требале су да обезбеде неометан увоз робе из земаља у развоју кроз економску интеграцију.¹⁸² Земље из *групе 77* требало је да ускладе своје ставове пре Конференције УН о трговини и развоју која је следила и да на њој, као и у ГС УН, наступе јединствено.¹⁸³

¹⁸¹ Dragan Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju: Od ideje do pokreta*, str. 118.

¹⁸² Конференција се супроставила регионалним економским блоковима и њиховој политици затварања која је оцењена као штетна по земље у развоју. Војана Tadić, *Istorijski razvoj politike nesvrstavanja 1946-1966.*, str. 61.

¹⁸³ Група 77 представљала је својеврсни скуп земаља Трећег света формиран 1963. око *Заједничке декларације земаља у развоју*. Декларација је позивала на реформе ради веће једнакости у трговинским односима развијених и неразвијених земаља. Др Ратомир Миликић, *Између Европе и Несврстаности: Југославија и Савет Европе 1960-1980.*, стр. 48; Војана Tadić, *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa*, str. 189; Josip Đerđa, „Nova етапа u razvoju i akciji politike neangažovanja – Друга конференција neangažovanih zemalja“, str. 19.

3. Трговинска размена

У економским односима између земаља трговинска размена је често најзначајнији вид сарадње. Она често може бити одраз политичких односа између земаља, било да се ради о позитивним или негативним утицајима политике на економију. Са друге стране трговина може бити и показатељ развоја и стања привреда, као и њихове међусобне комплементарности.

Економија Индонезије у многоме је зависила од спољне трговине, а нарочито од извоза који је чинио 12% њеног националног дохотка крајем 50-их година. У литератури се чак среће и цифра о уделу извоза у БДП од 26,1% током 1951. године. Овај проценат ће у периоду 1961-1965. бити нижи и неће прећи 19,2%.¹⁸⁴ Велики проблем представљала је чињеница да је извоз зависио од неколицине артикала, чије флукуације цена су могле имати кобне последице по индонежанску привреду.¹⁸⁵ Наиме 80% вредности извоза чиниле су гума, нафта, калај и копра.¹⁸⁶ Крајем 50-их у увозу су доминирале сировине и полуфабрикати, потом роба широке потрошње (храна и текстил) и на крају капитална добра. Укупна вредност индонежанске спољне трговине доживела је током 50-их година извесни раст. Биланс спољне трговине је 50-их био варијабилан, кретао се од суфицита од 333 милиона долара 1955, до дефицита од 21 милиона долара 1957.¹⁸⁷ У првој половини 60-их вредности увоза и извоза су варирале, као и трговински биланс. Извоз је међутим у периоду после 1960. имао прогресиван пад вредности.¹⁸⁸ Само у 1962. извоз је опао за 14% у односу

¹⁸⁴ Удео извоза у БДП Индонезије у првој половини 60-их година кретао се овако: 1961. 18,5%, 1962. 19,2%, 1963. 17,1%, 1964. 18,8% и 1965. 19,2%. Anne Both, *The Indonesian Economy in Nineteenth and Twentieth Century. A History of Missed Opportunities*, p. 60.

¹⁸⁵ Jeane S. Mintz, *Indonesia: A profile* (New York: Van Nostrand, 1961.) p. 178; Puniša A. Pavlović, „Savremeni problemi razvitka Indonezije“, str. 55.

¹⁸⁶ Током 50-их година Индонезија је годишње у просеку произвођила 600 000-700 000 тона природне гуме (каучука), што је било 40% од укупне производње у свету. Од те количине 50% је транспортовано за Сингапур. John Wong, `Chinese Demand for South-East Asian Rubber, 1949-72`, *The China Quarterly*, No. 63 (Sep., 1975): 495.

¹⁸⁷ Дефицит је крајем 50-их година био готово уобичајена појава у спољнотрговинској размени земаља у развоју. Он је 1959. износио за све земље у развоју 1,5 милијарду долара, да би се већ 1961. попео на 2,8 милијарди. Janko Klemenc, „Problemi međunarodne trgovine sirovinama na Kairskoj konferenciji“, str. 122.

¹⁸⁸ Може се рећи да је пад извоза земаља у развоју био у ово време глобални феномен. Укупни удео земаља у развоју у светском извозу опао је у периоду 1958-1967. са 28,6% на 19,3%. Marijan Hubeny, Vladimir Dragomanović, Vladimir Glišić, Ljubiša Adamović, *Ekonomska kretanja i razvoj privrednih sistema u svetu i položaj Jugoslavije*, str. 52.

на претходну годину. Опадању извоза у многоне је допринео диспарат између званичног и тржишног (реалног) курса рупије.¹⁸⁹

Од 1952. Индонезија је имала озбиљан проблем са дефицитом у платном билансу. Поред несређених прилика у земљи на ово је утицао и шверц ка Сингапуру, *невидљиви одливи*, вишеструки валутни курсеви, као и велики увоз прехранбених производа, репро материјала за индустрију и др.¹⁹⁰ Индонезанска спољнотрговинска предузећа морала су бити регистрована код Министарства трговине. Увоз или извоз робе захтевао је посебне дозволе које су издаване од стране власти предузећима. Крајем 50-их у спољној трговини Индонезије место првог извозника су од Холандије преузеле САД и Велика Британија. У том периоду све већи значај добијао је и СССР као и Чехословачка, Мађарска и Пољска.¹⁹¹

	Извоз					Увоз				
	1961	1962	1963	1964	1965	1961	1962	1963	1964	1965
САД	24,6	16,6	15,8	25,2	24,4	15,7	-	33,1	13,1	7,6
ЕЗТ	12,5	10,4	9,8	24,1	30,3	20,0	-	16,2	20	25,4
В.Британија	5,6	15	25,1	2,8	4,2					
Сингапур	23,1	21,4	-	-	-					
Јапан	5,2	5,5	8,5	17,1	19,7	19,7	-	10,5	23,3	37,7
Малаја	7,2	8,5	12,2	1,1	-					
Кина	3,3	5,4	5,8	-	-	5	-	6,8	9,2	-
СР Немачка	7,2	6,5	7,4	6,1	9,2	20	-	16,2	20	25,4

¹⁸⁹ Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 76.

¹⁹⁰ У периоду после Другог светског рата шверц из Индонезије нарочито је био интензиван у периоду рата за независност 1945-1949. У том периоду је услед потпуне холандске поморске блокаде ова илегална делатност представљала неку врсту *патриотске дужности*. Howard Dick, Vincent J.H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of the National Economy. An economic history of Indonesia, 1800-2000*, p. 174.

¹⁹¹ Архив Југославије, Фонд 507, Централни комитет Савеза комуниста Југославије, IX, Комисија за међународне односе, Сигнатура 43-V-5, Датум: 20.11.1958.

*Табела 1. Процентуални удео најважнијих земаља у вредности извоза и увоза
Индонезије.¹⁹²*

Први Трговински уговор и Уговор о платном промету између ФНРЈ и Републике Индонезије потписани су јуна 1953.¹⁹³ Према овим уговорима размена је функцисала на основу индикативних листа и клириншког система плаћања. Овај систем напуштен је дефинитивно 1957. када се прешло на плаћање робе у девизама, односно фунтама и доларима.¹⁹⁴ У другој половини 50-их редовна робна размена обављана је на бази трговинског споразума између ФНРЈ и Републике Индонезије из 1956. Трговина је била слободна са индикативним робним листама и плаћањем у конвертабилним фунтама. Крајем 50-их година трговинска размена између Југославије и Индонезије била је у успону. Ипак до 1959. обим робне размене био је не знатан и износио је просечно 130 милиона динара годишње.¹⁹⁵

Југословенски извоз у Индонезију износио је 1959. вредност од 4 304 милиона динара, да би већ 1960. пао на 3 553 милиона динара. Увоз је такође пратио трендове извоза, ипак био је у далеко мањим цифрама. Индонежани су у Југославију 1959. успели да извезу робу у вредности од 239 милиона динара, а у наредној 1960. у вредности од 200 милиона. До почетка 60-их година у југословенском извозу доминирале су војне испоруке. Њихов износ у целокупној вредности извоза достигао је чак 90%.¹⁹⁶ У наредном периоду овај тренд биће промењен. Осим оружја и војне опреме у југословенском извозу биле су присутне и памучне тканине, цемент, бетонско гвожђе, хемикалије и папир. Индонежанска страна тешко је давала дозволе за увоз неесенцијалних производа. Поред тога и југословенске испоруке су често касниле, што је нажалост био случај и у каснијем периоду.

Југославија је из Индонезије увозила махом њене традиционалне извозне артикле: каучук, чај, кафу, дрво и цимет. Нарочит интерес Југословена био је у увозу каучука, који је

¹⁹² Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 80.

¹⁹³ Ови уговори слични су онима које су чланице СЕВ склапале са земљама у развоју. Њихова пракса познавала је две врсте уговора. О трговини, са прецизираним условима, обимом и карактеристикама размене. О платном промету, који су ближе одређивали услове и методе плаћања. Draginja Arsić, „*Ekonomski odnosi zemalja socijalističkog lagera i nezavijenih zemalja*“, str. 85.

¹⁹⁴ Dragan Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961.*, str 170.

¹⁹⁵ Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије, Политичка архива, Индонезија, 1961, Фасцикла 39, Досије 14, Документ бр. 417725.

¹⁹⁶ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 323.

маја 1961. планиран у количини од 5200 тона за наредни период.¹⁹⁷ Битно је напоменути да је до 26. марта 1959. мали део закључених послова, нарочито за извоз у Индонезију, заиста и реализован. То се нарочито односи на цивилне послове, поготово за извоз текстила, цемента и мотора. Један од главних разлога за то био је што су касно послати захтеви за увозне дозволе. Тешко је ишла и реализација увоза индонежанске робе у ФНРЈ.¹⁹⁸

Средином 50-их година ДСИП је издвојио неке од главних фактора који су утицали на слабу робну размену између Индонезије и ФНРЈ. На првом месту била је куповина робе из Индонезије преко холандских и британских посредника. Потом непознавање прилика на тржишту Индонезије, односно не познавање југословенског тржишта од стране Индонежана. Недовољно расположивих индустријских производа за извоз из ФНРЈ. Географски фактор такође је играо битну улогу. Индонезија је била удаљена острвска земаља, а поморске везе са њом биле су слабе. Поврх свега Индонежани су увели и рестриктивне мере за увоз, укључујући и ниски курс обрачунског долара који је обесхрабрио југословенске извознике.¹⁹⁹ Крајем 50-их година додатни проблем за спољнотрговинску размену представљале су и честе промене у режимима спољне трговине Индонезије. Константне промене отежавале су редован промет и анулирале дотадашње успехе. Код увоза робе из Индонезије проблем су представљале и високе цене. Најбољи начин да се индонежанска роба добије по светским ценама био је да се купи од шверцера у Сингапуру.²⁰⁰ Југословенска предузећа покушала су да иду легалним каналима и веће цене у увозу уравнотеже већим ценама извозних артикала. Међутим овај покушај је био неуспешан, јер Индонежани нису издавали увозне дозволе.²⁰¹

¹⁹⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 38, д. 8, Информације о Индонезији поводом посете председника Сукарна од 12. до 14. јуна 1961. ДСИП ФНРЈ. Београд, 6. мај 1961.

¹⁹⁸ АЈ, 507-IX-43-IV-14, 26.03.1959.

¹⁹⁹ АЈ, 507, IX, 43-V-2, 01.09.1956.

²⁰⁰ Ригидне извозне таксе наметнуте од стране државе навеле су многе извознике да уз подршку војних званичника шверцују извозне артикле из Индонезије у Сингапур и Пенанг. Многи од тих извозника преселили су седишта својих фирми у Сингапур, како би без проблема могли да послују са девизама и мимо индонежанских рестриктивних закона. Поједини аутори сматрају је шверц довео и до раста цена каучука 60-их година. У Сингапуру, Малаји и Борнеу могла се добити далеко боља цена за ову сировину него извозом преко легалних токова. Howard Dick, Vincent J.H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of the National Economy. An economic history of Indonesia, 1800-2000*, p. 175; Anne Both, *The Indonesian Economy in Nineteenth and Twentieth Century. A History of Missed Opportunities*, p. 120; Justus M. van der Kroef, *Indonesia's Economic Dilemma*, p. 52.

²⁰¹ АЈ, 507, IX, 43-V-3, 13.01.1958.

3.1. Трговински споразуми

Као што је већ раније поменуто први трговински и платни споразум између ФНРЈ и Републике Индонезије потписан је 11. јуна 1953.²⁰² Важност трајања овог споразума била је једну годину, с тим што је важење аутоматски продужавано уколико три месеца пре истека рока споразум неби био отказан. Платни споразум укључивао је манипулативни кредит од 700 000 долара.²⁰³ У оквирима споразума биле су и робне листе чија вредност је у оба правца размене износила 15 милиона долара.²⁰⁴ Индонежани су отказали споразуме априла 1956.²⁰⁵ Разлог за то била је нова трговинска политика владе Индонезије, према којој је ова земља са клириншких обрачуна требала да пређе на плаћања у слободним девизама.²⁰⁶

Југославија је почетком 60-их намеравала да са Индонезијом склопи дугорочни трговински споразум. У плану је било радикално повећање обима спољне трговине. Јула 1960. планирано је да се југословенски извоз повећа за 46% а увоз из Индонезије осам пута до 1965. године.²⁰⁷ Међутим и ту су постојали одређени проблеми, нарочито са индонежанске стране. Наиме, Индонежани до почетка 60-их година нису склопили много спољнотрговинских споразума, па им је на том пољу недостајало искуства. Робу су на тржишту куповали према потребама и актуелним ценама без развијене спољнотрговинске

²⁰² Индонезија је спадала у земље са којима је Југославија имала економске односе засноване на уговорима. Поред ових постојале су и земље са којима је СФРЈ имала неуговорне економске односе. Најмање економских уговора са земљама у развоју склопљено је у периоду 1945-1955. Тада су склопљени само уговори само са три афричке, шест азијских и осам латиноамеричких земаља. Са појавама нових независних земаља у свету повећавао се и број економских уговора Југославије са тим земљама. Dr Miodrag Sukijasović, „Karakteristike ekonomskih ugovora SFRJ sa nedovoljno razvijenim zemljama“, *Međunarodni problemi*, br. 2 (1964): 34.

²⁰³ Манипулативни или *свинг* кредити одобравани су у оквирима трговинских и платних споразума између земаља на бази клиринга. Улога ових кредита била је да онемогуће застоје у плаћањима и трговинској размени. Đorđe Lađević, „Međunarodno finansiranje i ekonomsko-političke promene u savremenom svetu“, *Međunarodni problemi*, br. 3 (1960): 47.

²⁰⁴ Као производи које је Југославија по робним листама требала да извози наводе се: намирнице, пића, текстил, хартија, шибице, неметали, обојени метали, метална и стаклена роба, хемијски и фармацеутски производи, машине, индустријска опрема, електротехнички материјал, железничка опрема, бродови, камиони и др. Као увозни артикли из Индонезије наводе се: гума, дуван, кафа, синккона, кокосов орах, палмово уље, бибер, зачини, шкољке, кожа, کالاј, нафта, никл и др. *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 139.

²⁰⁵ Све до 1956. највећи део билатералних платних споразума Југославије био је на клириншкој основи. Осим са социјалистичким и земљама у развоју клириншко плаћање коришћено је и у спољнотрговинској размени са земљама западне Европе. Dr Vrleta Krulj, „Platni (klirinški) sporazumi u sistemu međunarodnog plaćanja Jugoslavije“, *Međunarodni problemi*, br. 1 (1965): 115.

²⁰⁶ АЈ, 507, IX, 43-V-2, 01.09.1956.

²⁰⁷ Према тим плановима извоз је са 4304 милиона динара у 1959. требало до 1965. да досегне износ од 5 886 милиона динара. Увоз из Индонезије требало је да са 234 милиона динара, колико је износио 1959, скочи на 1895 милиона 1965. Уместо до тада доминантне војне опреме требало је да се извози више цивилне редовне робе. АЈ, 507, IX, 43-V-6, јул 1960.

стратегиче. Нови дугорочни трговински споразум између две земље требало је да буде постављен на конвертабилној, а не на клириншкој основи. Осим тога уговор би требало да садржи необавезујуће робне листе са квотама, на основу којих би се поставио дугорочни циљ робне размене.²⁰⁸

Закључно са 29. јулом 1961. завршени су разговори делегација две земље и потписана документа. На првом месту Уговор о економској сарадњи и дугорочној трговини (1962-1964). Поред тога усаглашен је записник о консигнацији и размењена писма у вези с тим. Стари трговински споразум између Југославије и Индонезије остајао је на снази до краја 1961.²⁰⁹

Мада је поменути трговинским споразумом из 29. јула 1961. постигнут напредак у односу на претходни период, резултати нису били задовољавајући. Од 40 артикала за извоз са југословенске робне листе једино је до 21. септембра 1962. у значајнијој количини испоручиван текстил. До наведеног датума од 15 артикала са увозне листе у Југославију су увежени само каучук, калај и копра. До сужавања асортимана у трговинској размени, а нарочито до огрчавања индонежанског увоза, дошло је захваљујући тешкој девизној ситуацији Индонезије. Ипак треба напоменути да су тешкоће код пласмана робе настале и због лошег стања у ФНРЈ по питању девиза.²¹⁰

Битно је поменути и Мешовиту југословенско-индонежанску економску комисију формирану Трговинским уговором ФНРЈ и Републике Индонезије из 1956. и заједничким комуникеом Тита и Сукарна из 1958. Комисија је формирана ради контроле спровођења одредби Протокола о трговинској размени. Један део комисије заседао је у Београду, а други у Џакарти. У пракси све се свело на дискусије и констатације две одвојене комисије. Споразумом о економској сарадњи и дугорочној робној размени из јула 1961. предвиђено је стварање једне јединствене мешовите комисије. Планирано је да се ова комисија бар једном годишње састане у Џакарти или Београду. Југословенска страна предлагала је да чланови ове комисије буду из састава влада две земље. Узевши у обзир да је тада Индонезија представљала најважнијег економског партнера ФНРЈ у Азији, сваки вид координације и

²⁰⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 10, 412089.

²⁰⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 11, 423711.

²¹⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 431601.

кооперације био је добродошао.²¹¹ Пуно напора морало се уложити у ширење размене, по структури и вредности, нарочито код увоза из Индонезије.²¹²

1959	1960	1961	1962	1963
18,2%	15%	17,9%	30,3%	23,9%

Табела 2. Процентуални удео Индонезије у укупној трговинској размени Југославије са неразвијеним земљама Азије²¹³

Узевши у обзир да је трговински споразум склопљен јула 1961. био пред истеком, Савезни секретаријат за спољну трговину затражио је 22. децембра 1964. сагласност ДСИП-а за вођење привредних преговора са Индонезијом. Југословенска делегација требало је да добије пуномоћје за потписивање новог трогодишњег Споразума о економској сарадњи и дугорочној робној размени, пошто је стари истицао 31. децембра 1964. Поред овог споразума било је неопходно потписати и Протокол о усаглашавању робних листа за 1965. Пошто је претходни протокол потписан 1. маја истицао 31. децембра 1964.²¹⁴ Поменути нови споразум и протокол потписани су 19. јануара 1965. Током преговора Индонезјани су одустали од уношења клаузула о одложеном плаћању, односу извоз-увоз 100:60, забрани увоза робе широке потрошње. Њихова тенденција била је да сву робу у Југославији купују на одложено плаћање. Прихватили су југословенски предлог за кредитирање преко предузећа.

Нова робна листа била је повољнија за Југославију, имала је више готових производа него претходне листе. Индонезјани су прихватили југословенски захтев за индикативни карактер робних листа. Одобрен је извоз битних сировина у СФРЈ. Од тога 5000 тона гуме

²¹¹ Задатак ове комисије био је да на широј основи разматра проблеме привредне сарадње и предлаже мере за њено унапређење. Међутим рад ове комисије од почетка је био више формалне природе. Ово је директно на састанку комисије у Џакарти нагласио Тајеб, шеф економског одељења Министарства иностраних послова Индонезије. Индонезјанима није био у интересу овакав вид сарадње, јер су га сматрали изузетком који би могле захтевати и друге земље, нарочито чланице СЕВ. АЈ, 507, IX, 43-V-6, јул 1960.

²¹² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 19, 47777.

²¹³ Индонезија је уз УАР и Индију била међу три земље у развоју са којима је Југославија почетком 60-их година имала највећу трговинску размену. Todora Dragomanović, „Pregled ekonomskih odnosa Jugoslavije sa zemljama u razvoju“, str. 158.

²¹⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 449687.

са државних и 9 000 тона са малих плантажа. Осим каучука одобрен је и увоз 1200 тона калаја и 6000 тона копре. Размена је у оба правца требала да износи 23,5 милиона долара.

Споразум о економској сарадњи и дугорочној робној размени потписан је на период од 3 године и садржао је клаузулу највећег повлашћења. Обе стране морале су пружити све могуће олакшице у трговинској размени. Плаћање је предвиђено у америчким доларима или у некој другој конвертабилној валути коју би прихватиле обе стране. Индикативне робне листе приложене уз овај споразум биле су у суштини само спискови артикала, са којима две земље могу трговати. Трговина је била могућа и са артиклима ван индикативних робних листа.²¹⁵ Потписани споразум и протокол били су јако слични претходнима. Југословенска извозна листа била је побољшана, а увозна је садржала веће количине каучука, калаја и копре него раније. Текстил и памучно предиво испали су са југословенске извозне листе, али не конач и репроматеријал. Примат су добили производи фармације, делови за бицикле, трактори, грађевинске машине и делови за исте као и делови за бродове. У увозу количина каучука повећана је на 14 000 тона, копре је остала на 6 000 тона, а калај на 1200 тона.²¹⁶

3.2. Југословенска трговинска мрежа у Индонезији

Како би дошло до повећања трговинске размене између две земље трговинска мрежа Југославије у Индонезији морала је почетком 60-их да се прошири. Едвард Кардељ је у том погледу предлагао слање стручњака у Индонезију. Предузеће „Интерекспорт“ требало је да пошаље двојицу стручњака у Индонезију, једног за гуму и другог за хемијску индустрију, фармацију и кожу. Представници металопрерађивачке и електро индустрије требали су да пошаљу своје трговце. Због великог интереса за извоз памучног текстила фирма „Центротекстил“ планирала је слање једног представника.²¹⁷

Недостатак трговинске мреже југословенских предузећа на тржишту Индонезије сматран је за један од разлога што су неке друге земље у Индонезији оствариле боље

²¹⁵ У међународној пракси Југославије све робне листе, биле оне индикативне, фиксне или мешовите, нису биле обавезујуће. Робне листе представљале су пројектоване могућности робне размене. На државама је било да наведу своја предузећа да искористе ове робне листе и увезу или извезу одређени артикал. Предуслов за реализацију неког посла био је да једна и друга страна одобре својим предузећима увозне или извозне дозволе. Dr Miodrag Sukijasović, „Karakteristike ekonomskih ugovora SFRJ sa nedovoljno razvijenim zemljama“, str. 45.

²¹⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 42588, 48579.

²¹⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 9, стр. пов. бр. 62/60.

результате.²¹⁸ Стварање трговинске мреже било је условљавано и индонежанским Осмогодишњим привредним планом и потребом уклапања наступа југословенских предузећа у исти. Трговинска мрежа требало је да се усмери у најмање два правца. Први правац био би ка покривању свих подручја за која су у погледу трговине заинтересована југословенска предузећа. Други правац био је усмерен у правцу прилагођавања индонежанском тржишту, односно ка обради сировина, потрошног материјала и производа широке потрошње.²¹⁹

Због компликација уобичајених у набавци каучука планирано је слање једног југословенског делегата тим поводом у Индонезију. Сматрано је да би овај представник могао годишње да набави око 3500 тона каучука у вредности 2 200 000 долара. Због планова за пласман текстила у вредности 1,4 милиона долара предлагано је слагање представника за текстил у Индонезију. Овај представник је поред текстила могао бити задужен и за увоз тврдих влакана од агаве и кокоса, козје коже, коже рептила и др. У плану је било и слање представника за пласман папира, уколико би увоз био бар 7000 тона годишње.²²⁰ До средине новембра 1961. представници ДСИП-а и Савезне спољнотрговинске коморе планирали су да у Индонезију пошаљу 2 представника фирми за производњу гуме, једног представника увозника зачина и једног представника за трговину текстилним производима. У међувремену предузеће „Интерекспорт“ је појачало своје представништво у Индонезији са још једним службеником.²²¹

До краја јануара 1961. Југославија је у Индонезији поред представника Спољнотрговинске коморе имала и представнике шест предузећа. Радило се о фирмама: „Интерекспорт“, „Инвест-Импорт“, „Југоимпорт“, „Енергоинвест“, „Руднап“ и „Центропром“. Очекивано је да ће у периоду који је следио представништва отворити и „Ингра“, „Борово“ и „Центротекстил“.²²² Озбиљнијој обради индонежанског тржишта

²¹⁸ Почетком 70-их година сматрано је да је један од проблема при наступу југословенских предузећа у иностранству било пренебрегавање потребе интеграције више предузећа у једно, ради њиховог лакшег наступа у иностранству. Поред тога примећена је и штетност дезинтегрисаности југословенске економије у целини на њен наступ у иностранству. Marijan Hubeny, Vladimir Dragomanović, Vladimir Glišić, Ljubiša Adamović, *Ekonomska kretanja i razvoj privrednih sistema u svetu i položaj Jugoslavije*, str. 340.

²¹⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 14, 47286.

²²⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 14, 47286.

²²¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, Белешка о садашњем стању економских односа између наше земље и Републике Индонезије. 15.11.1961.

²²² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 11, 43865.

представници југословенских фирми приступили су почетком 1962. Највећи део представника радио је на пласману робе из југословенских инвестиционих кредита. Пласман појединачне опреме и техничке робе из Југославије био је веома слаб, као и пласман техничке робе за готовину. Тим поводом саветовано је да се пласман ове робе покуша преко краткорочних кредита, кобинованих и везаних послова.²²³

Крајем априла 1962. на састанку поводом проблема извоза робе у Индонезију у амбасади ФНРЈ у Џакарти представник „Интерекспорта“ Орлић истакао је важност присуства представника фирми у Индонезији. Ово је по њему био предуслов за индустријску кооперацију, коју је сматрао кључном за дуг и перспективан рад у овој земљи. Као један од проблема у стварању мреже предузећа истакао је, по њему, превелике дохотке које ове фирме захтевају за своје људе.²²⁴ У то време „Интерекспорт“ је својим представницима смањивао плате, у толикој мери да су сви хтели да се врате назад за Југославију. Амбасада у Џакарти захтевала је од Београда да се питање смањења доходака представника темељно размотри, као и да се узме у обзир стање у Индонезији.²²⁵ У закључцима о наведеном састанку од 25. априла 1962. готово сва одговорност за слаб успех у пласману робе сваљена је на представнике предузећа. Осим ограничености њиховог броја додатни проблем било је и фаворизовање пласмана опреме преко међудржавних кредита, као и куповине копре и гуме у Индонезији.²²⁶

Почетком августа 1962. у раду трговинске мреже осећао се напредак. У том периоду у Индонезији је било 10 делегата југословенских предузећа. Неколико делегата деловало је у оквиру компаније „Интерекспорт“. Представнике су имале и фирме „Ингра“, „Енергоинвест“, „КИЗ“, „Руднап“ и „Југоимпорт“. Наметала се и потреба за формирањем комерцијално-техничког бироа у оквиру којег би представници југословенских фирми изучавали приступ индонежанском тржишту. Оваква идеја произашла је из сложености пласмана опреме и потрошне робе у ову земљу.²²⁷

²²³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 431601.

²²⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 21, 414678.

²²⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 21, 417459.

²²⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 21, 414678.

²²⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 24, 425858.

Незадовољство постојећом трговачком мрежом навело је југословенске стручњаке почетком 1963. на њену поновну реорганизацију.²²⁸ Закључено је да треба створити јединствени југословенски биро за привредну сарадњу који би покривао више фирми. Планирано је да седишта овог бироа буде у Џакарти, са представништвима на острвима Суматри и Целебсу.²²⁹

Октобра 1963. „Бродоимпекс“ је планирао слање свог сталног представника у Индонезију ради пласмана бродова у ту земљу. Амабасада у Џакарти закључила је 30. септембра 1963. да дотадашњи напори уложени у обједињавање акције југословенских спољнотрговинских предузећа у Индонезији нису дали резултате. Као кривац за то означена је Индонезија као држава, која није дозвољавала такве акције страних фирми. Добро организована јединствена организација спољнотрговинских предузећа сматрана је предусловом за даље успешно пословање. Даља координација акције по овом питању била је препуштена Савезном секретаријату за спољну трговину.²³⁰ Тако да из документације ДСИП у каснијем периоду о овој тематици нема довољно информација.

3.3. 1961

Привредна делегација ФНРЈ јула 1961. требала је да посети Индонезију. У плану су били између осталог и преговори о дугорочном трговинском уговору. Овакав уговор додатно би учврстио трговинске односе између две земље и проширио их. У разматрању опција за трговински уговор и даљу сарадњу на овом пољу ДСИП ФНРЈ планирао је да у периоду 1961-1965. вредност робне размене између две земље подигне од 2 до 4 милијарде динара. У структури планираног југословенског извоза 40% до 60% вредности отпадало је на памучне тканине, а остатак на производе металопрерађивачке индустрије, бродоградње, хемијске индустрије итд. Код југословенског увоза за период после 1961. као најзначајнији

²²⁸ У извозу индустријске робе из Југославије било је доста пропуста који су отежавали њен напредак. До недостатака је нарочито дошло у извозу у неразвијене земље. Уместо као последица трајне и организоване оријентације извоз индустријске робе у ове земље показао се као флукутирајући робни вишак и случајна компонента. Продајне мреже као и пословно повезивање у наведеним земљама често су зависили од импровизације. Dr Ivo Fabinc, „Ekonomski odnosi Jugoslavije sa inostranstvom u uslovima sprovođenja privredne reforme“, str. 11.

²²⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 6. 47098.

²³⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 431841.

артикал виђен је каучук који би заузимао 30-40% од укупне вредности, потом копра, калај, влакна, сисал, зачини и др.²³¹

	1961	1962	1963	1964	1965
Извоз	2221	2665	3117	3582	4057
Увоз	2221	2665	3117	3582	4057

Табела 3. Планирани раст у вредности трговинске размене Југославије са Индонезијом изражен у милионима динара²³²

Крајем 1960. планирано је да ће Југославија током 1961. у Индонезију извозити још више него раније и поред постојећих индонежанских рестрикција. Постојале су могућности пласмана већих колична текстила, цемента, папира, бетонског гвожђа, цеви, шина, каблова, друмских возила, дизел мотора, вагона, сандука за чај и др. У мањем обиму планиран је извоз хемикалија, производа фармације, електроматеријала и производа металопрерађивачке индустрије. Захтевана је координација југословенских предузећа која планирају извоз на индонежанско тржиште.

За даљи развој трговинских односа проблем је представљао дебаланс настао у дотадашњој размени, а који је био у корист Југославије. Дебаланс је настао због југословенских војних испорука, а требало је да буде поравнат повећаном трговином другим робама. У складу са овако зацртаним циљевима из Индонезије је у наредном периоду требало увести: 2 500 тона каучука 1 и 2 категорије квалитета, 1500-2000 тона каучука 3,4 и 5 категорије,²³³ 250 000 козијих кожа за ципеле, 2000 тона копре и неодређену количину калаја, бибера, цимета, кафе и чаја.²³⁴

Куповина индонежанске робе била је један од услова за даљи наставак извоза у ту земљу, реализацију пројеката и отплату кредита. Само у 1961. Банка Индонезије требала је да уплати Народној банци Југославије на име кредита 10 милиона долара.²³⁵ Ово је за

²³¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 38, д. 8, Информације о Индонезији поводом посете председника Сукарна од 12. до 14. јуна 1961. ДСИП ФНРЈ. Београд, 6. мај 1961.

²³² *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 324.

²³³ До 23. фебруара 1961. закључен је уговор о куповини 2500 тона каучука а још 600 тона чекало је за закључење. Предузеће «Интерекспорт» имало је у плану да набави додатних 3000 тона. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 14, 455912.

²³⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 9, стр. пов. бр. 62/60.

²³⁵ У изворима се јавља неколико назива за Државну Банку Индонезије. Bank Negara Indonesia формирана је за време рата за независност 1946. као централна банка Републике Индонезије. Као банка имала је и улогу активног финансирања привредног развоја Индонезије након стицања независности 1949. Roy J. Hensley,

Југославију био највећи прилив девизних средстава из иностранства од извезених финалних индустријских производа. Наравно ове отплате биле би мало вероватне уколико Југославија неби куповала у Индонезији. У циљу повећања увоза из те земље осим сировог каучука купована је и гума. Узевши у обзир да се радило о доларском артиклу, у случају неискоришћености у Југославији постојала је могућност реекспорта за девизе у треће земље.²³⁶

Проблем дисбаланса у трговинској размени Југославије и Индонезије дошао је и до Сукарна. Средином 1961. он је сматрао да је то резултат недовољног југословенског увоза индонежанске робе и да због тога треба да отпочну што пре трговински преговори.²³⁷ Током 1961. Индонезија је имала дебаланс у својој целокупној трговинској размени.²³⁸ У тој години извоз те земље опао је за 25% а увоз порастао за 50%.²³⁹

Закључно са деветим месецом 1961. трговинска размена између Југославије и Индонезије била је у порасту у односу на претходни период. Што говори о томе да су мере за повећање размене имале позитиван ефекат. Међутим планирано радикално повећање стопе увоза није дало очекиване резултате. Увоз, неопходан за даље функционисање привредне сарадње, био је далеко испод зацртаног нивоа септембра 1961. Постигнутом повећању вредности увоза нарочито је допринео увоз копре из Индонезије. Ипак покушаји да се каучук, копра и کالاј набаве директно у Индонезији наилазили су на тешкоће.²⁴⁰

	1960.	1961/9 месеци	1961/план
Извоз	3556	3512	4500
Увоз	200	240	1800

²³⁶ `Development Banks and Economic Development in Indonesia`, *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 12, No. 4 (Jul., 1964): 401.

²³⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 9, 47883.

²³⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 16, 419967.

²³⁹ Стални дефицит у индонежанској робној размени после 1952. довео је до постепеног топљења златних и девизних резерви земље. Главни узрок негативног биланса у спољној трговини била је немогућност владе да стабилизује унутрашње економске прилике у земљи. АЈ, 507, IX, 43-V-2, 01.09.1956.

²⁴⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 41, д. 13, стр. пов. бр. 12/62.

²⁴⁰ Копра се добијала од сушеног плода кокосове палме. Производња ове техничке културе имала је сличан проблем као и производња каучука. Засади на плантажама копре били су у 56% старији од 50 година, што је значило да је производња била у паду. Ови престарели засади морали су се заменити новим. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 63.

Табела 4. Трговина размена Југославије са Индонезијом у милионима динара.²⁴¹

Увоз		Извоз	
Артикли	Цена у мил. динара	Артикли	Цена у мил. динара
Бибер	3,4	Памучне тканине	142,3
Цимет	7,1	Бакарни производи	593,2
Говеђа кожа	7,1	Производи од олова	54,2
Каучук	312	Машине за обраду метала	2186,7
		Бродови	310
		Ципеле	211
Укупна сума:	330	Укупна сума:	3524,5

Табела 5. Структура робне размене између ФНРЈ и Индонезије у првих 9 месеци 1961.²⁴²

Увоз каучука и гуме био је од значаја када је у питању поправљање дисбаланса у трговинској размени. Са индонежанским предузећем за спољну трговину „ППН Бару“ до краја маја 1961. било је закључено 1650 тона сирове гуме.²⁴³ До краја јуна 1961. утоварено је 850 тона, а остатак је требало да буде послат за Југославију до краја јула. Процењено је да ће до краја 1961. бити закључено још 1500 тона. Овиме би укупна количина закључене сирове гуме била 3500 тона. Осим тешкоћа са давањем акредитива посао је напредовао. Куповина каучука и гуме вршена је у сарадњи са предузећем „Борово“, посредник је била фирма „Интерекспорт“. Планирано је да се у 1962. купи 5000 тона плантажне гуме. Гума и каучук који су куповани из Индонезије били су са државних и приватних плантажа.²⁴⁴

²⁴¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, Белешка о садашњем стању економских односа између наше земље и Републике Индонезије. 15.11.1961.

²⁴² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, 436231.

²⁴³ Ово индонежанско јавно предузеће после велике национализације холандских добара 1957. управљало је са 542 бивша холандска поседа (плантажа), који су чинили три четвртине плантажа у Индонезији. J. A. C. Mackie, ``Indonesia's Government Estates and Their Masters``, *Pacific Affairs*, Vol. 34, No. 4(1961-1962): 338.

²⁴⁴ У 1961. од 682 000 тона каучука колико је произведено у Индонезији на сеоске поседе као произвођаче отпадало је 461 000 тона, док је на плантажама произведено 221 000 тона. После 1961. обим производње на великим плантажама све је више опадао. Разлог за то било је необнављање засада постојећих плантажа. Већ

Примећено је како је квалитет исти, али је цена гуме са државних плантажа већа. Осим гуме у плану је била и куповина 5000 тона копре.²⁴⁵

Очекивано је да ће 3500 тона каучука уговореног за 1961. у Југославију доћи до фебруара 1962. За 1962. планиран је увоз 12800 тона каучука из Индонезије. Док су за 1961. Индонежани одобрили извоз само 150 тона калаја, за 1962. требало је обезбедити увоз 1200 тона овог метала у ФНРЈ. Југословенска хемијска и прехранбена индустрија показале су интересовање за увоз 3 000 тона копре. Ова количина могла је бити увезена евентуално тек у 1962, пошто су залихе за 1961. у Индонезији биле већ на измаку. Југословенска предузећа уложила су напоре да се у ФНРЈ увезе и одређена количина зачина и колонијалне робе.²⁴⁶

Међутим испорука каучука за 1961. није могла да прође без проблема. Помоћник генералног директора предузећа „ППН Бару“ Соејоно саопштио је да ово предузеће неће моћи да испоручи југословенским партнерима очекиваних 600 тона каучука. Разлог за то био је што су Совјети вршили притисак на Индонезију да њима испоручи раније уговорену количину каучука. Измене су настале и у плановима за увоз каучука у 1962. Индонежани су саопштили да уместо 5000 тона могу извести само 3000.²⁴⁷ Амбасада ФНРЈ у Џакарти доставила је информацију 17. јануара 1962. да је предузеће „ППН“ одобрило извоз 4000 тона плантажне гуме 1962. за Југославију. Због константног смањивања производње гуме већу количину било је немогуће добити. Индонежанска администрација склапала је уговоре са страним земљама за продају гуме без обзира на реалне могућности. Тако је дошло до ситуације да су земље вршиле потраживања робе које нема. „БПУ“ је одобрио извоз 5500 тона гуме малих произвођача у Југославију.²⁴⁸ Стога је укупна закључена количина за 1962.

1958. 52% садница каучука на плантажама било је старије од 30 година. У условима Индонезије 30 година је максимална старост саднице каучука, када су приноси минимални. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 62; Milan Veljašević, „Politička kriza u Indoneziji i njeni uzroci“, *Međunarodni problemi*, br. 2(1966): 100.

²⁴⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 17, стр. пов. бр. 13/61.

²⁴⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, Белешка о садашњем стању економских односа између наше земље и Републике Индонезије. 15.11.1961.

²⁴⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, 435112.

²⁴⁸ У периоду након Другог светског рата мали приватни произвођачи производили су више техничких култура (каучука и др.) у Индонезији него велике плантаже. Један од разлога за то биле су смањене инвестиција страних предузетника после 1949. Други битан разлог јесте укидање забране производње техничких култура за сеоска домаћинства. Ова мера навела је многе сељаци да уместо пиринча и других прехранбених култура узгајају профитабилније плантажне културе попут каучуковца и сл. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 60.

била 9500 тона. Што је био успех, узевши у обзир да су државне плантаже у Индонезији на годишњем нивоу производеле 70 000 тона гуме.²⁴⁹

Извоз		Увоз	
Артикал	Вредност у динарима	Артикал	Вредност у динарима
Тканине	250 700 000	Зачини	10 600 000
Производи бакра	655 200 000	Кожа	7 100 000
Производи олова	60 500 000	Гума	411 700 000
Машине	2 861 200 000	Калај	122 000 000
Бродови	310 800 000		
Ципеле	350 200 000		
Жица	12 600 000		
Телескопи	12 900 000		
Филмови	11 500 000		
Извоз укупно:	4 532 800 000	Увоз укупно:	551 800 000

Табела 6. Структура и вредност трговинске размене ФНРЈ са Индонезијом у 1961.²⁵⁰

3.4. 1962

И поред настојања да се у 1961. повећа увоз из Индонезије, резултати нису били задовољавајући. Комитет за спољну трговину ФНРЈ планирао је да у 1962. повећа обим трговинске размене са Индонезијом. Планом трговинске размене за 1962. вредност увоза је опет повећана. Извоз је требало да се повећа два а увоз девет пута. Редован план извоза морао је да буде смањен због војних испорука. Са друге стране увоз је добио рапидно планирано увећање како би дебаланс у трговини на штету Индонезије био смањен. Највећи

²⁴⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 18, 42009.

²⁵⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 19, 44737.

део извоза који је планиран био је у оквирима кредита које је Југославија пружала Индонезији. Без извоза на кредит укупан салдо фактички је износио 1423 милиона динара. Уз још додатних куповина у Индонезији од стране југословенских предузећа размена би била избалансирана. Како би план у потпуности био остварен удео у реализацији осим предузећа морала је узети и амбасада као и институције у Југославији.

	Реализација		План
	1960	1961	1962
Извоз	3556	4533	10447
Увоз	200	552	4823

Табела 7. Реализација и план трговинске размене ФНРЈ са Индонезијом у милионима динара.²⁵¹

Извоз		Увоз	
Производи нафтне индустрије	5 100 000	Старо гвожђе	154 000 000
Бетонско гвожђе	32 000 000	Бакар и калај	1 061 000 000
Производи од бакра и олова	344 000 000	Штавне материје	8 000 000
Портланд цемент	22 000 000	Влакна и капок	111 400 000
Пољопривредни алат, рампе и камиони	45 000 000	Коже	341 000 000
Производи бродоградње	1 615 000 000	Природни каучук	2 484 500 000

²⁵¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 19, 44730.

Каблови	5 000 000	Масноће, сточна храна и др.	254 900 000
Боје и лакови	5 000 000	Фурнирски трупци егзота	57 600 000
Папир	60 400 000	Кафа, чај, бибер, ванила и др.	350 500 000
Текстилна индустрија	203 000 000		
Војна опрема	8 000 000 000		
Укупно	10 446 600 000	Укупно	4 823 400 000

Табела 8. Планирана структура робне размене са Индонезијом у 1962. у динарима.²⁵²

Амбасада ФНРЈ у Џакарти сматрала је фебруара 1962. да ће реализација трговинске размене између ФНРЈ и Индонезије током те године бити тешка. Индонежани су планирали да због великих дефицита у спољној трговини редукују свој увоз за 30-40% у 1962. Извозна листа била је прилично уситњена, тако да је већина артикала чинила до 3-4% у укупној вредности. Од свих производа са робне листе за 1962. пласман су до тада имали само цемент, боје, текстил, папир и каблови. Ови артикли пласирани су у релативно малим количинама, уз доста проблема и пропуста. Сви остали артикли са извозне листе требали су први пут да се пласирају у Индонезију 1962. Додатни проблем за робну размену представљала је и чињеница да сем „Интерекспорта“ ни једно друго предузеће није хтело да се бави продајом роба са извозне листе. Насупрот томе предност је давана крупним пројектима и испоруци велике количине робе и опреме на кредит. Продаја робе са извозне листе ишла је узгред, као мање рентабилна.

Са друге стране тешко је било за очекивати да ће Индонежани куповати од Југославије робу, која се на тржишту могла наћи јефтинија и под повољнијим условима. Упорност југословенских предузећа била је неопходна за успех у пласману робе. Један од

²⁵² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 19, Програм увоза и извоза из Индонезије у 1962. 19.01.1962.

примера лошег приступа тржишту Индонезије је продаја 10 000 тона цемента компаније „Далмација Цемент“ преко „Интерекспорта“. Цена овог цемента била је 15% виша од цене цемента коју су нудили Јапанци, Кинези, Совјети, Румуни и Пољаци. Азијске земље су због географске близине могле понудити нижу цену, због мањих трошкова транспорта. Али проблем је био што су и европске земље нудиле нижу цену. Осим тога „Далмација Цемент“ је 1960. Индонежанима већ испоручила једну пошиљку цемента, лошијег квалитета од уговореног. Тако да поновно нуђење истог цемента, по вишој цени, сигурно није био добар пословни потез.

По питању увоза остаје утисак да је на првом месту за Југославију био увоз каучука из Индонезије. У 1962. планиран је увоз 4000 тона са државних плантажа и 5500 тона од ситних произвођача. Веће количине није било могуће набавити, иако је то планирано. Заједничком акцијом „Интерекспорта“ и „Центропрома“ требало је увести 2000 тона копре. Посебан проблем за увоз представљали су *меки производи*, односно кафа, чај, цимет, бибер, капок, уљане погаче и др. Оба поменута предузећа која су се бавила увозом ове робе су до фебруара 1962. само испитивала тржиште. Проблем код увоза ових производа представљале су и велике разлике у ценама на домаћем и страном тржишту, проузроковане наглим скоком цена у Индонезији.²⁵³

Проблеми са испоруком индонежанског најважнијег извозног артикла, каучука, настали су већ почетком 1962. Компанија „П.Н. Анека Бхакти“ јавила је Југословенском комбинату гуме и обуће „Борово“ да је отказан споразум о испоруци каучука од 13. јануара 1962. Разлог за отказивање поруџбина био је у повећаној цени каучука и мању тог артикла у земљи. Наведена индонежанска фирма није могла да покрије своје губитке, па због тога није хтела да почне испоруку Југославији. Ову испоруку требало је да уместо „Анека Бхакти“ преузме некад друга индонежанска фирма. Отказивање испоруке 915 тона каучука било је за Југославију неприхватљиво. Послат је допис дирекцији „П.Н. Анеки Бхакти“ да се одлука о прекиду уговора поништи. Сматрано је да би ово могао бити преседан за друга предузећа из Индонезије, од којих се очекивала испорука робе. Због отказивања овог уговора Седмо одељење ДСИП напомињало је да је производња у „Борову“ угрожена, јер се рачунало на сировине из Индонезије. У међувремену, до 9. марта 1962. Индонежани су

²⁵³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 19, 46432.

повукли понуду за продају 2000 тона копре. Због отказивања ове поруџбине априла 1962. представници ДСИП-а интервенисали су код економског саветника индонежанске амбасаде у Београду. Амбасада у Џакарти добила је задатак да код органа Републике Индонезије преузме кораке по овом питању.²⁵⁴

Услед приметног пада у трговинској размени са Индонезијом у 1961. и почетком 1962. амбасада ФНРЈ у Џакарти разрадила је мере за унапређење извоза и увоза. Један од кључних проблема увоза био је у томе што је производња у Индонезији била у паду. Поред тога постојао је и диспаритет између откупних и извозних цена. Огроман раст цена и вештачко одржавање курса рупије у односу на долар, довео је до тога да због губитака државна предузећа престану са откупом и извозом.²⁵⁵ Са друге стране приватници су се сналазили на њима знане начине, путем разних шпекулативних активности. Диспаритет цена довео је до отказивања извоза каучука и копре из Индонезије. Слична ситуација била је и са другим артиклима за које су били заинтересовани југословенски увозници. Индонежани су саветовали да југословенске банке отворе своје акредитиве у Хонг Конгу и Сингапуру а делом у Индонезији, како би добијали производе по светским ценама, а не неуобичајено вишим. До 10. марта 1962. због поштовања трговинских прописа није урађено ништа овим поводом са југословенске стране.²⁵⁶

Закључно са 28. мартом 1962. фиксно је закључено 2210 тона каучука са Индонежанима, а прве количине биле су укрцане. Пошто су индонежанске фирме „Анека Бхакти“ и „Марге Бхакти“ сторнирале уговоре за извоз, „Три Бхакти“ предложила је увоз 1 до 2 хиљаде тона каучука преко Сингапура у Југославију.²⁵⁷ Проблеми са увозом погодили су и друге артикле, не толико битне Југославији. До краја марта 1962. није било никаквих налога за куповину робе са индикативних листа: палмовог уља и коштица, уљаних погача, цимета, бибера, кафе и чаја. Увоз ове робе у Југославију био је у застоју и поред свих ранији обећања и постојећих могућности. Званично саопштење био је недостатак средстава.

²⁵⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 19, 47018.

²⁵⁵ До фебруара 1963. ефективни званични девизни курс за извозне фирме био је пет пута већи од званичног курса прописаног од стране државе. Осим тога проблем је представљао и курс формиран на слободном тржишту који је био пет пута већи од оног којим су могла да се служе извозна предузећа. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 76.

²⁵⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 19, 48797.

²⁵⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 20, 420457.

Настала ситуација у увозу ове робе навела је фирму „Центропром“ да размотри могућност повлачења свог представника из Индонезије.²⁵⁸

Проблематика извоза у Индонезију била је тема састанка у амбасади ФНРЈ у Џакарти 20. априла 1962. Овом састанку присуствовао је економски саветник амбасаде Иво Пелицон, представници свих југословенских предузећа у Индонезији и Спољнотрговинске коморе. Иво Пелицон је изнео мишљење да треба повећати извоз у Индонезију, и то не само по кредитима него и за готовинска плаћања. Требало је прегрупписати снаге за пласман југословенске робе на индонежанско тржиште. У правцу даљег ширења робне размене и привредне сарадње било је неопходно размотрити могућности кооперације по привредним гранама, нарочито у бродоградњи. Могућност пласмана југословенске робе у Сингапур, Малају и Филипине такође је била једна од опција. Представник ССТК Љубичић критиковао је запостављање целокупне извозне листе на име фаворизовања извоза неколико артикала, укључујући ту текстил и различиту опрему. Он је истицао да је код Индонежана постојало интересовање за куповину каблова, електроинсталација, електромотора, генератора, бродских мотора, пумпи, машина, алатљика, конзерви, папира, фармецеутских и хемијских производа, стакла, ауто гума, мотоцикала, резервних делова за аутомобиле и др. Поповски је истакао значај извоза на име кредита датих Индонезији за југословенску машиноградњу, која је била у стагнацији.²⁵⁹ Питање реекспорта сматрано је битним за даљи извоз у Индонезију. За вредности реекспортиране индонежанске робе требало је извести југословенску у Индонезију. Представник „Интерекспорта“ Ђајић навео је како његова фирма ради и на пласману других роба попут оловних цеви, лимова, сачме, папира за цементне вреће, железничких шина, ваљака за производњу гуме и резервних делова за возила марке Цемс и Доц. Предузеће „Интерекспорт“ било је већ тада активно ангажовано на реекспорту индонежанске робе.

Други представник „Интерекспорта“ Орлић истакао је најважније проблеме у извозу робе са индикативних листа. Он је навео како се на послове мањег обима троши доста времена. На тај проблем надовезао је и недостатке у југословенској трговачкој мрежи у

²⁵⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 20, 410268.

²⁵⁹ Целокупна југословенска индустрија није остварила зацртане циљеве почетком 60-их година. Уместо 13% колико је планирано, стопа раста индустријске производње била је 7%. Branko Horvat, *Jugoslovenska privreda 1965-1983. Prognoze i kritike* (Ljubljana-Zagreb: Cankarjeva Založba, 1984.), str. 47.

Индонезији. Као пример наведена је продаја каблова. Док је СР Немачка већ раније развила мрежу за продају каблова у Индонезији, једно југословенско предузеће одлагало је неколико година слање узорка кабла од 4 метра за заинтересованог индонежанског купца.²⁶⁰ Код извоза електромотора постојао је проблем што су југословенски мотори били превише јаки за индонежанску струју, они су били снаге 220 V а Индонежани су потраживали од 127 V. Производи хемијске индустрије били су и 50% скупљи од истих које је продавала конкуренција, а поред тога закључене испоруке биле су и нередовне. Као једна од опција за побољшање трговине истакнуто је да роба треба више да се продаје преко краткорочних кредита са роком отплате од 12 до 18 месеци, као и преко консигнације.²⁶¹

Доста препрека за развој трговине 1962. било је и са индонежанске стране. Нарочит проблем било је стање девизног система Индонезије. Индонежани нису до краја априла 1962. алоцирали девизе неопходне за увоз основних артикала у тој години. Средства која су већ била одвојена за ту намену накнадно су замрзнута, због кризе око Западног Иријана и могуће војне интервенције. Недовољно је искоришћена са југословенске стране и могућност пласмана робе за индонежанске девизе које су биле депоноване на (илегалним) рачунима у страним банкама. Саветовано је да се извоз робе у Индонезију веже за увоз *меких артикала*. Ипак *добри односи* као и *друга средства* у раду са људима могла су дати овде боље резултате него инсистирање за везивањем увоза и извоза.

Недостатак девиза навео је Индонежане да у куповини преферирају краткорочне кредите са роковима отплате од 12 до 18 месеци. Краткорочни кредити могли су бити искоришћени са југословенске стране за пласман артикала који до тада нису извожени, пре свега појединачне опреме, мотора, пумпи, каблова, инсталација, алата и потрошне робе. Роба из Индонезије, а нарочито са Суматре и Сулавезија, могла се увозити по систему бартер трговине. Пошто је овакав вид трговине у Индонезији био илегалан, саветовано је да се обавља преко регионалних трговаца, а под маском неких других легалних послова. Легални пласман робе био је могућ и преко индустријске кооперације, као и преко консигнација.

²⁶⁰ Поред изгубљеног рата и велике претрпљене штете СР Немачка је током 60-их доживела велики привредни успон. До 1970. та земља је постала трећа на свету по индустрији и трговини. Успела је да сачива своју технолошку предност, развије капацитете, нађе нова тржишта и ступи у сарадњу са многим страним предузећима. Marijan Hubeny, Vladimir Dragomanović, Vladimir Glišić, Ljubiša Adamović, *Ekonomska kretanja i razvoj privrednih sistema u svetu i položaj Jugoslavije*, str. 29.

²⁶¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 21, 414678.

Реекспорт индонежанских *меких артикала* могао је да пружи могућност извоза робе у Индонезију у вредности реекспортоване. Један од праваца извоза био је и Сингапур, преко којег је често било лакше увести робу у Индонезију, него директно.²⁶²

У првом тромесечју 1962. размена са Индонезијом била је знатно испод планиране. Увоз је ишао нарочито слабо, и то поготово најважнијег артикала-каучука. У овом периоду од планираних 12000 тона увезено је само 913 тона. Осим увоза каучука, проблем је био и увоз копре. Индонежани су увоз оба ова артикла условљавали плаћањем у Сингапур. Укупна трговинска размена са југо-источном Азијом у првом кварталу 1962. била је за 13% већа у односу на први квартал 1961. Иако је премашен ниво из 1961. није достигнуто оно што је план за 1962. зацртао. Уместо 25% колико је планирано у овом кварталу 1962. остварено је свега 20% од укупно зацртаног обима размене.²⁶³

Извоз		Увоз	
Артикли	Износ	Артикли	Износ
Тканине	319 900 000	Каучук	173 500 000
Бакарни производи	1 569 200 000		
Производи од олова	10 900 000		
Машине	3 300 000		
Телефонски апарати	15 300 000		
Каблови	5 300 000		
Ципеле	141 000 000		
Укупно	2 060 000 000	Укупно	173 500 000

Табела 9. Структура робне размене са Индонезијом у првом тромесечју 1962. изражена у динарима.²⁶⁴

²⁶² Исто.

²⁶³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 21, 415010.

²⁶⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 21, 415010, 415728.

Југословенска предузећа закључила су код Индонежана до 7. маја 1962. 3130 тона каучука. До тада је отпремљено 1500 тона. Пошто су два индонежанска предузећа одбијала уговорене количине, ти уговори су били пред сторнирањем. Испоруку 2000 тона је ради тога требало да преузме фирма „Три Бхакти“.²⁶⁵ Ова количина била би плаћена преко Сингапура. На овакав начин једино се могла реализовати планирана куповина каучука за 1962. „Интерекспорт“ је до 21. маја 1962. добио овлашћење да плаћањем преко Сингапура купи у Индонезији 2000 тона каучука.²⁶⁶

Током 1962. ни увоз тзв. *меких производа* није ишао глатко. По програму Комитета за спољну трговину за 1962. изостављен је увоз копре, погача сезам, цимета, топиоке и мускатног ораха. Смањен је увоз кафе, повећан увоз чаја, а бибер је требало да буде увезен у истој количини као и 1961. Овакав програм увоза сматран је за минималан.²⁶⁷

	1959	1960	1961	1962 (1-6 м.)	1962 (план)
Извоз	4304	3556	4533	4525	10447
Увоз	219	200	552	293	4832
Салдо	4085	3356	3981	4232	5615

Табела 10. Трговинска размена ФНРЈ са Индонезијом у милионима динара.²⁶⁸

Као што се из овде приложене табеле може приметити ФНРЈ је имала константан позитиван салдо у трговинској размени са Индонезијом почетком 60-их.²⁶⁹ Југославија је током 1962. у склопу политике директног куповања (без посредника) из неразвијених земаља повећала и увоз из Индонезије. Акцент је опет стављен на увоз каучука (9000 тона) и копре (5000 тона). Недостатак девиза у Југославији био је један од разлога што је увоз ових артикала често пролонгиран, уз протесте Индонежана. Највећи део југословенског

²⁶⁵ Преко предузећа «Три Бхакти» ишао је готово целокупни извоз Индонезије у Југославију. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 437811.

²⁶⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 21, 415728.

²⁶⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 21, 416702.

²⁶⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 24, 425858.

²⁶⁹ Крајем 50-их и почетком 60-их година Југославија је у целокупној трговини са земљама у развоју имала позитиван салдо. У трговинској размени са неразвијеним азијским земљама салдо је у 1961. износио + 5 033 милиона динара, а 1962. +6539 милиона. Према подацима из литературе ситуација се променила 1963. када је салдо отишао у минус, па је том приликом износио -1892 милиона динара. Todora Dragomanović, „Pregled ekonomskih odnosa Jugoslavije sa zemljama u razvoju“, str. 159.

извоза био је и даље оријентисан на војне испоруке. Ипак постојали су велики напори да се укључе и други артикли. Номенклатура размене требала је да буде проширена и преко закључивања везаних послова.²⁷⁰

Почетком септембра 1962. вођени су преговори са „БПУ“ и „Три Бхакти“ о робној размени на бази везаних послова. Југославија је требало да увезе из Индонезије каучук, кафу, бибер, цимет, ратан, орашчиће, палмино уље, коже и сисал у приближној вредности од 2 милиона долара. За ову робу Југославија би извезла тканине, конац, текстил, папир за писање, калцијум карбид, каблове, цимет, бетонско гвожђе и каустичну соду. Вредност извезене робе била би око 1,2 милион долара. Разлика од 800 000 долара била би исплаћена у готовини.²⁷¹ Сем везаних послова друга опција за увоз којој су Индонежани давали на важности били су краткорочни кредити, са роком отплате од годину дана и каматом од 5%. Предузеће „Интерекспорт“ је у складу са овим нудило конац, папир, боју, бетонско гвожђе и јутане цакове у вредност 4 милиона долара.²⁷²

Шесто одељење ДСИП проценило је 15. августа 1962. да је извоз у Индонезију у периоду јануар-јун 1962. износио 4,5 милијарди динара, односно био је приближан извозу за целу 1961. Учинак на увозу био је слаб, осим делимичног успеха по питању увоза каучука и калаја. Унапређењу привредне сарадње допринело је нарочито залагање амбасаде ФНРЈ у Џакарти. Улога амбасаде била је нарочито значајна када је у питању била куповина каучука и копре. Као основни недостатак у трговини са Индонезијом означивана је неизбалансираност и недовољна пажња на унапређењу извоза. Везани послови били су велика нада за проширење номенклатуре размене. Поред трвења између појединих југословенских предузећа са представницима Спољно трговинске коморе, проблем за повећање увоза робе из Индонезије била је све гора девизна ситуација у Југославији која је утицала на кашњења у отварању акредитива за робу из Индонезије.²⁷³

До 21. септембра 1962. интерес југословенских предузећа за увоз индонежанске робе ограничио се само на каучук, копру и калај. Куповина ове робе остварена је добрим делом захваљујући представницима фирме „Интерекспорт“. Друга индонежанска традиционална

²⁷⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 24, 425858.

²⁷¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 24, 428843.

²⁷² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 24, 429500.

²⁷³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 25, 426942.

роба није купована због неодобрених девизних средстава, односно њиховог недостатка у Југославији. Индонежанима је сметало што Југославија не увози више *меких артикала*, већ се добар део увоза своди на доларске артикле. Наводно су Индонежани користили југословенске статистике да докажу да Југославија увози *меке артикле* из свих земаља сем из њихове.

Према расположивим подацима из јесени 1962. у току те године остварен је увоз 7500 тона сировог каучука у Југославију вредности 4 060 000 долара. У кооперацији са фирмом „Центропром“ закључено је 3000 тона копре вредности 502 740 долара. До краја 1962. планиран је увоз још 4000 тона каучука. Уговори за увоз других врста робе сем наведене нису закључени до краја септембра 1962. Недостатак девиза и диспаритет цена довео је до незакључивања уговора за куповину палминог уља, капока, сисала, кафе, бибера и чаја. Поред наведених артикала за извоз у Индонезију обрађивани су у овом периоду активно и шиваћи конац, памучне тканине и цемент. Међутим висока цена утицала је да ови послови не буду успешно реализовани. Продаја калцијум карбида, каустичне соде или аутомобила била је у заостатку, највише због превисоке цене, инертности или лоших техничких решења.²⁷⁴

Како би се решио проблем застоја у трговинској размени, али и индонежанског дефицита, планирано је да се пласман робе у будућности више обавља преко *везаних послова (package deal)*.²⁷⁵ Осим преко везаних послова, Индонежани су желели да ограниче свој увоз тиме што би извозници могли да пласирају робу у Индонезију у вредности од 60% од оне коју је Индонезија извезла њима. Све изнад тих 60% могло је бити плаћено само у готовини.

Септембра 1962. дошло је и до стварања нових заједничких увозно-извозних листа. Вредност југословенског извоза понуђеног по тим листама била је изнад 60% вредности увоза. „Интерекспорт“ је покушавао да преко једногодишњег кредита са 5% камате прода нове количине текстила, конца и хемикалија. Са друге стране предузећа „Инвестимпорт“, „Енергоинвест“, „Ингра“ и „Руднап“ нису током 1962. закључила ни један посао који је укључивао готовинска плаћања и краткорочне кредите.

²⁷⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 431601.

²⁷⁵ Почетком августа 1962. представници «Интерекспорта» водили су са индонежанским предузећима преговоре о везаним пословима у циљу проширења номенклатуре робне размене. *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 388.

Увоз			Извоз		
Артикли	Количина (t)	Цена (\$)	Артикли	Количина (t)	Цена (\$)
Каучук	3000	1 600 000	Текстил и конац		550 000
Кафа	500	220 000	Бетонско гвожђе	5000	400 000
Црни бибер	450	347 400	Цемент	10 000	182 000
Бели бибер	50	48400	Калцијум карбид	1000	65000
Орашчићи	30	33000	Папир за писање	1900	488 000
Ротан	100	37700	Тексилне боје/пигменти		150 000
Палмино уље	500	110000	Каблови и електромотори		150 000
			Каустична сода		150 000
Укупно		2 511 000	Укупно		2 125 000

Табела 11. Робна листа за планирану трговинску размену Југославије са Индонезијом, септембар 1962.²⁷⁶

Покушај пласмана робе преко краткорочних кредита дао је резултате децембра 1962. Тада је усаглашена испорука одређених сировина, укључујући предиво и конац, на кредит са роком отплате од 18 месеци и каматом од 5%.²⁷⁷ Међутим коначни преговори о предиву, концу и тканинама нису били готови ни 9. августа 1963. Преговори о овим пословима вођени

²⁷⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 21, 431601.

²⁷⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 26, 441986.

су и са Банком Индонезије као и Министарством иностраних послова Индонезије. Договорено је закључивање уговора о испоруци 3300 тона памучног предива вредности око 3 280 000 долара и 150 тона конца вредности око 700 000 долара. Исплата ове робе ишла би тако што би 10% суме било исплаћено при првој испоруци, 10% акредитивом при последњој испоруци, а 80% преко 4 једнаке менице код банке Индонезије. Прва од ове четири менице могла се наплатити годину дана по последњој испоруци или касније у годишњим ратама. Камата је износила 5% и исплаћивана је са главницом. Одгађању закључивања овог посла у многе је допринела и страна конкуренција, која је ширила гласиле о лошем квалитету предива из Југославије.²⁷⁸

Уговор о везаном послу потписан је са Индонежанима 14. децембра 1962. Укупна вредност робе коју је ФНРЈ намеравала да извезе била је 1 380 000 долара, а из Индонезије је планиран увоз робе вредности 2 300 000 долара. У овај аранжман није била укључена продаја цемента, због превисоких цена, као и боје за текстил због лошег квалитета. Очекивано је да ће се у другој половини 1963. реализовати још један сличан везани посао.²⁷⁹ Иако је салдо из овог везаног посла био привидно на штету Југославије, он је био користан за даљу сарадњу, јер је салдо целокупне робне размене, нарочито због војних испорука, био у корист Југославије.²⁸⁰

Увоз		Извоз	
Артикли	Цена (\$)	Артикли	Цена (\$)
Сирова гума	1 970 000	Бетонско гвожђе	480 000
Бибер	130 000	Алуминијумски лим	370 000
Цимет	75 000	Каблови	330 000
Друга роба	125 000	Карбид	130 000
		Конац	70 000
Укупно	2 300 000	Укупно	1 380 000

²⁷⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 38, д. 18, 426354.

²⁷⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 6, 436.

²⁸⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 6, 4614.

Табела 12. План размене по везаном послу закљученом 14.12.1962.²⁸¹

У своме осврту на економску сарадњу са Индонезијом у 1962. години амбасада ФНРЈ у Џакарти 6. фебруара 1963. закључила је да резултати на пољу робне размене у 1962. нису били задовољавајући. Од целокупне извозне листе за ту годину, која је садржала 40 артикала, једино је текстил заиста извезен у Индонезију. Наравно поред текстила вршене су и испоруке војног материјала, о чему ДСИП није имао детаљне податке.²⁸² На пољу увоза остварен је бољи резултат. Увоз из Индонезије је достигао суму од 7 милиона долара, чиме су премашени износи из претходних година. Успех у увозу постигнут је куповином каучука, копре и калаја. Други индонежански традиционални извозни артикли нису увожени, због чега су Индонежани негодовали.²⁸³

3.5. 1963

Укупна вредност извоза у Индонезију планирана за 1963. износила је 13 800 000 долара.²⁸⁴ У оквиру ове суме урачунат је и пласман памучних тканина у вредности од 2 500 000 долара. Извоз робе за готовину планиран је у малим количинама. Како би се обезбедио неометан увоз требало је алоцирати девизе неопходне за то. Алокација девиза морала се учинити у првом реду за најважније увозне артикле, односно гуму, копру и калај. Потом и за *слабе артикле* који нису чинили ни 10% вредности увоза, попут зачина, коже, кафе, ратана и др. Како би се обезбедиле уредне испоруке од стране југословенских предузећа државни органи добили су задатак да прате њихов рад. Планирано повећање робне размене утицало је и на то да се у разматрање узме и могућност успостављања бродске линије са Индонезијом.²⁸⁵

Увоз		
Артикли	Количина (t)	Цена (\$)

²⁸¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 6, 436.

²⁸² Према расположивим изворима испоруке војног материјала чиниле су до јуна 1963. 80% југословенског извоза. АЈ, 507, IX, 43-V-10, јун 1963.

²⁸³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 6, 4615.

²⁸⁴ Поређења ради Југославија је у 1963. у све неразвијене земље извезла робе у вредности од 143,6 милиона долара, односно 18% од свог целокупног извоза. Dr Milan Aleksić, „Tendencije u razvoju spoljne trgovine Jugoslavije“, str. 44.

²⁸⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 6, 4615.

Каучук	150 000	8 400 000
Кафа	500	200 000
Бибер	450	240 000
Цимет	400	140 000
Орашчићи	30	30 000
Ротан	100	30 000
Палмине коштице	1800	200 000
Копра	10 000	1 960 000
Палмино уље	1000	220 000
Коприне погаче		340 000
Сисал	1000	280 000
Бафало коже		500 000
Овчије и козије коже		100 000
Калај	1500	4 000 000
Укупно		15 500 000

Табела 13. План увоза робе из Индонезије у 1963.²⁸⁶

Package deal I			Package deal II		
Артикли	Количина (t)	Цена (\$)	Артикли	Количина (t)	Цена (\$)
Бетонско гвожђе	5000	480 000	Памучне тканине		600 000

²⁸⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 6, 4615.

Алуминијумски лим	580	367 000	Памучни шиваћи конац	50	300 000
Каблови		333 000	Сировине и репроматеријал		1 400 000
Калцијум карбид	1300	133 00			
Шиваћи конац	10	67 000			
Укупно		1 380 000	Укупно		2 300 000

Табела 14. План извоза робе у Индонезију за 1963. Пакет аранжмани.²⁸⁷

Извоз робе преко комерцијалног кредита		
Артикал	Количина (t)	Цена (\$)
Памучно предиво	4000	4 500 000
Конац	200	1 100 000
Сировине, репроматеријали и резервни делови		2 000 000
Укупна сума		7 600 000

Табела 15. Планирани извоз робе преко комерцијалних кредита у Индонезију 1963.²⁸⁸

Закључивање послова по увозу ишло је до 11. марта 1963. споро. Одређени резултат остварен је само код увоза каучука. Са југословенске стране проблем је била нееластичност у прихватању плаћања дела робе у страним банкама. Индонежански извозници инсистирали су на таквој пракси због диспаритета унутрашњих и извозних цена. Бибер и кафа нису могли бити увезени брже због југословенских санитарних прописа. Захтевана је већа експедитивност и активост југословенских предузећа у сектору робне размене. Требало је

²⁸⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 6, 4615.

²⁸⁸ Исто.

форсирати извоз нових артикала на индонежанско тржиште, као и оних чији је пласман био у интересу Југославије.²⁸⁹

До 1. априла 1963. потврђен је годишњи уговор за 6,5 тона каучука преко компаније „Три Бхакти“ и 3300 тона преко „ППН“. „Три Бхакти“ је требало да испоручи још 3000 тона каучука у 1963. преко Сингапура.²⁹⁰ Планирани пласман текстила почетком априла 1963. наишао је на проблеме. Када је посао за 4000 тона предива и 200 тона конца био пред потписивањем, Банка Индонезије променила је свој став по условима кредита и 30. марта писмено одбила посао. Директор банке Супардо објаснио је Иви Пелицону да се ради о ставу владе да се сировине за индустрију финансирају кешом.²⁹¹ Испорука предива и конца у вредности од 4,3 милиона долара, према информацијама амбасаде у Џакарти од 19. октобра 1963, требала је да буде извршена до краја априла 1964, односно до краја јуна те године када је конач у питању.²⁹²

Проблем у увозу из Индонезије било је и ишчекивање економске декларације Сукарна, на основу које је требало усмерити план спољне трговине у 1963. Пошто су се сваке недеље давале нове изјаве и обећања, ситуација је била прилично хаотична. Југословенске дипломате извештавале су из Џакарте да се тамо *не зна ко тије а ко плаћа*, када је реч о спољној трговини. Осим Југославије проблем су имали и традиционални трговински партнери Индонезије, попут Јапана и Хонг Конга.²⁹³

Увоз		
Артикли	Количина (t)	Цена (\$)
Цимет	127	44 492
Каучук	1100	587 188
Кафа	50	24 500
Орашчићи	10	9800

²⁸⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 48423.

²⁹⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 6, 411710.

²⁹¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 7, 412918.

²⁹² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 434530.

²⁹³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 7, 414602.

Каучук	3320	1 875 941
Бели бибер	20	18 387
Копра	3000	567 000
Укупно		3 127 308

Табела 16. Остварени увоз из Индонезије у периоду 01.01.-10.05.1963. године.²⁹⁴

Извоз		
Артикал	Количина (t)	Цена (\$)
Бетонско гвожђе	5200	477 960
Алуминијумски лим	560	364 736
Калцијум карбид	1383	137 466
Конац за шивење	10	67 001
Каблови		317 749
Памучна тканина		29 198
Укупно		1 427 777

Табела 17. Извоз у Индонезију у периоду 01.01.-10.05.1963.²⁹⁵

Средином априла 1963. амбасадор Алеш Беблер је у телеграму централи ДСИП изразио сумњу у индикативне робне листе трговинског уговора из 1961, оценивши их као нереалне. Он је сматрао да је неопходно утврдити чврсте увозно-извозне листе. Као најреалнији начин размене истицани су везани послови. Најбоља опција са југословенске тачке гледишта била је куповина плантажног каучука, калаја и копре преко везивања за југословенски извоз, јер је ова роба иначе купована за готовину. Индонежани са друге стране нису били присталице оваквог приступа.²⁹⁶

²⁹⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 7, 416267.

²⁹⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 7, 416267.

²⁹⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 7, 416326.

У склопу разматрања питања актуелних за преговоре делегација СФРЈ и Републике Индонезије планиране за средину октобра 1963. незаобилазно је било и питање робне размене. Економски саветник амбасаде СФРЈ у Џакарти Иво Пелицон сматрао је да ће Индонежани поново захтевати од СФРЈ да повећа увоз из њихове земље ради смањивања дебаланса. Представници предузећа разматрали су увелико могућности повећаног увоза копре, калаја, каучука, коже и бибера. Поред тога планиран је и увоз нових артикала попут манганове руде, шећера, латекса, палминог уља и коштица, капока, чаја, дрвета, дувана и ротана. Предузеће „Интерекспорт“ разматрало је могућност реекспорта дела ових артикала. Овакву праксу примењивали су Мексиканци који су каучук из Индонезије реекспортивали у САД и Кинези који су га извозили у Велику Британију.²⁹⁷ У Индонезију је из Југославије требало пласирати индустријску робу коју та земља још увек није увозила. А номенклатуру извоза проширити у корист производа вишег степена обраде. Сматрало се да ће Индонежани у периоду који је следио тежити стварању баланса између увоза и извоза који би њима погодовао, како би дугове отплатили робом.²⁹⁸

Увоз		Извоз	
Артикли	Количина (t)/Цена (£)	Артикли	Количина (t)-(yd)/Цена (£)
Каучук	17 000 t	Памучно предиво	5000 t
Креп	1000 t	Конац за шивење	200 t
Латекс	1500 t	Бетонско гвожђе	10 000 t
Копра	10 000 t	Алуминијумски лим	1000 t
Погаче копре	15 000 t	Калцијум карбид	3000 t
Палмино уље	1000 t	Каустична сода	1000 t

²⁹⁷ Након погоршања трговинских односа Кине и Малаје 1962. и почетка конфронтације Индонезије са Малезијом 1963. Кина је почела да каучук неопходан њеној индустрији набавља у Индонезији. Кинези су потребу за гумом све до 1967. намиривали готово у потпуности увозом из Индонезије. John Wong, `Chinese Demand for South-East Asian Rubber, 1949-72`, p. 495-496.

²⁹⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 430884.

Сисал и друга тврда влакна	2000 t	Калцирана сода	10 000 t
Капок	1300 t	Чађ	100 t
Кафа робуста	1500 t	Цигарет папир	150 t
Бибер	235 t	Папир за писање	1200 t
Ратан	100 t	Памучни текстил	20 000 000 yd
Орашчићи	45 t	Памучне вреће	5 000 000 yd
Цимет	325 t	Синтетичке тканине	2 000 000 yd
Тиковина	5000 t	Каблови	300 000 £
Шећер	10 000 t	Боје и лакови	350 000 £
Манганова руда	10 000 t	Трансформатори	-
Калај	2400 t	Електроматеријал	-
Палмине коштице	1000 t	Пољопривредни алат	-
Ванила	-	Производи фармације	-
Крупне коже	200 000 £		
Ситне коже	300 000 ком		

Табела 18. Прелиминарна листа за трговинску размену са Индонезијом у 1964.²⁹⁹

Средином новембра 1963. закључено је да се извоз у Индонезију 1961-1962. удвостручио, а увоз утростручио. Као главни извозни артикли у претходном периоду навођени су: неметали, алатљике, машине за обраду метала, грађевинске машине, трансформатори, каблови, радио апарати, фармацеутски производи, медицински апарати и

²⁹⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 430884.

бродови. Главни артикли увожени из Индонезије са друге стране били су: каучук, калај, копра, цимет и кожа.³⁰⁰ Југославија је у том периоду била заинтересована за бартер трговину са Индонезијом у куповини каучука. На овај начин била би набављена ова драгоцену сировина, а производи који нису раније извожени из СФРЈ тада би могли бити. Једна од могућих опција за јачање робне размене био је и већ поменути *package deal*.³⁰¹

Усаглашени записник о годишњој куповини 2000 тона каучука по цени од 5 милиона долара на рок од 5 година потписан је до 11. децембра 1963. Индонезија је заузврат требала да увезе опрему за копнени саобраћај, памучни текстил и другу потрошну робу.³⁰² Од планираних 9800 тона каучука до 11. децембра закључено је 8800 тона, а отпремљено је било 6350 тона. За период децембар 1963.-јануар 1964. било је планирано укрцавање још 1000 тона каучука.³⁰³

Година	Извоз (без војних испорука)	Извоз (са војним испорукама)	Увоз
1960	1 743 000	11 843 000	667 000
1961	2 143 000	15 176 000	1 840 000
1962	8 380 000	36 380 000	8 303 000
1963	7 850 000	22 080 000	13 750 000

Табела 19. Преглед вредности трговинске размене Југославије са Индонезијом 1960-1963. у доларима³⁰⁴

3.6. 1964

Почетком 1964. амбасада СФРЈ у Џакарти је у свом оперативном писму направила осврт на трговинске односе са Индонезијом. Као најрељнија форма за успешну робну размену наведен је *package deal*. Међутим препрека је била Банка Индонезије која је према овоме пружала отпор. Саветовано је надлежнима да фирмама „Интерекспорт“ и

³⁰⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 437576.

³⁰¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 437811.

³⁰² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 438006.

³⁰³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 9, 439965.

³⁰⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, 48706.

„Југоимпорт“ дају конкретна упуства за састављање робне листе вредности 5 милиона долара. Роба са ове листе била би пласирана у Индонезију у замену за каучук.³⁰⁵ Куповина калаја у Индонезији такође није била лака. До краја фебруара 1964. од планиране квоте од 1200 тона „Југометал“ је закључио само 35 тона. Квота од 1200 тона годишње за Југославију Индонежанима није била најприхватљивија.³⁰⁶ „Интерекспорт“ је по цени од 74 000 долара до 9. марта 1964. потписао уговор за куповину 4 000 тона копре. Испорука ове робе требало је да буде у маја и јуну исте године. У исто време вођени су и преговори за куповину додатних 5000 тона копре.³⁰⁷ На пољу увоза југословенске фирме су до 8. априла 1964. закључиле робу у вредности 8 милиона долара. Каучук је чинио највећу ставку у вредности од 5 милиона долара, потом копра у вредности 1,5 милион долара, кафа са 500 000 долара и остала разноврсна роба у вредности 1 милион долара.³⁰⁸ Међутим већ 21. априла послови везани за *package deal*, а нарочито куповина каучука били су доведени у питање.³⁰⁹

На преговорима делегација СФРЈ и Републике Индонезије 28. априла 1964. било је речи о робној размени и проблематици везаној за исту. Индонежани су поднели као предлог робну листу према којој би Индонезија увезла из СФРЈ робе у вредности 6 милиона долара, а извезла у ту земљу добра у вредности од 10 милиона долара. Југословенска предузећа вршила би пласман робе преко краткорочних кредита са роком отплате од годину дана. Југословенска страна одбила је овакав предлог. Уместо индонежанског предлога усаглашено је да ће размена у оба правца износити по 10 милиона долара. И поред неповољних околности робне размене, југословенски стручњаци одбацили су могућност потпуног повлачења са индонежанског тржишта. Трговину са Индонезијом требало је одржавати на мањем нивоу. У том смислу реорганизација спољнотрговинског приступа према овој земљи требала је више да буде усмерена на повезивању извоза и увоза. До 5. маја 1964. Југославија је са Индонезијом имала 18 закључених послова без отворених акредитива у вредности од 14 085 374 долара.³¹⁰

³⁰⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 22, 43403.

³⁰⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 22, 414117.

³⁰⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 22, 48181.

³⁰⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, 417353.

³⁰⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 22, 411823.

³¹⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, Информација о току привредних преговора са Индонезијом. 5. мај 1964. 418988.

Како би се трговински односи између две земље боље организовали и зацртани планови реализовали 13. маја 1964. потписан је Протокол о спољној трговини са робним листама за 1964. Протокол је испред СФРЈ потписао савезни секретар за финансије Киро Глигоров а испред Републике Индонезије гувернер Банке Индонезије Јусуф Муда Далам. Протокол је важио за период 1. јануар-31. децембар 1964. Осим артикала из робних листа био је могућ и увоз других, ван листе.³¹¹

Извоз			
Артикли	Цена (\$)	Артикли	Цена (\$)
1. Ваљани челик	580 000	11. Саставни и резервни делови за бицикле	50 000
2. Производи од обојених метала	500 000	12. Калцијум карбид	170 000
3. Производи металопрерађивачке индустрије	170 000	13. Боје	300 000
4. Машине и алатљике	70 000	14. Фармацеутске сировине	300 000
5. Механичке и ручне пумпе	50 000	15. Каустична сода	500 000
6. Пољопривредна опрема и алати	300 000	16. Инсектициди, фунгициди и хербициди	400 000
7. Бродски мотори	200 000	17. Серуми и вакцине	300 000
8. Електромашинска опрема	4000 000	18. Органски неоргански и слични производи	300 000
9. Електроматеријал	1000 000	19. Поливинил хлорид	100 000
10. Мотоцикли	100 000	20. Хартија и цигарет папир	311 000
Укупно:		9 701 000	

Табела 20. Робна листа за извоз у Индонезију у 1964. години.³¹²

Увоз

³¹¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, 423097.

³¹² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, 423097.

Артикли	Количина (t)	Цена (\$)	Артикли	Количина (t)	Цена (\$)
1. Каучук са државних плантажа	3600	1613000	11. Палмино семе	500	63000
2. Каучук са приватних плантажа	7000	2520000	12. Капок	150	68000
3. Црни бибер	300	256000	13. Бивоље коже	300	240000
4. Бели бибер	100		14. Копра	6000	900000
5. Касија вера/цимет	150	56000	15. Трска ратан	200	60000
6. Орашчићи	30	42000	16. Дрвна грађа	1000	280000
7. Кафа робуста	1000	350000	17. Калај	1000	2800000
8. Чај	100	91000	18. Манганова руда	5000	152000
9. Палмино уље	1000	210000	Укупно свега:		9701000

Табела 21. Робна листа за увоз из Индонезије у 1964. години.³¹³

Пета управа ДСИП критиковала је почетком јуна 1964. амбасаду у Џакарти због превеликог удела у решавању комерцијалних проблема југословенских предузећа у Индонезији. Централа је сматрала да амбасада првенствено треба да брине о извршавању међудржавних споразума, а да предузећа прати и помаже им у извесној мери. Даљи простор за трговинску размену виђен је у могућности извоза робе у Индонезију на кредит. С тим што би Индонежани морали прво да намире своје обавезе према старим дуговањима. До краја јуна 1964. увоз се одвијао нормално. Очекивано је да би код извоза могло бити проблема, нарочито због инсистирања Индонежана на одлагању плаћања приспелих рата.³¹⁴

Средином јуна 1964. југословенским предузећима одобрено је да индонежанским партнерима понуде послове са одложеним плаћањем ради пласмана југословенске робе у ту земљу. У зависности од рентабилности посла Југобанка је за сваки појединачно требала да даје одобрења. Камата за ове послове износила је стандардних 6,5%. Уколико су предузећа желела да понуде нижу каматну стопу од ове, морала су то да покрију вишом ценом. Намера југословенских предузећа била је да за послове са одложеним плаћањем нуде максималну

³¹³ Исто.

³¹⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 22, 420788, 427268.

камату од 5%. Увоз робе из Индонезије, са друге стране, зависио је о количини девиза које ће Југобанка ставити предузећима на располагање, као и од опште девизне ситуације.³¹⁵

Југословенска предузећа су августа 1964. на једногодишњи кредит нудила електроопрему, алуминијум, каблове, производе хемијске и фармацеутске индустрије. Поред наведеног нуђени су и предиво, конач и текстил. Укупна вредност ове робе била је око 10 милиона долара. И поред свих ових понуда до 18. августа 1964. није закључен ни један посао за извоз. Разлог за ово били су захтеви Индонежана да се отплата одложи за годину дана.

Увоз из Индонезије одвијао се нормално, али уз одређене тешкоће. До 18. августа 1964. закључено је 12 600 тона каучука, 4 000 тона копре, 250 тона кафе, 60 тона коже и 7 тона капока.³¹⁶ Предузеће „Интерекспорт“ закључило је до тада робе за увоз у вредности 4,2 милиона долара. Постојао је проблем са реализацијама куповине калаја у Индонезији.³¹⁷ Закључно са 28. августом 1964. количина каучука планирана увозном листом била је закључена. За укрцавање је било спремно 4 000 тона каучука, али се на отварање акредитива чекало већ више од 2 месеца. Понуде за бибер, чај, цемент и орашчиће у вредности од 600 000 долара достављене су 21. јула 1964. „Центропром“ је потписао уговор за куповину 6000 козијих кожа вредности 1500 фунти. Очекивана је и куповина 50 тона капока, 500 тона кафе и 5000 тона копре.³¹⁸ Количина закључене копре чинила је половину од оне планиране увозном листом. За остале артикле постојало је велико закашњење услед неотварања акредитива или непостојања налога за закључивање.³¹⁹

Иако су југословенске фирме у Индонезији до 21. септембра 1964. закључиле послове по увозу у вредности 6,5 милиона долара Индонезија из СФРЈ до тада није увезла практично ништа. Уз то југословенска страна нудила је робу у вредности од 11 милиона долара на

³¹⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 22, 4339784.

³¹⁶ Поређења ради НР Кина је 1964. увезла каучука из Индонезије у количини од 105 837 тона. Ова цифра говори нам о томе колико је извоз каучука у Југославију могао заиста бити битан Индонежанима. John Wong, `Chinese Demand for South-East Asian Rubber, 1949-72`, p. 511.

³¹⁷ Индонезија је 60-их година имала 21% светских резерви калаја. Пре Другог светског рата била је други највећи произвођач калаја на свету. Ипак запуштеност рудника и недостатак инвестиција након окупације и рата за независност довели су до тога да производња калаја буде у констатном паду. У 1957. произведено је 28 200 тона овог метала док је у 1964. произведено знатно мање, односно 16 600 тона. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 69.

³¹⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 23, 435534.

³¹⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 23, 484470.

кредит са роком отплате од годину дана. Из СФРЈ су нуђени каблови, алуминијум, фармацеутски и хемијски производи. Ипак ове понуде стигле су касно.³²⁰ Ни месец дана касније ситауција није била суштински другачија. Закључно са 19. октобром 1964. Југославија је закључила у Индонезији роба за куповину у вредности од 6 милиона долара, док Индонежани по увозу из СФРЈ нису закључили ништа.³²¹

Одобрење за извоз робе у Индонезију по робним листама за 1964. још увек се очекивало почетком октобра те године. Највећи интерес у томе имало је предузеће „Интерекспорт“. Та фирма чекала је на извоз своје робе у вредности од 15 700 000 долара.³²² Иако су Индонежани првобитно одбили увоз робе из СФРЈ у планираној количини, после извесног времена су га прихватили. Ипак средства неопхода за увоз нису била алоцирана у банкама, тако да реализација није била могућа. Југославија је до 23. октобра 1964. купила у Индонезији за готовину робу у вредности 9,3 милиона долара. Индонежанима је нуђен кредит за куповину робе у СФРЈ у износу од 14,2 милиона долара. Међутим до наведеног датума није било реализације никаквог извоза у Индонезију. У роби коју је Југославија увезла из Индонезије, закључно са 30. септембром 1964. доминирали су каучук, чија је куповина закључена у вредности од 7,5 милиона долара и калај у вредности 1 милион долара.³²³

Извоз			
Са робне листе		Ван листе	
Артикли	Цена (\$)	Артикли	Цена (\$)
Фармацеутски производи	600 000	Предиво	3 000 000
Хемикалије	1 100 000	Конац	1 500 000
Каустична сода	500 000	Текстил	1 500 000
Алуминијумски производи	1 500 000		
Каблови	2 000 000		

³²⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 24, 437648.

³²¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 23, 435534.

³²² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 24, 440607.

³²³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 24, 442249.

Електроопрема	4 000 000		
Укупно:	9 700 000	Укупно:	6 000 000
Укупно:		15 700 000	

Табела 22. План „Интерекспорта“ за пласман робе у Индонезију 1964. године³²⁴

Извоз	
Артикли	Цена (\$)
Фармацеутски производи	600 000
Хемијски производи	1 100 000
Каустична сода	500 000
Каблови	2 000 000
Алуминијум	1 500 000
Електроматеријал	4 000 000
Предиво	3 500 000
Конац	1 000 000
Укупно:	14 200 000

Табела 23. Роба нуђена Индонежанима на краткорочни кредит³²⁵

Југословенским предузећима „Борово“ и „Хемпро“ отпремљено је у периоду август-октобар 1964. 2000 тона каучука вредности око 1 200 000 долара. Ово отпремање обављено је без акредитива, што је било без преседана. Ипак овакав приступ омогућио је гумарској индустрији Југославије да не дође у критичну ситуацију због недостатка сировина. За отпремање је у лукама 29. октобра 1964. било спремно још 2500 тона каучука у вредности од 1 350 000 долара.³²⁶

Предузеће „Интерекспорт“ имало је већ 24. октобра 1964. грубу скицу плана извоза југословенске робе у Индонезију 1965. године. По њиховој процени робна размена у оба правца требала је да износи око 25 000 000 долара. Унапред је стављено на знање југословенским органима да ће Индонежани за свој увоз тражити одложено плаћање а за свој извоз у СФРЈ плаћање у кешу.

³²⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 24, 440607.

³²⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 24, 442249.

³²⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 24, 443623.

Увоз из Индонезије		Извоз у Индонезију	
Артикли	Цена (\$)	Артикли	Цена (\$)
Каучук	8 500 000	Предиво	3 000 000
Копра	2 000 000	Конац	1 000 000
Кафа	700 000	Тканине	1 000 000
Латекс	1 000 000	Каблови	2 500 000
Коже, капок, сисал, бибер, цимет, палмово уље и др.	1 000 000	Алутраке	1 500 000
		Производи хемијске индустрије	1 000 000
		Производи фармације	1 500 000
		Хемикалије	1 500 000
		Трактори	1 000 000
		Разно	700 000
Укупно:	13 200 000	Укупно.	13 200 000

Табела 24. Нацрт плана трговинске размене са Индонезијом у 1965. години³²⁷

Низ интервенција југословенске дипломатије, нарочито амбасаде у Џакарти, довео је до тога да *КОТОЕ* (индонежански врховни економски орган) да одлуку о додели 1,7 милиона долара за увоз робе из СФРЈ на једногодишњи кредит. Сагласност је стигла и за куповину предива у вредности 3 милиона долара и конца од 1,5 милион долара на једногодишњи кредит. Преговоре о закључењу послова водили су „Центротекстил“ и „Енергоинвест“.³²⁸

Почетком децембра 1964. планирана је продаја 150 тона шиваћег конца. Закључно са 9. децембром 1964. представник „Центротекстила“ потписао је уговор за продају предива у вредности 3 милиона долара и конца у вредности 1,5 милион долара. Плаћање је било одложено на једну годину, а камата је износила 5%. Испорука се очекивала до краја 1965.³²⁹

³²⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 24, 444952.

³²⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 24, 445895.

³²⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 24, 448064, 448735.

Ипак због недостатка девиза за увоз у Индонезији током 1964. Југославија са овом земљом није закључила ни један извозни посао.³³⁰

3.7. 1965.

Југословенски стручњаци сматрали су почетком 1965. да СФРЈ не треба да напушта до тада заузете положаје на индонежанском тржишту. Прогнозе за извоз биле су оптимистичне, саветовано је прилагођавање условима пословања у Индонезији. Предузећа су морала да узму у обзир потребе индонежанског тржишта, нарочито одговарајући квалитет, асортиман и рокове испоруке. Југословенској фармацији Индонезија је нарочито постала интересантна као тржиште. У плану је био и знатно већи пласман производа металопрерађивачке и машинске индустрије. Увозна листа била је знатно побољшана у корист СФРЈ повећавањем количине каучука, калаја и копре.

Извоз		Увоз	
Артикли	Цена (\$)	Артикли	Количина (t)/(m ³)
Производи машиноградње	1 900 000	Природни каучук	14 000 t
Електроопрема и електроматеријал	4 300 000	Копра	6 000 t
Производи металопрерађивачке индустрије	880 000	Калај	1 200 t
Хемијски и фармацеутски производи	2 500 000	Кафа	500 t
Памучни конац	1 000 000	Цимет	150 t
Обојени метали	500 000	Орашчићи	30 t
Производи црне металургије	250 000	Палмино семе	500 t
Производи од гуме	230 000	Палмино уље	500 t

³³⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 439644.

		Сирова кожа	300 t
		Дрво егзоте	2000m ³
		Бибер, чај, капок, ратан и др.	-
Укупно:	11 560 000	Укупно	10 080 t/ 2000 m ³

Табела 25. Планирана трговинска размена СФРЈ са Индонезијом у 1965. години.³³¹

Споразум о економској сарадњи и дугорочној размени добара између СФРЈ и Републике Индонезије потписан 19. јануара 1965. ратификован је на седници СИВ-а 26. јуна 1965. Споразум је важио за период од 1. јануара 1965. до 31. децембра 1967. и имао је две пратеће индикативне листе. Листа А, извоза из Југославије у Индонезију. И листа Б, увоза из Индонезије у Југославију. Листе су биле необавезујуће и нису садржавале количину ни цену робе, односиле су се само на период 1965-1967. Посебни протоколи, попут онога потписаног за 1965, одређивали су количину и вредност добара који ће бити увожени, односно извожени, сваке године.

Листа А садржала је следеће артикле које је СФРЈ требала да извезе у Индонезију: 1) Ваљани челик; 2) Неметални производи; 3) Електролитични цинк и производи од истог; 4) Рафинирано олово и његови производи; 5) Портланд цемент; 6) Стакло и стаклени производи; 7) Санитарни керамички производи; 8) Производи металопрерађивачке индустрије; 9) Машине и алати за металну и дрвну механику; 10) Ручне и механичке пумпе; 11) Конструкције машина и делови; 12) Кранови; 13) Механизми за минирање и опрема; 14) Пољопривредне машине и алат; 15) Пнеуматски алат; 16) Комплетни пројекти у индустрији и енергетици; 17) Техника, истраживање, надзор и пројекти у енергетици; 18) Индустријске електричне машине; 19) Трактори, приколице и делови; 20) Аутобуси, возила за превоз терета и друга моторна возила; 21) Мотоцикли, скутери и делови за исте; 22) Поморске машине и делови; 23) Прецизни инструменти и апарати; 24) Кино пројектори; 25) Саставни и други делови за бицикле; 26) Морски и речни бродови, као и делови за њих; 27) Електрични генераторски апарати; 28) Електрични уређаји за домаћинство; 29) Електрични каблови, жице и проводници; 30) Електроматеријал; 31) Боје, пигменти, лакови и штампарска мастила; 32) Фармацеутски производи и сирови материјали; 33) Дроге; 34)

³³¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 48579.

Вакцине; 35) Поливинил хлорид у прашкастом и зрнастом облику; 36) Експлозиви, детонатори и сигурносни упаљачи; 37) Други хемијски материјал; 38) Материјал за писање; 39) Папир и картон; 40) Папир за цигарете; 41) Памучне тканине; 42) Памучни конац; 43) Конац за шивење; 44) Кожа и каучукови производи; 45) Потрошна роба; 46) Филмови.

Листа Б садржала је следеће артикле које је СФРЈ требала да увезе из Индонезије: 1) Каучук; 2) Копра; 3) Погачице од смрвљеног меса кокосовог ораха; 4) Уљано семење; 5) Кожа – сирова, штављена или у облику крзна; 6) Сисал влакно; 7) Капок (најбољи памук са Јаве); 8) Чај; 9) Кафа; 10) Црни и бели бибер; 11) Мускатни орахчић; 12) Тапиока; 13) Палма трскара; 14) Цимет; 15) Даске; 16) Калај; 17) Руда мангана; 18) Палмино уље; 19) Палмино зрневље.³³²

Листе 1 и 2 Протокола о робној размени састављене су према индикативним листама А и Б из Споразума. Власти обе земље морале су међусобно да одобре увозно-извозне лиценце како би се размена према листама одвијала без проблема. Протокол о трговинској размени потписан је у Џакарти 19. јануара, ступио је на снагу ретроактивно од 1. јануара, а важио је до 31. децембра 1965.

Листа 1. Извоз			
Артикли	Цена (\$)	Артикли	Цена (\$)
Производи ваљаног и вученог челика	250 000	Електрична опрема и материјал	4 000 000
Производи обојених метала	500 000	Мотоцикли, мопеди и делови	100 000
Бешавни гвоздени цилиндри	350 000	Саставни и резервни делови бицикли	200 000
Заварене електроде	180 000	Заварени генераторски апарати	300 000

³³² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 439644.

Метални производи механичке индустрије	150 000	Експлозиви, детонатори и упаљачи	400 000
Алатне машине	50 000	Фармацеутски и сирови материјали	800 000
Механичке и ручне пумпе	50 000	Боје, лакови и растварачи	300 000
Пољопривредни алат и справе	300 000	Органски и неоргански хемијски производи	1 100 000
Трактори и делови	200 000	Памучна влакна	1 000 000
Машине за градњу путева и делови	200 000	Производи од гуме	
Делови за бродове	1 000 000	УКУПНО:	11 430 000

Табела 26. Листа 1. робе намењене за извоз из СФРЈ у Индонезију у 1965.³³³

Листа 2. Увоз			
Артикал	Количина (t)	Артикал	Количина (t)
Каучук	5000	Капок	150
Мали држачи	9000	Бивоља кожа	300
Биљни млечни сок	-	Копра	6000
Бибер	200	Ротан	100
Цимет	150	Легуре калаја	1200
Мускатни орашчић	30	Дрвена грађа	2000
Сирова кафа	500	Руда мангана	-
Чај	100	Сисал	-
Палмино уље	500		
Палмина језгра	500	Укупно:	25 730

Табела 27. Листа 2 робе намењене за увоз из Индонезије у СФРЈ у 1965. години³³⁴

³³³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 439644.

³³⁴ Исто.

Са реализацијом увоза калаја и сирове гуме почело се већ пре 26. фебруара 1965, а у најави је било и закључивање по увозу других артикала са листе за 1965. Три југословенска предузећа „Југометал“, „Југоминерал“ и „Интерекспорт“ склопила су договор да набавка калаја од марта 1965. буде препуштена представништву „Интерекспорта“ у Џакарти. Индонезјани су показали интересовање за извоз тропског дрвета у СФРЈ, као и за долазак југословенских стручњака за дрво у Индонезију. Амбасадор СФРЈ у Џакарти Фрањо Кнебл преговарао је током марта 1965. са индонезјанским партнерима о извозу машина у ту земљу. Индонезјани су имали идеју да за екзотично дрво које би извезли у Југославију увезу машине за крчење шума, дрвну индустрију и изградњу путева.³³⁵ Машине би биле коришћене за градњу аутопута на Суматри.³³⁶ Можемо претпоставити да би дрво извезено у Југославију долазило одатле, узевши у обзир да изградња аутопута кроз шумовите области захтева крчење и сечу дрвећа.³³⁷ Ступање амбасадора Кнебла у преговоре по овом послу изазвало је револт у кабинету Марка Никезића. Постављано је питање да ли овај посао води влада СФРЈ или неко од предузећа? Као и ко ће бити одговоран уколико дође до компликација?³³⁸ Што се уклапа у ранија настојања Београда да преговоре везане за послове, поготово оне мање важне, државни органи препусте самим југословенским предузећима заинтересованим за пословање са Индонезјанима.

До средине марта 1965. ни један посао робне размене није био закључен. Индонезјанима је нуђено одложено плаћање само за одређене фармацевтске производе. Налог је добијен само за куповину 250 тона каучука. Југословенска предузећа била су заинтересована за куповину још низа артикала, међутим недостајало је финансијских средстава. Кашњење је било изразито по закључивању послова и са југословенске стране. Индонезјани су хтели да купе на кредит тракторе, алуминијум и резервне делове.

³³⁵ Почетком 60-их година под шумама је било 63% целокупне територије Републике Индонезије, односно 121 800 000 хектара. Осим што је била значајан извозник техничког дрвета Индонезија је извозила значајне количине скупочених врста као што су абонос, тиковина, бамбус, ратан, мангро и сандалово дрво. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 67; Jeanne S. Mintz, *Indonesia: A profile*, p. 188.

³³⁶ Друмски саобраћај на острвима Индонезије био је слабо развијен. Солиднији магистрални путеви постојали су само на острвима Јави и Мадуре. Током 60-их година изграђено је неколицина важнијих саобраћајница на Суматри и Борнеу, захваљујући кредитима Совјетског Савеза и Јапана. Од 80848 километара путева у Индонезији 1962. на асфалтне путеве отпадало је само 15 375 километара. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 82-83.

³³⁷ Осмогодишњим планом привредног развоја Индонезије планирано је да део пројеката из плана буде финансиран извозом дрвета у иностранство. Очекивано приходи од експлоатације шуме били су 1 455 милиона долара. Guy J. Pauker, ``Indonesia`s Eight-Year Development Plan``, p. 123.

³³⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 47908, 48110, 49140, 49247.

Представници југословенских предузећа добили су одређена овлашћења за нуђење робе на кредит. Предузеће „Енергоинвест“ добило је овлашћење да на кредит понуди електроматеријал у вредности од 4 милиона долара. „Интерекспорт“ је могао да понуди 2500 тона алуминијумске траке на кредит. Производи фармације могли су бити пласирани у вредности од 800 000 долара, а хемијске индустрије у вредности 600 000 долара. Преговори за све ове послове били су у почетној фази. Индонежанско министарство базичне индустрије намеравало је да од СФРЈ купи преко „Руднапа“ 2000 вагона, капацитета 2,5 тоне, за превоз шећерне трске и 60 дизел локомотива. За реализацију овог посла захтеван је кредит са роком отплате од 3 године. Настала је и могућност пласмана југословенских филмова у Индонезију. Шанса за овај посао виђена је у томе што је власт Индонезије забранила емитовање филмова из САД.³³⁹ Међутим до марта 1965. није склопљен ни један посао који је укључивао готовинска плаћања. Изгледи за куповину калаја, једног од главних извозних артикала Индонезије, у 1965. били су мали.³⁴⁰

До средине маја 1965. Индонезанима је стигла и понуда „Интерекспорта“ за предиво и друге текстилне производе, у вредности од 6,6 милиона долара. За куповину ове робе нуђен је и краткорочни кредит, са роком отплате од једне године.³⁴¹

Један од проблема у трговинској размену између СФРЈ и Индонезије 1965, али и раније, био је транспорт добара. Током 1965. највећа ставка за транспорт био је каучук, у количини од 10 000 тона. Југословенски бродови из одређеног разлога били су неадекватни за превоз копре. Због тога је „Југолинија“ одбијала транспорт 2500 тона овог артикла из Индонезије. Испорука је каснила, а роба стајала у луци.³⁴² Проблеми су постојали и при увозу латекса. Акредитиви за закључених 200 тона латекса отворени су до 25. октобра 1965. До тешкоћа дошло је код укрцавања робе у луци Балаван. Због насталих проблема фирма „Хемпро“ хтела је да сторнира цео посао, а робу купи у другој земљи.³⁴³

³³⁹ Ова забрана била је део сукоба Индонезије са САД и представљала је велику победу Комунистичке партије Индонезије, од које је и потекла иницијатива за забрану. Сукоб са Западом довео је до велике анти-западне пропагандне кампање, у којој је КПИ наступала као патриотска странка. Ова партија истовремено је настојала да Индонезију приближи што више комунистичким земљама. *AJ*, 507, IX, 43-V-11, 1963; Donald Hindley, *Indonesia's Confrontation with Malaysia: A Search for Motives*, *Asian Survey*, Vol. 4, No. 6 (Jun., 1964): 911.

³⁴⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 412693.

³⁴¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 417675.

³⁴² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 427481.

³⁴³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 436417.

Југословенске фирме су до 20. октобра 1965. у Индонезији закључиле куповине 10000 тона каучука. Индонежани су поред ове количине нудили још 5000 тона. Пошто је то био велики притисак на Југобанку, услед недостатка девиза, Индонежани су циљали на бартер посао. Идеја је била да преко „Центротекстила“ каучук замени за југословенско памучно предиво. Вредност ове размене била би око 6 милиона долара. Индонежани су крајем 1965. донели одлуку да више не инсистирају на одложеном плаћању, него да плаћање за увезену робу врше преко акредитива. Кредити и одложена плаћања довели су до недостатка девиза у Индонезији. По питању спољне трговине Индонежани су се крајем 1965. жалили на квалитет предива из Југославије, као и на рад „Интерекспорта“. По њима је ова фирма радила на пласману само ужег асортимана производа, за које се лако могла добити провизија.³⁴⁴

3.8. Консигнационо складиште у Ријечи

Питање стварања консигнационог складишта у Ријечи дуго година провлачило се као идеја за побољшање економске сарадње Индонезије и Југославије. Наиме радило се о идеји стварања складишта и дистрибутивног центра за индонежанску робу у познатом лучком граду Ријечи на обали Јадранског мора. Роба се одатле могла пласирати даље у Југославију, као и у остатак источне и централне Европе.³⁴⁵ Ово складиште није замишљено као конкуренција лукама западне Европе. Оно је требало бити један вид географског растерећења и брана монополима на одређене робе из Индонезије које су реекспортовале западне земље.

Иницијатива за ријечку консигнацију настала је приликом посете Светозара Вукмановића Темпа Индонезији 1958. Уговор за ово складиште потписан је исте године, а у Југославију је допутовао индонежански представник који је требало да организује консигнацију.³⁴⁶ Споразум између „Југоконзорцијума“ из Београда и „Central Trading Company Ltd.“ из Џакарте потписан је 15. априла 1958. Овај споразум имао је првобитно рок

³⁴⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 16, 438447, 443524.

³⁴⁵ У основици се могло поставити питање, колико је тржиште источне и централне Европе могло бити рентабилно за извоз егзотичних чајева, зачина и сл. Почетком 60-их година проблем за пласман индонежанских луксузних производа (кафе, чајева, какаа и сл.) у Совјетски Савез било је само тржиште те земље и ограничене могућности и навике потрошача. Draginja Arsić, „Економски односи земаља социјалистичког логера и неразвијених земаља“, стр. 84.

³⁴⁶ АЈ, 507, IX, 43-V-5, 20.11.1958.

важности од шест месеци. Посао је био повољан по „Југоконзорцијум“, иако је провизија била мала. Готово сав посао и организација препуштени су Индонежанима, који су морали да обезбеде скоро 4000 тона разне робе за консигнацију. Међутим у року од шест месеци није достављен ни килограм робе. Интереса у Индонезији за овај посао очигледно није било. У другим земљама за такву врсту робе Индонежани су добијали и аванс у износу до 70% цене, а негде им је чак плаћан унапред целокупни износ.³⁴⁷

Прве пошиљке робе за консигнацију стигле су јуна 1959. године. Према првобитним плановима ово складиште требало је да прими: 1000 тона кафе, 100 тона цимета, 1000 тона палминог уља, 1000 тона палминих коштица и по 250 тона чаја и бибера. Од свих планираних количина мали део је прошао кроз складиште и продан.³⁴⁸ Осим у Југославији роба из овог складишта продавана је и у Немачкој, чак по нижим ценама него иста роба из складишта у Хамбургу. Роба која се налазила у овом складишту била је позната под називом *меки артикли*. *Меки артикли* подразумевали су пре свега кафу, чај, цимет и остале традиционалне индонежанске артикле намењене масовној потрошњи. Један од проблема за пласман ове робе био је везан за атест. Индонежани су се противили захтевима Југословена по овом питању, тврдећи како се ради о роби провереног квалитета за коју се ни у једној држави не тражи атест.³⁴⁹ Током 1959. уговор о консигнацији је истекао и није одмах обновљен. Упркос томе складиште је наставило са радом уз минималне капацитете. Из Индонезије је повремено стизала роба, углавном цимет, у малим количинама.³⁵⁰

Као предузеће заинтересовано за консигнацију у Ријечи појавила се индонежанска фирма „ППН Бару“. Постојале су сумње да Индонежани желе да склопе сличне уговоре са неким фирмама из Трста и Милана. Разлог за то могла је бити спорост југословенских предузећа, нарочито Југобанке и „Интерекспорта“.³⁵¹ Међутим јануара 1961. југословенски стручњаци закључили су да консигнација у Ријечи није перспективан посао. Слична складишта постојала су већ у Ђенови, Трсту, Хамбургу, Бремену и др. Сматрано је да у постојећим условима такви послови могу да се одвијају преко транзитног складишта и

³⁴⁷ Индонежани су овај посао нарочито износили на дневни ред у преговорима са ФНРЈ када би долазили у сукоб са Холанђанима и њиховим трговачким компанијама. Рок од 6 месеци омогућавао је увек обнављање или необнављање посла, у зависности од потребе. АЈ, 507, IX, 43-V-6, јул 1960.

³⁴⁸ Испоручено је само 30 тона кафе, 50 тона чаја и 9 тона цимета. *Исто*.

³⁴⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 10, 412089.

³⁵⁰ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 325.

³⁵¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 14, 41771.

телефона. Сматрано је да је једна од могућности за ријечку консигнацију била да се уз њу придода и одређена манипулација, односно додатни послови на обради робе и пошиљки у виду паковања и дорада. Како би Ријека могла бити конкурент другим лукама цена транспорта и складиштења морала је да појефтини, а услуга да постане квалитетнија. За потребе консигнационог складишта само за 1961. морала се набавити роба следеће количине и вредности: 500 тона чаја вредности пола милиона долара, 300 тона бибера вредности 300 000 долара, 300 тона цимета вредности 200 000 долара и 1000 тона кафе вредности пола милиона долара. Што значи да је укупна вредност робе планиране за консигнацију износила 1,5 милион долара. Планирано је да један делегат из Југославије буде послат у Индонезију због консигнације. То би коштало 100000 долара на годишњем нивоу, због чега би у посао са консигнацијом била урачуната провизија од 0,7%.³⁵²

Иако су то раније одбијали средином 1961. Индонежани су прихватили да закључе уговор о консигнацији између предузећа „Три Бакхти“ и „Југоконзорцијум“. Као услов постављали су исплату пуне вредности робе 6 месеци од укрцавања робе. Нису прихватили захтев „Интерекспорта“ да се провизија ове фирме у консигнацији повећа са 1% на 3%. Ова фирма са друге стране противила се поменутом року од 6 месеци, јер за то време по њиховим наводима нису могли да продају ни мале количине. У дотадашњем искуству проблем је било продати и пар десетина тона кафе, чаја и цимета у року од 6 месеци.³⁵³

На састанку Сталне мешовите југословенско-индонежанске комисије јуна 1961. закључено је да је консигнационо складиште у Ријечи битно за даљи увоз робе из Индонезије у Југославију, а тиме и за целокупне трговинске односе између две земље. За Индонежане посебан проблем био је пласман робе нижег квалитета. У Ријечи је септембра 1961. већ стајало 13,5 тона цимета који није био продат.³⁵⁴

На преговорима делегација Југославије и Индонезије крајем јула 1961. закључено је да би Ријека могла у идућем периоду да постане лука у којој би се скупљала сва роба из Европе намењена транспорту у Индонезију.³⁵⁵ То би овој луци, поред намењеног консигнационог складишта, дало још већи значај у економским односима две земље. Пре

³⁵² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 14, 47286.

³⁵³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 17, стр. пов. бр. 13/61.

³⁵⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 18, 428046.

³⁵⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 11, 423711.

тога су средином јула 1961. постављени нови услови за посао са консигнацијом. На прво место стављен је услов да Индонезјани снес све трошкове, банковне гаранције као и 1% провизије „Интерекспорта“. Роба је морала бити плаћена најкасније 6 месеци од утовара и испоручена у што скоријем року. Радило се о 100 тона чаја, 100 тона кафе и 100 тона цимета.³⁵⁶

До средине новембра 1961. оформљен је са југословенске стране пословни одбор за пласман робе са консигнационог складишта у Риједи. Овај одбор чинили су представници предузећа: „Центропром“, „Интерекспорт“, „Брод комерц“, „Југолинија“, „Југошпед“, „Трансјуг“ и „Хемпро“.³⁵⁷ Списак оволиког броја предузећа сведочи о интересовању за робу из Индонезије. Што са друге стране може бити и зачуђујуће, јер је постојао проблем продаје исте робе са складишта у којима је стајала месецима.

У разговору Сергеја Крајгера са амбасадором Индонезије у Београду Асмаоеном 15. новембра 1961. било је и речи о консигнационо складишту у Риједи. Колико се из тог разговора може дознати, до тада још увек нису били реализовани споразуми по том питању из 1961. Асмаоен је сматрао да ово складиште може бити коришћено за снабдевање већег броја земаља које гравитирају Риједи. У првом плану истакнуте су Аустрија, Мађарска и Чехословачка.³⁵⁸ Овака приступ могао је у перспективи дати одређене резултата, нарочито ако се узме у обзир значај који је Ријека као лука имала у некадашњој Аустро-Угарској у чијем саставу су биле три наведене земље.

Након потписивања Споразума о економској сарадњи и дугорочној робној размени 29. јула 1961. дошло је до формирања Одбора за консигнационо складиште у Риједи. Овај одбор био је састављен од представника следећих фирми: „Предузеће за луке и јавна складишта Ријека“, „Центропром“ Београд, „Интерекспорт“ Београд, „Бродокомерц“ Ријека, „Опће трговинско предузеће“ Ријека, „Југолинија“ Ријека, „Југошпед“ Београд, „Трансјуг“ Београд и „Хемпро“ Београд. Ова предузећа била су спремна да са Индонезјанима склопе пословни споразум. Југословенска страна планирала је да од ријечке луке направи центар за увоз индонезјанске робе и њену даљу дистрибуцију. Роба из тог

³⁵⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 17, 422168.

³⁵⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, Белешка о садашњем стању економских односа између наше земље и Републике Индонезије. 15.11.1961.

³⁵⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, стр. пов. бр. 01-01, 707/1.

складишта требала је да се продаје преко југословенских посредника, које би бирали Индонезјани. Планирано је да се складишти сва роба погодна за консигнацију. Организација складишта требала је да буде потпуно под управом Југословена. Роба је требало да буде плаћена 70% по приспећу у складиште, а осталих 30% након два месеца. Југословенска предузећа била су спремна да преузму на консигнацију: 6000 тона каучука, 1500 тона копре, 200 тона бибера, 50 тона чаја, 50 тона цимета, 500m³ тиковине, 100m³ орегон боровине, 100m³ циковине и 350m³ махагонија за фурнир.³⁵⁹

До 26. марта 1962. нацрт уговора за консигнацију у Ријечи прихватио је Генерални управни одбор, односно «БПУ». Међутим била је неопхода и сагласност Министарства спољних послова Индонезије, што је био проблем јер је влада Индонезије била у стању реорганизације.³⁶⁰ Средином новембра 1962. Министарство иностраних послова Индонезије хтело је да затвори консигнацију у Ријечи. Због слабог пословања консигнације банке су овај посао сматрале нерентабилним и захтевале његово обустављање. Као фактори који су довели до неуспеха у послу са консигнацијом навођени су и Европска економска заједница као и Савет за узајамну економску помоћ.³⁶¹

Ситуација настала прекидом односа Индонезије са Малезијом, па тиме и са Сингапуром, довела је до поновног покретања питања отварања консигнације у Ријечи.³⁶² У разговору са представницима југословенских државних органа трговински секретар амбасаде Републике Индонезије у Београду Соедарно изнео је 22. октобра 1963. идеју о коришћењу луке Ријека као транзита за трговину са европским земљама. Југословенска страна била је и даље заинтересована за стари посао са ријечком луком и заложила се за поновно покретање преговора.³⁶³

³⁵⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, 435182.

³⁶⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 12, 410458.

³⁶¹ Индонезјани су показивали негодовање према економским савезима и затвореним економским системима. Стога им се није допадало стварање Европског заједничког тржишта. Осим тога показали су и отпор према Каирској конференцији 1962. Индонезија није имала интереса да се везује економски за земље несврстаних, јер је на те земље отпадало само 12% од вредности њене спољне трговине. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 437322; АЈ, 507, IX, 43-V-11, 1963.

³⁶² Многе земље које су после Другог светског рата стекле независност још дуго времена имале су исте извозне руте као у колонијалном периоду. Извоз се кретао преко лука метрополе или преко оних које је метропола одредила. Како би употпуниле своју независност нове државе морале су да нађу нове извозне путеве и створе своје сопствене извозно-увозне канале и мреже. Leo Mates, *Ekonomski osnovi neangažovanosti*, str. 12-13.

³⁶³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 435106.

Почетком 1964. питање консигнационог складишта у Риједи је поново актуелизовано. Југословенска страна била је зачуђена поновним покретањем овог питања, јер по њиховим сазнањима нико у Индонезији није био за то заинтересован. По мишљењу Југословена из тог складиште потенцијално су се могли пласирати само производи попут цимета и бибера, који су оцењени као *небитни* и тешки за пласман. Ипак земље источне Европе биле су заинтересоване за директан увоз из Индонезије, јер увоз преко Хамбурга и холандских лука није могао да задовољи све њихове потребе за робом из Индонезије. Тако да се може рећи да су земље СЕВ-а представљале потенцијално тржиште за робу из ријечке консигнације.³⁶⁴

Марта 1965. појавиле су се информације о интересовању Индонежана за заједнички посао са Југословенима на консигнацији у Копру. Иако је из Југославије раније наглашавано да овај посао није перспективан, Индонежани су преко Копра хтели да пласирају кафу, чајеве, зачине и сл.³⁶⁵ Индонежански министар спољне трговине генерал Јусуф изнео је средином априла 1965. идеју о проширењу троговинске размене са Југославијом преко отварања консигнационог складишта у Риједи. Ово складиште требало је, слично раније планираном, да буде центар за извоз индонежанских производа у Европу.³⁶⁶ Колико је познато до краја 1965. консигнација није заживела у планираним оквирима.

3.9. Извоз бродова

Као што је познато Индонезија је острвска земља. Дobar део њене флоте за време рата уништио је или развукао јапански окупатор. Поморски саобраћај након рата поново је преузео страни капитал. Додатни проблем настао је децембра 1957. када се холандска трговачка флота која је обављала саобраћај између острва повукла.³⁶⁷ Поморски саобраћај био је смањен за 70% и није могао да намира ни најосновније потребе економије.³⁶⁸ Било је од круцијалне важности да земља успостави сопствену мирнодопску флоту за потребе

³⁶⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 22, 43403.

³⁶⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 412693.

³⁶⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 414466.

³⁶⁷ У периоду од 1957. до 1964. Индонезија је повећала тонажу своје флоте за међуострвски превоз са 51 600 тона на 335 700 тона. Константно повећавање флоте било је у складу са тенденцијама Индонежана да део бродовља набаве и у Југославији. Оно што такође треба истаћи јесте чињеница да је после успона у периоду 1957-1961. количина транспортован робе са 177 000 тона у 1961. опала на 50 200 тона у 1964. Овај тренд може се приписати тешкој економској ситуацији у Индонезији половином 60-их као конфронтацији са Малезијом. Jan Luiten Van Zanden, Daan Marks, *An Economic History of Indonesia, 1800-2012*, p. 163.

³⁶⁸ АЈ, 507, IX, 43-V-5, 20.11.1958.

транспорта људи и добара. Стога је влада Индонезије предузела акцију за куповину бродова у иностранству. До краја 1958. од СССР је купљено 10 бродова. Са Пољском је закључена куповина 24 брода укупне тонаже 40 000 тона. Бродови су куповани и у западној Европи, а преговори тим поводом вођени и са ФНРЈ.³⁶⁹ Битно је напоменути да су ове куповине обављане средствима добијених кредитима.³⁷⁰ Осмогодишњи план развоја који је ступио на снагу 1961. предвидео је повећање капацитета индонежанске флоте за бар 400 000 тона како би се превазишли проблеми у транспорту добара.³⁷¹

Очекивано је како ће бродови купљени за 6,5 милиона долара од средстава кредита из 1959. године позитивно утицати на трговинску размену и довести до њеног каснијег раста. Крајем 1961. требало је да почне испорука бродова из овог уговора.³⁷² Министар поморства Индонезије Абдулмуталип изразио је марта 1961. интересовање за куповину 10-15 бродова из Југославије са тонажом по 10 000 тона. Ови бродови били би коришћени на линијама према Европи, а тиме и за везу са луком Ријека. Од зарада ових бродова које би Југословени испоручили исти би били отплаћивани, а није искључена ни могућност стварања мешовите југословенско-индонежанске компаније за поморски саобраћај.³⁷³ Оваква понуда подсећа на *production sharing*, принцип отплате предлаган за реализације неких инвестиционих послова. Предузеће «Интерекспорт» нудило је априла 1961. Индонежанима: 3 брода од 3000 тона у вредности од 1,5 милион долара за сваки појединачно, 15 патролних бродова појединачне вредности 800 000 долара, 20 ремонтера у појединачној вредности од 400 000 долара и на крају 40 патролних бродова појединачне вредности 500 000 долара.³⁷⁴

На разговорима југословенских представника Д. Вујичића и М. Исајбеговића са функционерима Министарства поморства Индонезије 21-23. јуна 1961. Индонежани су

³⁶⁹ У југословенском извозу у неразвијене земље бродови су имали значајно место. Извожени су различити теретни бродови, патролни чамци, рибарски као и туристички бродови. Todora Dragomanović, „Pregled ekonomskih odnosa Jugoslavije sa zemljama u razvoju“, str. 160.

³⁷⁰ AJ, 507, IX, 43-V-5, 20.11.1958.

³⁷¹ Guy J. Pauker, ``Indonesia's Eight-Year Development Plan``, p. 128.

³⁷² Бродоградња је током 50-их и почетком 60-их у Југославији доживела велики успон. За разлику од 1952. када није било извоза бродова 1962. бродоградња је давала 9% вредности југословенског извоза. Заједно са металском индустријом бродоградња је 1962. производила 22% вредности извоза ФНРЈ. Marijan Hubeny, Vladimir Dragomanović, Vladimir Glišić, Ljubiša Adamović, *Ekonomska kretanja i razvoj privrednih sistema u svetu i položaj Jugoslavije*, str. 345, 346; ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 10, 412089.

³⁷³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 14, 49399.

³⁷⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 10, 410265.

тражили увоз теретних и путничких бродова за међуострвска путовања.³⁷⁵ Уговор за већ поменутих 10 бродова вредности 6,5 милиона долара које су Индонежани куповали у ФНРЈ потписан је 5. јануара 1960. Испорука је требала да буде парцијална и у року од 16, 19, 22, 25 и 28 месеци, од сређивања свих техничких питања. Управо су техничка питања која су Индонежани стално одлагали била главни узрок кашњења на овом послу. У међувремену радило се на новим пројектима. Ових 10 бродова требало је да буде испоручено до краја 1962. Један од проблема био је и увоз опреме за бродове из иностранства.³⁷⁶ Што нам говори о томе да Југославија није имала све капацитете за производњу ових бродова. Делове за њих морала је и да увози, што је процес производње као и сам финални производ сигурно чинило скупљим.

Индонежанско предузеће ``P.T. Raya Lloyd Ltd.`` исказало је 15. маја 1962. Иви Пелицону, економском саветнику при амбасади ФНРЈ у Џакарти, интересовање за куповину бродова. Разговор о овоме вођен је и раније 11. маја 1962. Индонежани су хтели да купе од Југославије теретне бродове капацитета преко 10 000 тона.³⁷⁷ Они међутим нису били заинтересовани само за куповину готових бродова, већ и за индустријску кооперацију и техничку сарадњу у бродоградњи. Представнику компаније „Ингра“ Индонежани су предложили изградњу 170 бродова од 100 до 800 бродских тона. Са индонежанске стране партнер у овом послу било је Министарство базичне индустрије. Тражен је долазак југословенских експерата у Индонезију, као и два инжењера из Индонезије у југословенска бродоградилшта. Амбасада ФНРЈ у Џакарти сматрала је да су на овом пољу сарадње перспективе велике, повољне и дугорочне.³⁷⁸

Као земља са богатим извориштима нафте, Индонезија је од стицања независности развијала своју нафтну индустрију.³⁷⁹ Како би нафта могла да напусти острвску земљу

³⁷⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 38, д. 29, Забелешка о разговору Д. Вујичића, трећег секретара и М. Исајбеговића, помоћника војног изасланика, са функционерима Министарства поморства Индонезије, 21-23. јун 1961.

³⁷⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 20, 4/Ник/КА/1203/4.

³⁷⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 13, P.T. Raya Lloyd Ltd. Џакарта, 15. мај 1962.

³⁷⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 426693.

³⁷⁹ Узевши у обзир да је имала највеће резерве нафте на Далеком истоку Азије производња овог енергента у Индонезији је заостајала. Годишња производња је крајем 50-их износила 20 милиона тона, што је било свега 2% нафте на светском тржишту. Jeanne S. Mintz, *Indonesia: A profile*, p. 187.

неопходна је била куповина танкера.³⁸⁰ Овај подухват је од нарочитог значаја, нарочито ако се узме у обзир да је у том периоду сматрано да је у извозу нафте перспектива за развој многих неразвијених земаља, које су имале велике залихе овог енергента.³⁸¹ Министарство поморског саобраћаја Индонезија намеравало је да током 1962. закључи уговоре за куповину 8 танкера од по 700 тона, 3 по 1000 тона, једног од 3000 тона, 2 од 5000 тона и девет по 8000 тона носивости. Као посредник у потенцијалној продаји бродова из Југославије појавила се фирма „Југоимпорт“.³⁸² Маја 1962. Индонежани су били заинтересовани за танкере запремине 2500 тона. Међутим постојала је опасност да ће совјетска понуда од 8 танкера, капацитета по јединици 9 000 тона, угрозити ангажман југословенских предузећа на том послу. Као партнер за овај посао појавила се и југословенска фирма „Инвестимпорт“. Иако је упозоравано на раније пропусте овог предузећа у сличним пословима. Уместо танкера капацитета 3000 тоне које су Индонежани тражили „Инвестимпорт“ им је нудио танкере од 5000 тона, намењене морнарици. Ипак због ранијих грешака овом предузећу је било онемогућено даље пословање у Индонезији, тако да је посао са танкерима до 5. јуна 1962. добила фирма „Југоимпорт“. На разговорима југословенских делегата са министром поморског саобраћаја Индонезије Абдулмуталибом и његовим помоћником пуковником Сурјоном јуна 1962. главна тема била је куповина танкера. Представници Индонезије поново су истакли захтев за куповином 23 танкера носивости од 700 до 8000 тона. Сем за испоруке бродова из Југославије Абдулмуталиб и Сурјоно поново су нагласили заинтересованост њихове државе за кооперацију у производњи истих.³⁸³

Посебан проблем у пласману југословенских бродова био је и статус „Инвестимпорта“ у Индонезији. Током 1962. „Инвестимпорт“ је добио забрану продаје бродова на индонежанском тржишту. За ову забрану представници „Инвестимпорта“ сазнали су случајно, јер је о томе била уместо њих обавештена Југобанка. Они су сматрали да је ова забрана без основа, јер по њима није било грешки у раду које би довеле до тога.

³⁸⁰ Почетком 60-их година влада Индонезије је, узевши у обзир пораст производње нафте, озбиљно разматрала развој плана за стварање флоте танкера за извоз нафте. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 83.

³⁸¹ Нафта је додатно добила на значају услед проналаска бројних синтетичких материјала. Ови материјали могли су да замене бројне сировине које су извозиле земље у развоју. Царинске баријере западних земаља биле су са друге стране препрека за извоз индустријске робе, уколико би неразвијене земље развиле извозно оријентисану индустрију. Janez Stanovnik, „Neki problemi teorije i politike ekonomskog razvoja u svetlosti kairske deklaracije“, str. 33.

³⁸² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 23, 422274.

³⁸³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 23, 46039, 415333, 416644, 421857.

Ово предузеће је до новембра 1962. остварило знатне резултате у реализацији послова са Индонезијом, па је стога захтевало да и поред постојећих забрана и даље обрађује послове са испоруком бродова Индонезији.³⁸⁴ Пето одељење ДСИП обавестило је 30. јануара 1963. амбасаду у Џакарти да је до тада испоручено свих 10 бродова купљених од кредита из 1959, као и да је у току испорука делова за исте. У обради је за 1963. био посао са 4 путничка брода, а Индонежани су најавили да сем тих бродова куповине других од Југославије у 1963. неће бити.³⁸⁵

Формирањем независне Малезије и прекидом веза Индонезије са том земљом и луком Сингапур Индонезија је доведена у незгодан положај.³⁸⁶ Сингапур је као лука био један од главних поморских и трговачких веза Индонезије са земљама у које је извозила своје производе.³⁸⁷ По насталој ситуацији Индонежани су затражили од Југословена да робу не купују преко Сингапура, него директно у Индонезији. Конфронтација са Малезијом довела је до још веће потребе Индонежана за трговачком флотом, а са тиме и до појачаног интересовања за куповину бродова у Југославији. Осим куповине бродова једна од опција било је и њихово евентуално изнајмљивање, нарочито за потребе међуострвског саобраћаја.³⁸⁸

Прелиминарни преговори за продају танкера били су у току крајем марта 1963. За то време у току је била испорука делова за већ испоручених 10 бродова. Вредност делова износила је 1 милион долара. Индонежанима је нуђен и кредит од 1,5 милион долара на 18 месеци са 5% камате, за куповину резервних делова и репроматеријала за бродове.³⁸⁹ У разматрању економских односа између СФРЈ и Индонезије, уочи преговора делегација две земље октобра 1963, примећено је да је набавка бродова и танкера један посебан проблем. Планиран је извоз бродова у Индонезију запремине 280 000 бродских тона. Од чега би 17

³⁸⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 25, 437987.

³⁸⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 6, 4943.

³⁸⁶ На пад извоза Индонезије додатно је утицао сукоб са Малезијом. У индонежанским складиштима дошло је до нагомилавања робе која није могла да се извезе у иностранство преко лука Малезије. Традиционални и уједно најважнији извозни артикли Индонезије, попут каучука, извезени су у мањим износима 1964. него у претходним годинама. Осим извоза, негативне последице конфронтације осетиле су се и на увозу. Опао је увоз репродукционог материјала као и резервних делова. Што се одразило аутоматски на пад индустријске производње. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 77.

³⁸⁷ Пре конфронтације Индонезија је преко Сингапура и Малезије транспортовала 40% свог извоза. Milan Veljašević, „Politička kriza u Indoneziji i njeni uzroci“, str. 101.

³⁸⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 432122.

³⁸⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 7, 416327.

бродова било већих капацитета, односно 10 000 тона и више, а 30 њих мање тонаже. Посебну категорију чинили су танкери, као и путнички бродови за које су преговори стали јер је «Инвестимпорту», који је овај посао обрађивао, забрањен рад у Индонезији.³⁹⁰ У склопу решавања проблема насталих сукобом са Сингапуром Индонезија је октобра 1963. планирала да из СФРЈ увезе мање бродове потребне за транспорт каучука.³⁹¹

Крајем октобра 1963. министар поморства у влади Индонезије Абдул Муцалиб предлагао је амбасадору СФРЈ у Џакарти проширење сарадње између две земље у области поморства. Он је навео да је Индонезија осим са куповину бродова заинтересована и за поправку својих бродова у Југославији, као и за увоз шлепова.³⁹²

Августа 1964. Индонежани су се интересовали за куповини 4 до 6 теретних линијских бродова капацитета по 10 000 тона, потом 4 путничка брода по 4 000 тона и већег броја теретних бродова од по 1000 тона. Предузеће „Бродоимпекс“ радило је на пласману ових бродова. Препоручивано је да се овај посао започне са пласманом бар 2 путничка и до 3 мања теретна брода. Индонежани су за овај посао захтевали грејс период и период отплате од минимум пет година.³⁹³

Резервни делови за 10 бродова које је Југославија раније испоручила Индонезији нису били испоручени ни 16. децембра 1964. Индонежани су други пут интервенисали код Иве Пелициона да убрза испоруку ових делова. Због кашњења постојала је могућност набавке делова у Јапану, СР Немачкој или Пољској.³⁹⁴ Није познато да ли су током 1965. делови коначно испоручени купцима из Индонезије. Ипак може се закључити да је од свих послова везаних за извоз бродова, њихових делова и бродоградњу уопште у овом периоду до краја реализован само више пута помињани посао о испоруци 10 бродова склопљен још јануара 1960.

3.10. Извоз грађевинских машина

³⁹⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 430884.

³⁹¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 433292.

³⁹² Архив Југославије, Фонд 130, Савезно извршно веће, Фасцикла 644, Број јединице описа 1067, 28.10.1963. пов. бр. 93327.

³⁹³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 23, 484470.

³⁹⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 24, 449843.

Испорука грађевинских машина индонежанском Министарству јавних радова и енергетике преко предузећа «Руднап» из Београда била је један од успешнијих послова у историји југословенско-индонежанске привредне сарадње у првој половини 60-их година. Према информацијама амбасаде у Џакарти закључно са 18. јулом 1962. представник „Руднапа“ потписао је купопродајни уговор у вредности од 1,8 милиона долара за испоруку грађевинских машина. Продаја је извршена у оквирима раније склопљеног кредитног споразума. Прва испорука требала је да буде септембра 1962.³⁹⁵ Због неразвијености инфраструктуре Индонезије испорука грађевинских машина потпут ове сматрана је за посао са могућностима дугорочне сарадње.³⁹⁶ Осим тога Осмогодишњи план предвидео је набавку 1200 ваљака за потребе градње путева у Индонезији.³⁹⁷ „Руднап“ је до 14. новембра 1962. добио одобрење банке за испоруку машина.³⁹⁸ Током 1962. «Руднап» је требало да испоручи 30 ваљака вредности 159 000 долара и 4 багера УБ05 вредности 127 165 долара. Током 1963. 20 дробилица вредности 190 000 долара, 30 ваљака МВ6 у вредности 159 000 долара и 20 ваљака од 170 000 долара. У 1964. планирана је и задња пошиљка од 50 ваљака МВ6 вредности 265 000 долара и резервних делова у вредности 252 835 долара.³⁹⁹

Априла 1963. постојали су изгледи да „Руднап“ закључи посао за нову количину грађевинске опреме, под истим условима и ценама као и за претходни аранжман ове фирме у Индонезији. За нови аранжман планиран је извоз 200 ваљака, 5 багера, 50 дробилица и 200 дампера. Укупна вредност овог посла износила је 3 милиона долара.⁴⁰⁰ Представници „Руднапа“ потписали су до 12. септембра 1963. са Министарством јавних радова Индонезије прелиминарни протокол о испоруци 1000 ваљака, на рок од 5 година. Осим испоруке ваљака планирана је и кооперација са фирмом „14. октобар“. Планирано је да се ваљци састављају у Индонезији и да се тамо овлада постепено производњом делова за исте. Како би се оспособила фабрика за ову намену у Сурабаји планирана је испорука опреме из ФНРЈ у

³⁹⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 23, 423926.

³⁹⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 25, 429943.

³⁹⁷ Guy J. Pauker, ``Indonesia's Eight-Year Development Plan``, p. 128.

³⁹⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 25, 437577.

³⁹⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 13, Руднап Импорт-Експорт. Динамика испоруке и плаћања грађевинских машина које би се у оквиру кредитног аранжмана испоручиле за Министарство јавних радова и енергетике.

⁴⁰⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 414463.

вредности од 1,3 милиона долара. Међутим и код овог посла постојала је конкуренција, од компанијан из Јапана, СССР, СР Немачке, Чехословачке и Румуније.⁴⁰¹

Министар у влади Индонезије Дјуанда одобрио је до 26. септембра 1963. приоритет за испоруку 1000 ваљака и подизање фабрике у Индонезији од стране „Руднапа“. Очекивани су конкретни преговори са банком Индонезије о финансијским условима за овај посао који су требали да доставе Југобанка и „Руднап“.⁴⁰²

Уговор за испоруку 1000 ваљака представник „Руднапа“ потписао је са Индонежанима 5. маја 1964. Индонежани су прихватили све захтеве које је поставила Југобанка. Захтевано је плаћање 5% од укупне цене приликом прве испоруке и 10% приликом последње годишње испоруке. Остатак цене аранжмана покривао је кредит са роком отплате од 5 година и каматом од 3%. Укупна вредност посла износила је 5 милиона долара а почетак испорука очекиван је јула 1965.⁴⁰³

3.11. Проблеми трговинске размене

У трговинској размени постојале су и тешкоће за које се може рећи да су потекле из економија две земље. Индонезија је на светском тржишту била првенствено извозник индустријских сировина. Као таква имала је устаљене извозне канале преко Сингапура и Лондона, које је било јако тешко мењати. Очекивало се да ће економска кооперација Индонезије и Југославије довести до лакшег и редовнијег промета робе.⁴⁰⁴

Седмо одељење ДСИП-а закључило је средином марта 1961. да је на трговинском плану у односима са Индонезијом учињено мало. Осим малог броја раније поменутих трговинских заступника, проблем је представљао недостатак реалног планског приступа, свести о томе шта се жели постићи као и које су могућности Југославије. Југословенска индустрија није била прилагођена потребама индонежанског тржишта. Уговорене испоруке су касиле или су одлагане. Спољнотрговинска предузећа се нису прилагодила потребама Осмогодишњег плана. Било је неопходно израдити списак артикала дефицитарних у Индонезији, укључујући и степен њиховог квалитета и квантитета.⁴⁰⁵ Комитет за спољну

⁴⁰¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 7, 429867.

⁴⁰² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 431840.

⁴⁰³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 24, 440606.

⁴⁰⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 10, 412089.

⁴⁰⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 14, 47654.

трговину сматрао је крајем марта 1961. да је наступ неких југословенских предузећа у Индонезији забрињавајући. Ипак није наведено на шта се ова опаска тачно односи. Сматрано је да овакав приступ мора да престане, јер се ради о тржишту важном за даљу експанзију извоза опреме и комплетних објеката.⁴⁰⁶

Нарочит проблем у трговини са Индонежанима била је и свеprisутна ендемска корупција у Индонезији. Давање мита било је често предуслов за реализацију многих склопљених послова, добијање одобрења, повољних цена, благовремени пријем и испоруку робе. За реализацију било каквог посла било је непоходно дати одређену своту новца индонежанским службеницима који су то захтевали.⁴⁰⁷ Реализација куповине каучука нарочито је зависила од тога. Подмитљивост индонежанских службеника некада је и доносила корист, нарочито када су захваљујући томе у неколико наврата фрапантно снижаване цене. Ипак некада је тај приступ омогућавао само реализацију већ склопљених уговора.

Због погодности које су произилазиле из оваквог приступа југословенским предузећима је оваква ситуација одговарала. Предузећа су увелико издвајала новчана средства наменски за подмићивање индонежанских службеника.⁴⁰⁸ Од Народне банке Југославије захтевано је чак одобрење за откуп девиза, како већ дате девизе у ову сврху неби биле само динарски надокнађене. Међутим проблем у овом погледу било је то што се радило о послу обављаном у *четири ока*, тако да није остајало никаквих писмених потврда којима би се оправдали трошкови код банке. У односу на могућу добит трошкови настали подмићивањем били су минимални. Осим југословенских предузећа ову праксу примењивала су и друга.⁴⁰⁹

Монополи и нелојална конкуренција били су нешто што је сматрано недопустивим. Ипак не ретка појава било је и да више предузећа из Југославије нуди исту или сличну робу.

⁴⁰⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 14, 49718.

⁴⁰⁷ Један од главних разлога за велико присуство корупције 60-их година била су ниска примања државних чиновника која је била у колизији са реалним ценама на тржишту. Anne Both, *The Indonesian Economy in Nineteenth and Twentieth Century. A History of Missed Opportunities*, p. 166.

⁴⁰⁸ Подмићивање царинских службеника била је готово уобичајена појава у Индонезији и током 50-их година. Гледано у дужој историјској перспективи ова земља имала је проблема са корупцијом знатно већих размера чак и након стабилизације привреде након 1967. године. Howard Dick, Vincent J.H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of the National Economy. An economic history of Indonesia, 1800-2000*, p. 175.

⁴⁰⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 18, 423322.

Многи послови са друге стране губљени су због спорости одговарања или услед недостатка понуде.⁴¹⁰

Као што је напоменуто дубоки економски проблеми са којима се суочавала Индонезија у првој половини 60-их година нису могли да мимоиђу сферу спољне трговине. Производња на плантажама у Индонезији је до 1963. битно опала, између осталог као и цела спољна трговина. Извоз у 1962. опао је у односу на 1961. у целини за 15%. По артиклима је тај пад износио: 4% за гуму, 20% за нафту, 60% за копру, 10% за кафу, 20% за чај, 32 % за дуван и 18% за палмино уље. Једино је порастао извоз калаја и то за 5%. Сличне тенденције наставиле су се и у 1963, нарочито код извоза плантажних производа који је пао за 10%. Узроци пада индонежанског извоза били су у смањеној производњи, паду цена сировина на светском тржишту а у вези са тим нарочито паду цене каучука.⁴¹¹ Диспаритет цена на домаћем и светском тржишту такође је играо битну улогу. Велики удар осетио је и индонежански увоз. Током 1962. опао је за 20% у односу на 1961, а у прва 4 месеца 1963. опао је још за додатних 35%. Узроци пада увоза били су и у рестриктивној увозној политици коју је спроводила влада Индонезије и недостатку разрађеног увозног плана.⁴¹²

Рapidно смањење увоза довело је до повећања позитивног салда у индонежанској спољној трговини. Индонезија је девизе давала углавном за увоз само најнеопходнијих сировина и репродукционих материјала, неопходних за повећање производње. Увоз капиталних добара био је смањен за 43%. Увожени су такође и инвестициона опрема, појединачне машине, храна али и војна опрема. У извозу Индонезије доминирале су и даље сировине, односно сировина нафта, природни каучук, калај, копра, кокосово и палмино уље.⁴¹³ Сви ови фактори имали су огроман утицај како на токове робне размене између СФРЈ и Индонезије, тако и на економске односе између ове две земље у целини.

⁴¹⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 21, 414678.

⁴¹¹ Напретком технологије током 50-их година дошло је до појаве синтетичких материјала који су могли успешно да замене природне сировине неопходне у индустријској производњи. Синтетички материјали потиснули су са тржишта природне сировине од чијег извоза су зависиле привреде многих земаља у развоју. Трговински биланс ових земаља све више је тону у пасиву, а ионако сиромашне девизне резерве су се топиле. Удео неразвијених земаља у извозу примарних производа у периоду 1950-1961. опао је са 41% на 29%, не рачунајући притом извоз нафте. Vladislav Milenković, „Nerazvijene zemlje i svetsko tržište“, *Međunarodni problemi*, br. 2 (1961): 48-49, 54; Milica Žiberna, “Savremeni problemi trgovine primarnim proizvodima”, *Međunarodni problemi*, br. 3(1964): 60, 62.

⁴¹² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 435615.

⁴¹³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, 48706.

4. Кредитни аранжмани

Постоји више разлога због којих су кредитни аранжмани тема која ће бити обрађена у овом делу рада. Овом приликом истаћићемо најважнији. Економска сарадња, нарочито ван сфере редовне робне размене између две земље, у многоме је зависила од кредита које је Југославија пружала Индонезији.⁴¹⁴ Ови кредити различитих износа, услова и намена коришћени су у најразличитијим аранжманима, од великих пројеката у енергетици до већ обрађене спољнотрговинске размене.⁴¹⁵ Нека најосновнија подела кредита коју би смо могли дати у овом случају је на дугорочне, средњерочне и краткорочне, као и на кредите за војне и цивилне аранжмане. Узевши у обзир да овај рад првенствено обрађује економску сарадњу две земље у цивилном сектору, кредитима намењеним трговини оружјем и војном опремом биће дато сразмерно мање простора.⁴¹⁶ Ипак на почетку овог поглавља мораћемо да се осврнемо и на њих.

Почетком 60-их година, тачније 1960-1961, у разговорима руководиоца две земље покренуто је и питање новог кредита од 85 милиона долара за војне испоруке које био ФНРЈ вршила према Индонезији.⁴¹⁷ Узевши у обзир да је до почетка 60-их у размени две земље трговина оружјем и војном опремом чинила скоро 90% робне размене наставак до тада плодне сарадње на овом пољу није био неуобичајен.⁴¹⁸

⁴¹⁴ Неразвијене земље су финансирање свог економског развоја вршиле углавном преко билатералних и мултилатералних аранжмана. Осим развијених индустријских земаља у финансирању земаља у развоју учествовале су и мање развијене земље, као што између осталог била и Југославија. Индонезија је девизе неопходне за увоз капиталних добара могла да добије путем кредита или извоза сировина. Jeanne S. Mintz, *Indonesia: A profile*, p. 179; Marijan Hubeny, Vladimir Dragomanović, Vladimir Glišić, Ljubiša Adamović, *Економска кретања и развој привредних система у свету и положај Југославије*, str. 221.

⁴¹⁵ Одобравањем инвестиционих кредита и међусобних платних олакшица Југославија је настојала да побољша своју робну размену са земљама у развоју. Vladimir Popović, „Економски проблеми земаља у развоју (govor šefa delegacije FNRJ na kairској конференцији)“, str. 95.

⁴¹⁶ У литератури насталој средином 60-их година примећено је да су кредитни аранжмани које је Југославија пружала земљама у развоју допринели повећавању извоза Југославије у те земље. Створени су основи за дугорочну привредну сарадњу. Средства из кредита омогућила су земљама у развоју да повећају свој увоз из Југославије, чиме је уравнотежен биланс спољнотрговинске размене. Југославија је са пружањем комерцијалних кредита неразвијеним земљама почела 1957. На основу међудржавних уговора пружани су средњорочни кредити за набавку инвестиционе опреме. Већина тих кредита имала је рокове отплате од 5 до 8 година са каматама од 3%. Todora Dragomanović, „Pregled ekonomskih odnosa Jugoslavije sa zemljama u razvoju“, str. 160.

⁴¹⁷ До јула 1960. укупна вредност уговора закључених између ФНРЈ и Републике Индонезије за извоз оружја у ту земљу износила је 62 682 532 долара. Од ове суме на кредит је уговорено 60 887 977 долара. АЈ, 507, IX, 43-V-6, јул 1960.

⁴¹⁸ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 323.

Један од кредитних аранжмана, значајних за економске односе две земље у првој половини 60-их, закључен је 9. септембра 1959. године.⁴¹⁹ Уговор о кредиту одредио је камату у висини од 3% на годишњем нивоу,⁴²⁰ рок отплате осам година од испоруке роба и плаћање аванса од 10%.⁴²¹ Овај кредит биће тема многих разговора представника Југославије и Индонезије у каснијем периоду, као и саставни део многих планова за проширење економске сарадње две земље. Од овог кредита Индонезија је искористила 5,5 милиона долара за куповину 10 бродова у ФНРЈ и 1 милион за куповину резервних делова за исте.⁴²² Министарство поморства Републике Индонезије је намеравало да од овог кредита искористи још 1 милион долара за проширење наведене набавке бродова и опреме за исте.⁴²³

Коришћење финансијских средстава из овог кредита био је предмет разговора на састанку Подкомисије за економску сарадњу између ФНРЈ и Републике Индонезије 9. марта 1961. године.⁴²⁴ Ипак до новембра 1961. искорићено је само 6,5 милиона долара од овог кредита. За остатак од 3,5 милиона долара југословенска страна је нудила фабрику танина у износу од 742 000 долара, микроцентралне у износу од 250 000 долара као и турбине, агрегате и пумпе по цени од 406 000 долара. Постојала је бојазан да овај кредит неће никада бити искоришћен у потпуности.⁴²⁵ Априла 1962. предложено је да престалих 3,5 милиона долара

⁴¹⁹ Албански амбасадор у СССР је 1959. у Москви убеђивао Индонежане како Југославија хоће да им да кредит од 10 милиона долара добијених од САД. Истовремено им је нудио да са НР Албанијом склопе трговински споразум, што су одбили. Овакве податке морамо узети са великом резервом. НР Албанија је својевремено имала изразито непријатељски став према ФНРЈ. Тако да се оправдано може посумњати да је пласман ове информације био злонамеран. АЈ, 507-IX-43-IV-19, 04.04.1959.

⁴²⁰ Висина каматне стопе југословенских кредита била је предмет разговора руководилаца две земље крајем 50-их година. Приликом званичне посете Јосипа Броза Индонезији 23. децембра 1958-1. јануара 1959. Индонежани су се пожалили Титу на каматну стопу од 5% у кредитима које је ФНРЈ нудила Индонезији. Они су том приликом истакли да им неке друге земље нуде кредите са 2% камате. Тито је ове критике прихватио и на седници СИВ-а 17. марта 1959. критиковао југословенке банке и економисте због високих каматних стопа. Титове критике морале су имати значајан утицај на формирање висине камата за кредите које је Југославија касније пружала Индонезији. Dragan Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961*, str. 315-316.

⁴²¹ У приближно време склопљен је и краткорочни кредит од 1,1 милион долара за испоруку текстила. Рок отплате овог кредита био је три године а камата 3%. АЈ, 507, IX, 43-V-6, јул 1960.

⁴²² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 38, д. 8, Документ. Информације о Индонезији поводом посете председника Сукарна од 12. до 14. јуна 1961.

⁴²³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 13, 43240.

⁴²⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 10, 412089.

⁴²⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, Белешка. о садашњем стању економских односа између наше земље и Републике Индонезије. 15.11.1961.

од кредита из 1959. буду коришћени по условима новог кредита из 1962. Под чиме се подразумевало да ће се отплата наставити тек после 30. јуна 1963. године.⁴²⁶

Септембра 1962. било је евидентно да средства из овог кредита још увек нису потрошена. У изгледу је била само реализација уговора о испоруци 10 бродова Индонезији. Узевши у обзир да је од укупног кредита од 10 милиона долара до 21. септембра 1962. преостало још 4,5 милиона до тада није реализована ни продаја делова за уговорене бродове, о којој је раније било речи.⁴²⁷ Продаја делова није реализована ни до 11. октобра 1963. године, јер је по расположивим изворима од кредита из 1959. до тада утрошено само 5,5 милиона долара од 10. Од преосталог новца Индонежани су намеравали да набаве раније поменуте делове за бродове у износу од 1 милион долара, као и да 3,5 милиона искористе за потребе Министарства народне индустрије.⁴²⁸

Иако претходни кредит, закључен септембра 1959, још увек није био утрошен у потпуности на привредним преговорима између руководства две земље јула 1961. било је речи о новом кредитном аранжману који је Индонезија требала да склопи са Југославијом. Нови кредит планиран је у износу од 15 милиона долара.⁴²⁹ Овај кредит понуђен је Индонежанима за време посете Сергеја Крајгера Индонезији јула 1961. године.⁴³⁰ Већ августа 1961. Државни секретаријат иностраних послова ФНРЈ захтевао је од Савезног извршног већа ФНРЈ да одобри потписивање споразума о новом кредиту са Индонежанима у износу од 15 милиона долара.⁴³¹ Овај споразум био је од нарочитог значаја за Југославију и њено укључивање у инвестициони програм Индонезије.⁴³² ДСИП је захтевао 24. октобра 1961. од Савезног извршеног већа ФНРЈ да овласти амбасадора у Џакарти Алеша Беблера да потпише споразум о новом кредиту. Сматрано је да споразум о новом кредиту у износу

⁴²⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 12, 413738.

⁴²⁷ Додатан проблем била је и чињеница да је и продужени рок за уговорање послова на основу средстава овог кредита истекао. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 431601.

⁴²⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 6, 4615.

⁴²⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 11, 418833, 423711.

⁴³⁰ Према подацима из телеграма амбасаде у Џакарти од 16. јануара 1962. упућеног ДСИП-у Индонежани нису били за склапање новог кредита са ФНРЈ. Тврдили су да нису у могућности да прихвате нове финансијске обавезе у 1962. години, због недостатка девиза. Унапред су тражили и одлагање плаћања аванса до 1963. Овде је битно напоменути да за разлику од Југославије земље Источног блока нису тражиле аванс или су одмах прихватале одлагање његовог плаћања. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 16, 41979.

⁴³¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 13, 424573.

⁴³² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, 430597.

од 15 милиона долара треба да буде потписан што пре, како би југословенска предузећа почела са радом у Индонезији.⁴³³

Нови кредитни споразум између ФНРЈ и Републике Индонезије склопљен је априла 1962.⁴³⁴ Рок отплате био је 8 година. Прва рата требала је да дође на наплату 1963. Камата је износила 3% на годишњем нивоу.⁴³⁵ Аванс од 5% требало је да буде уплаћен по утовару купљене опреме, а други део аванса од 5% до 10% износа кредита требало је да буде уплаћен по коначној испоруци робе.⁴³⁶ Услови за овај кредит били су слични као и за претходни из 1959. године. Склапање овог кредитног аранжмана је убрзавано са југословенске стране, јер је сматрано да ће друге земље преузети одређене послове за које су Југословени били заинтересовани.⁴³⁷ Истицано је да је реализација оба кредита од велике важности за југословенску машиноградњу, која се налазила у то доба у фази стагнације.⁴³⁸ Индонежани су са друге стране ставили примат на њима најзначајније пројекте, а о закључивању посла за сваки објекат одлучивали су влада и наравно Ахмед Сукарно лично.⁴³⁹

Јуна 1962. већ су били усаглашени комерцијални уговори за одређене објекте као и грађевинске машине у вредности од 1,8 милиона долара по овом кредиту.⁴⁴⁰ Уговоре је морао да одобри министар Дјуанда. Међутим највећи део ових уговора стајао је неодобрен. Разлог за то је што уговори везани за кредите чија наплата је требала да крене пре 1965. нису одобравани из финансијских разлога. У пракси је то значило да су готово сви југословенски послови могли бити одложени на две године или једноставно предати конкуренцији која је имала другачије услове пословања.⁴⁴¹

⁴³³ АЈ, 130-644-1067, 24.10.1961. пов. бр. 94055.

⁴³⁴ *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 388.

⁴³⁵ Индонежани су првобитно захтевали камате од 2,5% уместо од 3%. Као и годишње уместо полугодишњих отплата. Уместо гаранција банака и владе нудили су менице. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 16, 45296.

⁴³⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, Белешка. о садашњем стању економских односа између наше земље и Републике Индонезије. 15.11.1961.

⁴³⁷ До краја 1962. Југославија је земљама у развоју пружила кредите у укупном износу од 336 милиона долара. Од тог износа азијским земљама одобрено је 90 милиона, од чега је до наведеног период искоришћено само 6,4 милиона, а ангажовано 28. Todora Dragomanović, „Pregled ekonomskih odnosa Jugoslavije sa zemljama u razvoju“, str. 160.

⁴³⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 21, 414678.

⁴³⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 16, 48798.

⁴⁴⁰ Југословенска страна планирала је понуди Индонежанима одређене објекте из сфере енергетике као и бродоградилнице у Џакарти. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 24, 425858.

⁴⁴¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 22, 420875.

Оно што свакако треба истаћи јесте податак из августа 1962. који је потекао од представника МИП Индонезије Леи Мене. Он је навео како је кредитни споразум из 1962. склопљен на лично Сукарново инсистирање, како се неби стекао утисак да су се покварили односи између ФНРЈ и Републике Индонезије.⁴⁴² Овај податак значајан је сведок томе колико су економски односи између две земље били прожети утицајима спољне и унутрашње политике, а колики утицај су на њих имале реалне привредне околности.

ДСИП ФНРЈ предложио је 14. маја 1962. амбасади у Џакарти послове на које би могла бити потрошена кредитна средства. Лимит за одобравање ових послова били су износи финансијских средстава дати кредитима. Према подацима из табеле може се видети да се ради о пројектима инфраструктуре, енергетике и индустрије.⁴⁴³ До фебруара 1963. од кредита из априла 1962. потрошено је 7,2 милиона долара. Што значи да је за остале послове остало на располагању још 7,8 милиона долара.⁴⁴⁴

Предложени послови	Вредност у америчким доларима
Опрема за бродоградилшта	7 500 000
Хидроенергетски објекти	3 000 000
Објекти прехранбене индустрије	2 000 000
Фабрике грађевинског материјала	2 500 000
Мања постројења машиноградње	1 000 000
Фабрике за прераду дрвета	1 000 000
Грађевинске машине	1 800 000
Фабрика за прераду коже	400 000
Сума:	19 200 000

Табела 28. Послови предложени за реализацију од ДСИП

*14. 05. 1962.*⁴⁴⁵

Осим већ наведених дугорочних кредита за велике пројекте Југославија је нудила Индонезији и краткорочне кредите са роком отплате од две године намењене робној

⁴⁴² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 17, 419259.

⁴⁴³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 13, 415017.

⁴⁴⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 6, 4615.

⁴⁴⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 13, 415017.

размени. Током 1962. и 1963. нуђени су на кредит следећи аранжмани: текстилне полупрерађевине, бетонско гвожђе, каблови, натрон папир, репро материјал за бродоградњу, хемикалије и др. Неодлучност Индонезана, али и високе цене утицале су на то да се ови послови тешко реализују. При боравку у Индонезији 1963. Кардељ је нудио кредит од 10 милиона долара са роком отплате од 18 месеци и каматом од 5,5-6%. Индонезани су захтевали рок отплате од 2 године и камату од 5%. Даљи преговори препуштени су банкама.⁴⁴⁶ У погледу краткорочних кредита вреди поменути и Меморандум о економским разговорима између делегација СФРЈ и Републике Индонезије потписан 12. јуна 1963. Југославија је хтела да помогне Индонезији у одржавању и повећавању продуктивности у постојећим производним јединицама као и у обнови и побољшању инфраструктуре. Из тог разлога Југославија је нудила трговинске кредите за сировине, полупроизводе и резервне делове.⁴⁴⁷

Економски секретар амбасаде Републике Индонезије у Београду Ђамирин разговарао је 3. децембра 1964. са представником ДСИП Драганом Ролером. Из овог разговора може се сазнати да су ранији кредити за инвестициону изградњу до тада били ангажовани. Са друге стране Ђамирин је био заинтересован хоће ли Југославија нудити и одобравати нове кредите овим поводом. Ипак индонезанска влада није званично затражила од СФРЈ нове кредите. Ђамирин је ово питање наводно покренуо због привредних преговори између две земље који су следили.⁴⁴⁸ На привредним преговорима између СФРЈ и Републике Индонезије вођеним у периоду 11-25. јануар 1965. наведено је како више неће бити међудржавних кредита. Наиме требало је прећи на нови режим у којем би кредитирање ишло преко предузећа, односно преко банака. У односу на ранији период радило се о битној промени.⁴⁴⁹ Ипак не треба изгубити из вида да југословенске банке нису биле приватне компаније. Иако су биле формално самостални привредни субјекти у самоуправном социјалистичком систему, налазиле су се и даље под великим утицајем државе.

4.1. Проблеми отплате кредита

⁴⁴⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 6, 4615.

⁴⁴⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 7, 428398.

⁴⁴⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 24, 447032.

⁴⁴⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 48579.

Први проблеми везани за дуговања Индонежана јавили су се још 1960. године. Џакарта је инсистирала на одређеним изменама у кредитном споразуму из септембра 1959. године, односно члану 5 истог. Захтевано је да Банка Индонезије буде гарант само у дуговима приватних купаца према југословенском зајмодавцу, док је за послове са владом Индонезије требало да гарантује влада Индонезије.⁴⁵⁰ Југословенска страна је ово одбијала, сматрајући да влада Индонезије нема чиме конкретно да гарантује за плаћања Југословенској банци за спољну трговину. Ипак до 19. августа 1960. постигнут је споразум. Тако да је у ставу првом 5 члана Споразума о испоруци инвестиционе опреме на кредит од 9. септембра 1959. прихваћена влада Индонезије као гарант за наплату потраживања повериоца, стим што је требало да отвори неопозиви акредитив на целокупну вредност уговора у корист испоручиоца.⁴⁵¹

Већ октобра 1961. Индонежани су захтевали од југословенских представника да се наплата потраживања одложи до 1963. године. Разлог за ово биле су тешкоће у индонежанским финансијама и економији уопште.⁴⁵² Индонезија је готово од почетка периода који обухвата овај рад имала проблема са солвентношћу. Марта 1961. захтевано је од југословенске стране да повећа свој увоз из Индонезије да би то олакшало намиривања дуговања од стране Индонежана.⁴⁵³ Поред свих погодности кредитних споразума Индонезија је 1962. дошла у ситуацију да због тешке економске ситуације престане са исплатама дуговања.⁴⁵⁴

Током 1962. Индонежани су настојали да среде ситуацију у својим посрнулим финансијама монетарном реформом. Сумарно је стога преговарао у Вашингтону о новом кредиту у износу од 600 милиона долара којим би монетарна реформа била финансирана.⁴⁵⁵ Поред тога влада Индонезије настојала је да консолидује своја дотадашња дуговања, смањи

⁴⁵⁰ У склапању новог кредитног аранжмана 1962. дошло је до сличног захтева Индонежана. Наиме захтевано је да у уговору пише да кредит влада ФНРЈ пружа влади Републике Индонезије. Што је напослетку и прихваћено. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 16, 45296, 46779.

⁴⁵¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 13, 43240, 43240, 418422.

⁴⁵² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, 431371.

⁴⁵³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 10, 47423.

⁴⁵⁴ До краја 1961. Индонезија је имала одобрених и закључених кредита у вредности од 1 300 000 000 долара. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 41, д. 13, Стр. пов. бр. 12/62.

⁴⁵⁵ Према подацима пољских дипломата САД су Индонезији пружиле кредит од 950 милиона долара, од чега је 600 милиона било за стабилизацију, односно отплату ранијих дуговања. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 41, д. 32, 437297.

каматне стопе и продужи рокове отплате.⁴⁵⁶ Почетком марта 1962. Индонежани захтевају да се све отплате по уговорима о кредитима одложе са 1. јануара 1963. на неодређени датум током 1963. године. Југословенска страна пристала је само на одлагање плаћања аванса до 30. јуна 1963. године.⁴⁵⁷ До 24. октобра 1962. Индонежани су од свих кредитора захтевали одлагање наплате дуговања до 1965. године. Иако од Југославије тако нешто није изричито захтевано, примећено је да Индонежани одуговлаче у реализацији послова. Са друге стране из одређених разлога и југословенској страни одлагање реализација је одговарало. Шесто одељење ДСИП августа 1962. одбијало је да пристане на одлагања плаћања до 1965. године.⁴⁵⁸ Као разлог за ово навођен је преседан који би том приликом настао, али и тешкоће у југословенској економији.⁴⁵⁹ Умар Јади испред Банке Индонезије изјавио је да та банка неће одобравати склапање нити спровођење у дело уговора који се односе на плаћања у 1963, па чак и 1964. години.⁴⁶⁰

Шесто одељење ДСИП нашло се током августа 1962. у незавидној ситуацији. Контрадикторне акције амбасаде ФНРЈ у Цакарти, захтеви за закључивање нових послова на бази милионских доларских кредита и извештаји о тоталном расулу у Индонезији и њеној економији, довеле су до забуне. Вести о лошој економској ситуацији сматране су у Београду за тренутне импресије, иначе не би могло бити објашњиво зашто се у таквој ситуацији захтева закључивање нових кредита и послова.⁴⁶¹

На преговорима крајем 1962. нађен је компромис, да се плаћање по кредитним аранжманима договара за сваки посао уговорен по тој основи појединачно.⁴⁶² Што је отварао могућности југословенским предузећима да почну са реализацијом нових послова или наставе са старима. Банка Индонезије захтевала је августа 1963. да се сва готовинска плаћања одложе до марта-септембра 1967. године. Југословенска банка за спољну трговину и ДСИП сматрала су овакав услов за неприхватљив. Постојала је бојазан да би се прихватање овог преседана злоупотребило и за одлагање других наплата. Крајњи рок до

⁴⁵⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 41, д. 32, 432455.

⁴⁵⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 16, 47623, 49771.

⁴⁵⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 17, 435458, 419259.

⁴⁵⁹ До августа 1962. одлучено је да се иде на склапање послова који неће доћи на наплату пре 1965. године. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 24, 425858.

⁴⁶⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 16, 418613.

⁴⁶¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 25, 426942.

⁴⁶² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 26, 441986.

којег се одлагање отплата могло толерисати био је јул 1965. Што је у складу са условима на које је раније пристала југословенска страна.⁴⁶³

Према информацијама загребачке компаније „Ингра“ од 13. новембра 1963. један од главних задатака привредне делегације Индонезије у СФРЈ, чија се посета очекивала у том периоду, био је да се одложе даља плаћања. Они су наводно желели и да промене услове исплате кредита за инвестиционе објекте, по којима би отплата требала да почне пошто дати објекти крену са радом.⁴⁶⁴ Како је гувернер Народне банке Индонезије Сумарно известио амбасадора СФРЈ у Џакарти Фрању Кнебла, један од кључних момената у стабилизацији индонежанске привреде било је одлагање или смањивање обавеза према кредиторима у годинама које су следиле. Ова одлагања и смањивања требало је да тражи и поменута индонежанска делегација. Намера Индонежана била је и да се услови војних кредита изједначе са условима за цивилне.⁴⁶⁵

На састанку у Министарству иностраних послова Индонезије 26. октобра 1963. Индонежани су изложили идеју обједињавања свих војних дугова, одлагања и смањивања рата за исте. За цивилне кредите са друге стране овом приликом нису тражили никаква одлагања.⁴⁶⁶ Априла 1964. Индонежани су преко амбасаде СФРЈ у Џакарти захтевали одлагање свих плаћања током 1964. за југословенски извоз. Овим би били укључени аранжмани склопљени до 31. марта 1964, односно у првом реду испоруке текстила у вредности од 4,3 милиона долара и испоруке предива и конца вредности 1,1 милион долара.⁴⁶⁷ Током 1964. Индонезија је успела да од Пољске, СССР, Југославије и Чехословачке добије смањење или одлагање плаћања за војне кредите. И поред ових олакшавајућих околности наплате нису биле ни целе ни редовне.⁴⁶⁸

Према информацијама СИБ-а из 8. априла 1964. један од главних проблема у економским односима Југославије и Индонезије била су дуговања Индонежана и питање

⁴⁶³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 4, 429370.

⁴⁶⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 4, 437576.

⁴⁶⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 5, 429338.

⁴⁶⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 435615.

⁴⁶⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, 417353.

⁴⁶⁸ Индонежани су до новембра 1963. престали да Југославији плаћају потраживања по војним кредитима. Због тога је са индонежанске стране настао дуг од 6,1 милион долара. Дуговања на име војних набавки требала су бити исплаћена закључно са 1973. годином. Информација из марта 1964. наводи да овакво дуговање постоји само према СФРЈ. Другим земљама Индонежани су редовно исплаћивали дугове, или их репрограмирали. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, 48706; ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 22, 49325.

њихове исплате. Индонежани су покушали и да уцене југословенску страну не доласком њихове делегације у званичну посету СФРЈ уколико Београд не прихвати њихов план репрограма отплате кредита. До почетка априла 1964. Индонежани су тражили одлагање отплата по кредитима за војне набавке, док су обавезе по скопљеним пословима у цивилном сектору редовно намиривали. Сматрано је да би у случају једностраног прекида у испуњавању обавеза са индонежанске стране југословенска страна требала да престане са свим испорукама и инвестиционим радовима у Индонезији. Осим тога као један од могућих начина за наплату потраживања предлагана је и тужба.⁴⁶⁹

На преговорима између делегација две земље априла 1964. постављено је питање регулисања отплате кредита за војне набавке. Делегација Индонезије је пристала да током 1964. исплати заостали део дуговања из 1963. у износу од 685 338 долара. Делегација СФРЈ предложила је да Индонежани наставе са досадашњим исплатама, а да после сваке исплате добију износ кредита у вредности враћеног за куповину нове робе. Делегација Индонезије одбила је овај предлог и предложила исплату дуговања закључно са 1971, уместо 1970, што су предложили Југословени.⁴⁷⁰

Година	Износ у мил. долара
1964.	6
1965.	7
1966.	8
1967.	8
1968.	8
1969.	9
1970.	9
1971.	9,5
Укупно:	64,5 милиона долара

Табела 29. Индонежански предлог отплате војних кредита.⁴⁷¹

⁴⁶⁹ АЈ, 130-644, Информација о неким проблемима економских односа са Индонезијом, а у вези са захтевом Индонежана за одлагање доспелих плаћања, строго поверљиво бр. 73, 8. април 1964.

⁴⁷⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, Информације о привредним преговорима са Индонезијом 5.5.1964.

⁴⁷¹ Исто.

Банка Индонезије је до децембра 1964. редовно исплаћивала рате по цивилним кредитима. Ипак и ту се очекивао застој проузрокован лошом економском ситуацијом. Обавезе Банке Индонезије у 1965. према свим повериоцима износиле су 320-380 милиона долара, са друге стране вредност извоза, односно прилив девиза, износио је 450 милиона долара. Обавезе Банке Индонезије према Југославији у 1965. износиле су укупно 23 милиона долара. Односно 9 милиона долара по војним кредитима, 7 милиона долара по цивилним кредитима и 7 милиона долара по краткорочним кредитима за робну размену.⁴⁷²

Кашњења у исплатама рата кредита од стране Индонежана довела су крајем 1964. до непријатне ситуације. Југословенске дипломате процениле су да се радило о покушају Индонежана да направе скандал у односима између две земље. О чему је заправо било речи? Југобанка је послала писмену опомену Банци Индонезије да ће преузети правне кораке уколико у року од 7 дана не дође до уплате једне закаснеле рате. Ово упозорење следило је након два телеграма Југобанке по овом питању, на које Индонежани нису одговорили. Индонежани су наводно били запањени оваквим односом од стране *пријатељске Југославије*, какав нису имали ни са њима ненаклоњеним државама. Случај је наводно стигао и до индонежанских министарстава спољних послова и финансија, па и остатка владе. У разговору са гувернером Банке Индонезије Супартом економски саветник амбасаде СФРЈ у Цакарти Иво Пелицон рекао је да је Југобанка самостални привредни субјект који послује на комерцијалним основама. Чиме је званична СФРЈ требала да се дистанцира од акта банке. Додатно је напоменуо да је овакав корак резултат незавидног стања у девизном систему Југославије и њених обавеза према повериоцима.⁴⁷³

Савезно извршно веће СФРЈ закључило је 19. августа 1965. да због кашњења у исплатама Индонежана треба зауставити сву производњу и испоруке на кредит за Оружане снаге Индонезије.⁴⁷⁴ Да се до даљих корака Индонежана по овом питању одложе

⁴⁷² Укупно дуговање према Југославији за војне кредите износило је фебруара 1964. 60 милиона долара. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 6, 449879; ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, 47950.

⁴⁷³ У индонежанским дипломатским груговима лансирана је и лажна вест да ће СФРЈ тужити Индонезију Међународном суду због кашњења рате на име кредита. Циљ је била дискредитација Југославије. Пета управа ДСИП дала је инструкције да се Индонежанима не треба извињавати због њиховог кашњења, али да се мора истаћи да се ради о једностраном акту Југобанке а не СФРЈ. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 4138, 4173.

⁴⁷⁴ По неким проценама дугови Индонезије према страним повериоцима до 1965. достигли су висину од 2,4 милијарде долара. За земљу са посрнулом економијом овакав дуг представљао је велики проблем. Anne Both, *The Indonesian Economy in Nineteenth and Twentieth Century. A History of Missed Opportunities*, p. 176.

производња и испорука цивилне опреме за Индонезију. Требало је одбити и послове на једногодишње одложено плаћање, тамо где је то оправдано. Ипак већ 22. септембра 1965. СИВ је преиначио своје одлуке. Одлучено је да се наставе испоруке специјалног материјала по репрограмираним обавезама и другим војним и цивилним испорукама.⁴⁷⁵ Супарто је југословенским представницима почетком октобра 1965. саопштио да је индонежанска влада забранила плаћање обавеза по специјалним кредитима. Није било информација када ће та забрана бити скинута, ипак није се односила на аранжмане у цивилном сектору.⁴⁷⁶

4.2. Прилог – Кредити осталих земаља

Југословенске дипломате задужене за економске односе са иностранством, као и југословенска амбасада у Џакарти придавали су пажњу активностима других земаља у привредној сарадњи са Индонезијом. Делови њихових извештаја односили су се и на кредитне аранжмане Индонезије са другим земљама. На овом пољу активне су биле како САД и земље западне Европе тако и чланице СЕВ и неке азијске земље.

Земље Западног Блока		Земље Источног блока и СФРЈ	
Држава	Износ у милионима долара	Држава	Износ у милионима долара
САД	796	СССР	367,5
Јапан	305	Пољска	78,3
Француска	200	Румунија	50
СР Немачка	50	Чехословачка	47,8
Приватне банке из САД	50	Кина	30
Велика Британија	30	Мађарска	28
Форд фондација (САД)	10	СФРЈ	25
Аустралија	8,8	Немачка ДР	8,6
Канада	3	Бугарска	5
Нови Зеланд	1,7		

⁴⁷⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 429627, 433814.

⁴⁷⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 435612,

Остали	8,4		
Укупно:	1462	Укупно:	640,2
Укупно све земље:	2,103,1		

Табела 30. Страни зајмови Индонезије за период 1950-1962. Без војних кредита.⁴⁷⁷

Од чланица СЕВ-а, осим СССР као свакако најзначајније земље, активне су биле и друге.⁴⁷⁸ У подацима амбасаде ФНРЈ у Џакарти о привредним активностима Индонезије за 1961. наводи се совјетски кредит у вредности од 367 милиона долара.⁴⁷⁹ Индонезија је по висини кредита добијених од СССР у овом периоду била трећа на листи, одмах иза Индије и Египта.⁴⁸⁰ Југословенски суседи Мађарска и Румунија били су такође активну на пољу кредитирања. Мађари су септембра 1961. одобрили кредит од 28 милиона долара за изградњу фабрика и других привредних објеката као и кредит од 1,6 милиона долара за куповину 200 аутобуса.⁴⁸¹ Румунија је са друге стране нудила Индонезији кредит од 50 милиона долара за развој нафтне индустрије, највероватније уз помоћ СССР-а.⁴⁸²

Југословени су сматрали да је циљ веома повољних кредита које су давале земље источне Европе на челу са СССР потискивање конкуренције са Запада.⁴⁸³ Као један пример ових повољних кредита може се навести и кредит који је на рок отплате од 15 година дала Чехословачка у износу од 12 милиона фунти.⁴⁸⁴ Као азијска социјалистичка земља, ван система СЕВ, Кина је током 1961. одмрзла кредит од 30 милиона долара намењен Индонезији.⁴⁸⁵ Сличан наведеном аранжману са Чехословачком је и кредитни аранжман који су Индонежани 1961. склопили са Пољском у износу од 30 милиона долара, са 2,5%

⁴⁷⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 435615.

⁴⁷⁸ Почетком 60-их процењивано је да СССР самостално има капацитета да годишње пружи програме за кредитирање неразвијених земаља у износу од укупно милијарду долара. Средства су коришћена за извоз читавих фабрика, потом осталих машина и опреме из Совјетског Савеза у земље Трећег света. Draginja Arsić, „Ekonomski odnosi zemalja socijalističkog lagera i nerazvijenih zemalja“, str. 74.

⁴⁷⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 41, д. 13, Стр. пов. бр. 12/62.

⁴⁸⁰ Draginja Arsić, „Ekonomski odnosi zemalja socijalističkog lagera i nerazvijenih zemalja“, str. 77.

⁴⁸¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 38, д. 23, документ ДСИП ФНРЈ, Телеграм, Шаље: Џакарта, Број: 492, 6.9.1961.

⁴⁸² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 38, д. 23, документ ДСИП ФНРЈ, Џакарта, бр. 635, 18.11.1961

⁴⁸³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 9, 46960.

⁴⁸⁴ Ова земља је почетком 60-их година уз Немачку ДР, Пољску и Мађарску имала успешну и све разгранатију економску сарадњу са неразвијеним земљама. У одређеном периоду ове земље су извозиле и до три пута више у земље у развоју од Совјетског Савеза. Извоз је највише био оријентисан ка земљама југоисточне Азије, а у његовом уделу машине и опрема чиниле су чак 40-60% од укупне вредности. Draginja Arsić, „Ekonomski odnosi zemalja socijalističkog lagera i nerazvijenih zemalja“, str. 85.

⁴⁸⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 10, 45685.

камате и роком отплате од 8 година који је почињао тек 1963. године.⁴⁸⁶ До краја овог периода, тачније до 1966, 60% спољног дуга Индонезије биће према чланицама СЕВ и НР Кини.⁴⁸⁷

Земље западне Европе нису биле ништа мање значајан партнер Индонезије по овом питању. Као сарадник и кредитор нарочито се истицала СР Немачка. Крајем 1961. очекивао се долазак делегације из СР Немачке у Индонезију која је требало да ради на реализацији кредита у износу 200 милиона марака.⁴⁸⁸ Француски и италијански кредитори одобрили су кредит од 100 милиона долара за пројекте у енергетици. Као земља од великог значаја за питања кредитних аранжмана које је Индонезија склапа са несоцијалистичким земљама јавља се Јапан. Почетком 60-их година Јапанци су најављивали да би у наредне две деценије Индонезији могли да пруже комерцијалне кредите у износу од 400 милиона долара. Поред тога у изгледу је била и исплата ратних репарација од 223 милиона долара од ове бивше окупационе силе. Сједињене Државе су до почетка 60-их Индонезији пружиле економску помоћ у износу од 467 милиона долара. За разлику од земаља Источног блока чије су камате на комерцијалне кредите износиле у просеку 2,5%, каматне стопе кредита Западних земаља кретале су се од 4 до 6%.⁴⁸⁹

Према подацима амбасаде СФРЈ у Џакарти од 25.10.1963. СР Немачка се у првој половини 60-их све више ангажовала у Индонезији као пословни партнер. Немци су одобрили Индонежанима два кредита у укупном износу од 200 милиона марака, са роком отплате од 5 година и каматом од 5%. Од те суме Индонежани су искористили 120 милиона за набавку опреме за железнице.⁴⁹⁰ И поред опирања Немаца Индонежани су успели да са њима уговоре кредит од 80 милиона марака за градњу железаре. Њу су заједнички требало да граде немачке и француске фирме.⁴⁹¹

⁴⁸⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 13, 424573.

⁴⁸⁷ Howard Dick, Vincent J.H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of the National Economy. An economic history of Indonesia, 1800-2000*, p. 189.

⁴⁸⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 38, д. 23, документ ДСИП, Џакарта, број 646, 22. 11. 1961. Телеграм ССИП-у

⁴⁸⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 41, д. 13, Стр. пов. бр. 12/62.

⁴⁹⁰ Од свих земаља југоисточне Азије Индонезија је имала најмање пруге по глави становника и површини територије. Стање са бројем локомотива и вагона било је нешто боље. Кредити СР Немачке и Јапана утицали су значајно на побољшање стања у индонежанској железници. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 82.

⁴⁹¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 435615.

	Средњорочни зајмови	Краткорочни зајмови	Укупно
СССР	980	10	990
Јапан	168	63	231
САД	172	7	179
СР Немачка	112	10	122
Француска	113	2	115
СФРЈ	108	7	115
ММФ	102	-	102
Пољска	98	2	100
Италија	84	7	91
Чехословачка	58	19	77
Немачка ДР	70	2	72
Велика Британија	40	2	42
Холандија	12	16	28
Мађарска	17	2	19
Румунија	15	1	16
НР Кина	13	-	13
Швајцарска	-	3	3
Остали	21	24	45
Укупно:	2183	177	2360

Табела 31. Дуговања Индонезије према повериоцима 31. 12. 1965. у милионима долара⁴⁹²

Из приложене табеле може се видети да је Југославија као поверилац делила пето место са Француском. Ова чињеница говори нам о великом ангажману и напору Југославије да са својим несврстаним партнером успостави чврсте економске односе, као основицу за успешне и трајне политичке односе. Средње развијена земља са Балкана конкурисала је

⁴⁹² Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 93.

западноевропској развијеној привреди као што је Француска.⁴⁹³ Ипак ова табела не сме нас навести на погрешне закључке. Нарочито ако узмемо у обзир да не познајемо детаљно економске односе Индонезије и Француске, али и Индонезије и осталих земаља са ове листе. Други битан моменат на овој табели је висина дуговања које је Индонезија имала према Југославији. Дуг од 108 милиона долара, по основи средњорочних зајмова, највероватније се највећим делом односи на кредите за набавку оружја и војне опреме. Осим *војних кредита* у ову цифру од 108 милиона вероватно су урачуната и дуговања на име инвестиционих кредита из септембра 1959. и априла 1962. Остатак дуга од 7 милиона долара су краткорочни кредити коришћени за увоз различите робе из Југославије у Индонезију.

⁴⁹³ Француска је уз САД, Канаду, СССР, Италију, Велику Британију, СР Немачку и Јапан чинила земље које су 60-их година стварале 80% вредности светске индустријске производње. Са друге стране Југославија је почетком 60-их година сматрана полуиндустријализованом земљом. Владимир Поповић, шеф делегације ФНРЈ на конференцији у Каиру 1962, сврстао је у свом говору Југославију међу земље у развоју. Marijan Hubeny, Vladimir Dragomanović, Vladimir Glišić, Ljubiša Adamović, *Економска кретања и развој привредних система у свету и положај Југославије*, str. 24; Janez Stanovnik, „Индустријализација и њено дејство на економске односе Југославије са иностранством“, *Међународни проблеми*, br. 1 (1961): 6; Vladimir Popović, „Економски проблеми земаља у развоју (говор шефа делегације ФНРЈ на кайрској конференцији)“, str. 92.

5. Пројекти у инфраструктури, енергетици и индустрији

За укључивање Југославије у привредне пројекте у Индонезији био је од великог значаја индонежански Осмогодишњи план привредног развоја.⁴⁹⁴ Овај план требало је да ступи на снагу јануара 1961. и покрене изградњу бројних објеката важних за индонежанску економију. Почетком јануара 1961. Седмо одељење ДСИП увидело је одређене могућности за југословенска предузећа у склопу Осмогодишњег плана. Сматрано је да југословенска предузећа могу бити ангажована у градњи две хидроцентрале и бродоградилшта, потом у рударству, мостоградњи као и градњи нуклеарног реактора у Џокџакрти.⁴⁹⁵ Један од великих проблема на који су указивали југословенски стручњаци био је тај што је југословенска роба и опрема била за индонежанско тржиште превише скупа, чак толико да многи послови због тога нису могли бити узети у разматрање.⁴⁹⁶

У југословенској амбасади у Џакарти 14. фебруара 1961. одржан је састанак на тему проблема у економским односима ФНРЈ и Индонезије и укључивања југословенских предузећа у пројекте Осмогодишњег плана.⁴⁹⁷ Осим амбасадора ФНРЈ у Индонезији Павлича састанку су присуствовали и представници Спољнотрговинске коморе, потом предузећа „Интерекспорт“, „Југоимпорт“, „Енергоинвест“ и „Инвестимпорт“. Министарству иностраних послова Републике Индонезије предложено је формирање једне комисије која би се бавила укључивањем Југославије у Осмогодишњи план. Судаћи по расположивим информацијама страна конкуренција је до тада већ узела део послова на које су претендовале југословенске фирме. Од 12 великих пројеката у хидроградњи Индонежани

⁴⁹⁴ Индонежани су планирали да на изградњу индустријских капацитета у оквирима Осмогодишњег плана потроше 21,7% планираних средстава. Оваква тенденција ишла је у прилог Југославији која је желела већи извоз инвестиционе опреме, чиме би се искористили производни капацитети индустрије ове земље. Don D. Humphrey, ``Indonesia's National Plan for Economic Development``, *Asian Survey*, Vol. 2, No. 10 (Dec., 1962): 14.

⁴⁹⁵ У прилог овим плановима Југославије ишла је и општа тенденција увоза азијских земаља у развоју. Ове земље су током 60-их година биле отворене за увоз инвестиционе опреме и у том правцу су показивале тенденцију експанзије. Dr Milan Aleksić, „Tendencije u razvoju spoljne trgovine Jugoslavije“, str. 49.

⁴⁹⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 9, 4260, стр. пов. бр. 62/60.

⁴⁹⁷ Раније те године, а у вези Осмогодишњег плана, састављен је списак области у којима би могле бити ангажоване југословенске фирме. На првом месту истакнута је енергетика, односно хидроцентрале, термоелектране, електро мреже и сл. На другом месту била је инфраструктура, односно бродови, бродоградилшта, пристаништа, железнице, госоводи и нафтоводи. Лака индустрија заузела је треће место, а у оквиру ње градња фабрика коже, електромотора, жичаних ексерса и пумпи, потом предионице, радионице, циглане итд. На четвртном месту налазила се различита опрема попут машина за обраду метала и дрвета, СУС мотора, електромотора, каблова, трансформатора, цеви и др. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 9, 47285.

су за 8 до 14. фебруара 1961. закључили споразуме са другим земљама, односно СССР-ом, СР Немачком, Чехословачком, Јапаном и Француском.⁴⁹⁸ Слична ситуација била је и са градњом предионица где су Индонежани закључили до тада уговоре са Јапанцима и Енглезима за 5 објеката са по 30 000 вретена. Амбасадор Павлич сматрао је ипак да ситуација и није била толико лоша по Југославију и њена предузећа, као што су то сматрали присутни представници фирми. У прилог овоме навео је како су Индонежани од 5 милијарди долара планираних за инвестиције до тада закључили само 200 милиона, махом у сфери енергетике. Он је такође навео да треба издвојити одређене објекте које Индонежани желе да граде, а који су у складу са финансијским и техничким могућностима Југославије. Вредност ових објеката требала је да буде до 100 милиона долара.⁴⁹⁹

На састанку Мешовите комисије за привредну сарадњу у Џакарти марта-априла 1961. делегација Индонезије предлагала је укључивање Југославије, односно њених предузећа, у поменути Осмогодишњи план. ДСИП ФНРЈ закључио је поводом посете Сукарна Југославији 12-14. јуна 1961. да су могућности за економску сарадњу између две земље неискоришћене и да југословенска предузећа не користе довољно постојеће могућности на овом пољу.⁵⁰⁰

У циљу пласмана инвестиционе опреме и друге робе на индонежанско тржиште Савезна спољнотрговинска комора сазвала је састанак представника југословенских предузећа заинтересованих за послове у Индонезији за 15. марта 1961.⁵⁰¹ Радило се о предузећима из НР Србије, НР БиХ и НР Хрватске. Позвани су представници предузећа из Београда, односно представници „Инвест-Импорта“, „Енергопројекта“, „Текиг-Инвеста“, „Бродомипекса“ и „Индустрије трактора и машина“. Из Загреба се очекивало присуство

⁴⁹⁸ До почетка 60-их су поред СССР-а и друге социјалистичке земље попут Чехословачке, Немачке Демократске Републике, Мађарске и Пољске успеле да развију машиноградњу која је била конкурентна на тржиштима Азије и Африке. Draginja Arsić, „Ekonomski odnosi zemalja socijalističkog lagera i nerazvijenih zemalja“, str. 74.

⁴⁹⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 9, 46960.

⁵⁰⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 38, д. , Информације о Индонезији поводом посете председника Сукарна од 12. до 14. јуна 1961. ДСИП ФНРЈ. Београд, 6. мај 1961.

⁵⁰¹ Кључни значај за убрзавање привредног напретка у неразвијеним земљама дат је увозу инвестиционе опреме. Сматрано је да се само тим путем може доћи до нових технологија, а тиме и индустријализације која је те земље требала да води ка модернизацији и њиховој светлој будућности. Janez Stanovnik, „Zemlje u razvoju i problemi međunarodne trgovine“, str. 10.

представника фирми „Ингра“ и „Јединство“. Из Сарајева су позвани само представници „Енергоинвеста“.⁵⁰²

На састанку Сталне мешовите југословенско-индонежанске комисије за робну размену у Београду 8-9. јуна 1961. било је речи и о индонежанском Осмогодишњем плану и укључивању југословенских предузећа у пројекте везане за исти. Нарочит акценат овом приликом стављен је на индустријску сарадњу између две земље, као и на заједничку производњу. Сарадња као и потенцијална заједничка производња требале су бити искоришћене, по замисли југословенских стручњака, за повећавање извоза опреме и роба у Индонезију. Индонежани су за време заседања ове комисије у Џакарти дали предлог у виду листа потенцијалних испорука које би у вези Осмогодишњег плана могле да обаве југословенске фирме. Са Листе А предложених објеката можемо издвојити следеће: фабрику малих електромотора, хидроелектране, бродоградилишта, пећи за креч, фабрике цемента, фабрике ђонова и картона. На Листи Б Индонежани су посебно издвојили: памучне предионице, фабрике црепа и цигле, житне млинове, фабрике калцијум карбида, фабрику машина, радионице за оправке у индустрији, машинске радионице и фабрике пољопривредних справа.⁵⁰³

Током 1962. дошло је до прецизнијег дефинисања послова у којима би требале да учествују југословенске фирме у Индонезији. На преговорима између представника ФНРЈ и Републике Индонезије априла-маја 1962. склопљен је економски споразум. Као резултат других преговора о учешћу Југославије, односно њених предузећа, у градњи објеката планираних Осмогодишњим планом настао је Апендикс на економски споразум потписан 18. априла 1962. Издвојићемо пројекте који су у овом периоду били актуелни и који ће у остатку рада бити детаљније обрађени. То су: Хидроелектране „Батанг Агам“ и „Гарунг“, Термоелектране „Палембанг“ и „Макасар“, пристаниште у Џакарти, бродоградилиште у Макасару, фабрика танина, микроцентралне, фабрика цемента и др.⁵⁰⁴

5.1. Инфраструктурни пројекти

⁵⁰² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 14, 47532.

⁵⁰³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 18, 428064.

⁵⁰⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 25, 420878.

Узевши у обзир да је Индонезија држава састављена од скоро 13 000 острва, пристаништа и бродоградилшта морала су бити један од најважнијих елемената у изградњи инфраструктуре земље и њене привреде.⁵⁰⁵ Осмогодишњи план садржао је и пројекте за унапређење комуникација и дистрибуције робе кроз унапређење копненог, морског и ваздушног саобраћаја.⁵⁰⁶ Средином марта 1961. очекивала се коначна понуда југословенских предузећа за градњу бродоградилшта Макасар.⁵⁰⁷ Предузеће „Интерекспорт“ нудило је Индонезанима априла 1961. између осталог три бродоградилшта у вредности 6 милиона долара и једно бродоградилште у Џакарти у вредности од 2,5 милиона долара. Мала бродоградилшта укључена су као један од приоритетних послова за закључивање и реализацију од стране Поткомитета за економску кооперацију 26. маја 1961. године.⁵⁰⁸

Према расположивим изворима посао за изградњу бродоградилшта Макасар добиле су пољске фирме. Ипак дошло је до одређених проблема, тако да се овај посао поново нашао отворен за нове понуде. Амбасада ФНРЈ у Џакарти саветовала је југословенска предузећа да поново конкуришу за овај пројекат, с тим што би требало да пруже боље услове. До 21. децембра 1961. Индонезани су опет расписали лицитацију за бродоградилште Макасар, намењено градњи бродова до 1000 двт (t). Понуду је требало доставити најкасније до 28. фебруара 1962. Од југословенских предузећа нацрте и спецификације овим поводом доставио је представник „Инвест-Импорта“. Амбасада у Џакарти упозорила је да предузећа не претерају опет висином цене пројекта, што је раније био случај са предioniцама и фабриком танина. Конкуренцију на овом послу ФНРЈ представљале су Мађарска и Пољска.⁵⁰⁹

⁵⁰⁵ Изградња инфраструктуре била је основа развоја производних капацитета и коришћења потенцијала и природних богатстава земље. Поред развија лука и бродоградилшта предуслов за развој индустрије и целокупне привреде био је и изградња остатка инфраструктуре. Индонезији су хронично недостајали путеви, железнице и остале комуникације. На железницама возови су стандардно каснили до 3-4 сата. Провинција централна Јава само у 1959. забележила је 306 несрећа на железници, са преко 50 погинулих и преко 100 повређених људи. Leo Mates, „Јачање улоге земаља у развоју у међународним односима“, стр. 16; Jeanne S. Mintz, *Indonesia: A profile*, p. 178; Justus M. van der Kroef, „Indonesia's Economic Dilemma“, p. 60.

⁵⁰⁶ Guy J. Pauker, „Indonesia's Eight-Year Development Plan“, p. 127.

⁵⁰⁷ У литератури се Макасар наводи као једна од најважнијих лука Индонезије. Стога је и избор овог места за градњу бродоградилшта логичан. Milan Veljašević, *Индонезија*, стр. 84.

⁵⁰⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 10, 45684, 410265, 416801.

⁵⁰⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 12, 435043, 438136.

Средином јануара 1962. очекивало се да ће разрађена понуда југословенских предузећа за бродоградилште Макасар бити спремна до 20. јануара 1962. Понуду је Индонежанима требало да преда предузеће „Инвест-Импорт“.⁵¹⁰ Понуда је требало да буде послата до 20. марта 1962. Цена овог пројекта процењена је на 3,5 милиона долара, а трајање градње на 4 године. Поред овог посла фирма „Интерекспорт“ је паралелно радила на понуди 5 мањих бродоградилшта вредности 1 милион долара, као и за бродоградилште Џакарта у вредности од 2,8 милиона долара. Међутим проблем је настао када је Југобанка одбила да пружи „Интерекспорту“ одобрење за овај посао. Југобанка се није сложила са условима које је у понуди поставио „Интерекспорт“. Захтевано је да се уместо тендера иде на директне преговоре. Оваква опција није била могућа јер су сем „Интерекспорта“ за овај посао конкурисала и предузећа из других земаља. Оно што је било конфузно јесте чињеница да је Југобанка раније одобрила посао за бродоградилште Џакарта, готово идентичних услова као за Макасар.⁵¹¹ Осим лицитације проблем за Југобанку представљало је то што се за овај посао доста опреме морало увести из иностранства. Средином априла 1962. Југобанка је требало да опет размотри понуду „Интерекспорта“ за овај посао.⁵¹²

До 12. јула 1962. изгледи да југословенска предузећа добију посао за бродоградилште Макасар били су велики. Укупна процењена вредност пројекта износила је 4,5 милиона долара. Индонежани су прихватили прво плаћање тек за јул 1963. Са југословенске стране нуђен је кредит са роком отплате од 7 година и каматом од 5%.⁵¹³ До 10. септембра 1962. „Инвест-Импорт“ је добио сагласност од Југобанке за пласман опреме за бродоградилште Макасар у оквирима постојећег закљученог кредитног аранжмана. Опрема је могла бити у вредности од 3 473 494 долара. Од ове суме 2 970 016 долара отпадало је на домаћу опрему, 403 128 долара на опрему из источне Европе, 100 350 долара за опрему увезену са Запада и још 180 000 долара за могуће локалне трошкове. Што се тичало плаћања Индонежани су по закључењу уговора требали да уплате 100 350 долара, потом 5% од укупног износа по авансу приликом прве парцијалне отплате која је требала да

⁵¹⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 11, 41116.

⁵¹¹ Југобанка је 26. јуна 1962. дала „Инвест-Импорту“ сагласност за бродоградилште „Џакарта“. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 23, 422458.

⁵¹² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 12, 410951, 47929, 411119.

⁵¹³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 13, 423601.

следи након 30. јуна 1963. Приликом коначне испоруке требало је да буде плаћено 10% суме а остатак од 85% суме, укључујући и камату, путем кредита који је покривало 16 меница.⁵¹⁴

Представник „Инвест-Импорта“ Орлић је у подношењу понуде за бродоградилиште Макасар изоставио услов Југобанке о уплати 100 350 долара по потписивању уговора, јер га је сматрао великим недостатком понуде.⁵¹⁵ Овакав поступак Орлића могао је да доведе посао опет у питање, нарочито када се узме у обзир ригидност Југобанке по финансијским условима. Орлић је такође као представник „Инвест-Импорта“ преговарао и око бродоградилишта Цакарта. Међутим овај посао текао је мимо дипломатских канала, тако да о њему нема пуно података.⁵¹⁶ Преговори су вођени са приватним предузетницима у спреси са индонежанским министром трговине Сухартом. Сматрано је да би ДССТ као и ДСИП морали бити обавештени о овоме, јер се радило о пројекту који је укључивао државни кредит у износу од 4 милиона долара.⁵¹⁷

Септембра 1962. сматрано је да је највећа перспектива за дугорочну привредну сарадњу Индонезије и Југославије у бродоградњи и пословима везаним за њу. Сматрано је да би најпаветније било да се послови везани за бродоградњу воде централизовано. Индонежани су у циљу побољшања сарадње намеравали да пошаљу два инжењера у југословенска бродоградилишта.⁵¹⁸ По отпадању јапанске и немачке понуде за бродоградилиште Макасар остала је актуелна само југословенска. Индонежани су тражили *чисте* финансијске услове. Амбасада у Цакарти сматрала је крајем октобра 1962. да због 100 000 долара не треба жртвовати посао вредан 3-4 милиона долара. Алудирајући на услов који је поставила Југобанка, а који је Орлић пренебрегао. Са југословенске стране постојао је интерес да се уз пројекте за бродоградилишта Цакарта и Макасар прикључи још 2 милиона долара продукционог материјала, на кредит са роком отплате од 3 године. Осим за ове послове Индонежани су били заинтересовани и за проширивање неких других мањих

⁵¹⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 428938.

⁵¹⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 431601.

⁵¹⁶ У изворима се појављује податак да се осим за бродоградилишта «Макасар» и «Цакарта» преговара и за бродоградилиште «Палембанг». ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 23, 424326.

⁵¹⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 431601.

⁵¹⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 25, 429943.

бродоградилишта, као и за кооперацију у производњи бродова од 360 до 600 тона.⁵¹⁹ Вредност овог потенцијалног посла процењена је на око 3 милиона долара.⁵²⁰

Иако из већ поменутих разлога постоји сразмерно мало података о пројекту за бродоградилиште Џакарта, судећи према доступним изворима овај подухват био је успешнији од бродоградилишта Макасар. Амбасада ФНРЈ у Џакарти протествовала је јануара 1963. што се сарадња у бродоградњи ограничава само на испоруке за бродоградилиште Џакарта. Уговор за бродоградилиште Макасар био је тада пред потписивањем. На почетку су били преговори за бродоградилиште Пакинси Барндјермасин, као и за једно типско бродоградилиште за бродове дрвене конструкције. Све ове послове обрађивао је „Инвест-Импорт“.

Међутим до марта 1963. склапање посла за бродоградилиште Макасар дошло је у питање. Као конкуренција поново су се појавиле пољске фирме. Оне су нудиле Индонежанима извесну провизију за овај посао, што им је донело велике шансе за коначно склапање уговора за посао. „Инвест-Импорт“ са друге стране није нудио провизију. Ова фирма поуздала се само у интервенције преко дипломатских канала, без којих се заиста готово ни један посао у Индонезији није могао свршити. Осим „Инвест-Импорта“ проблем је створила и Југобанка која је одбијала да прихвати тражене количине репродукционог материјала (увезеног из иностранства). Југобанка је до 13. марта 1963. дала одобрење за повећање испоруке опреме и репроматеријала на 5 милиона долара. Чиме су створени веома повољни услови за реализацију овог посла.⁵²¹

Тешка економска ситуација у Индонезији 60-их година, а нарочито недостатак девиза и дефицит буџета, одразила се и на пројекат за бродоградилиште Макасар. Крајем марта 1963. ДСИП је закључио да ће Индонежани бити у могућности да крену са отплатом за бродоградилиште Макасар тек од 1967. Остатак кредита који неби био искоришћен за опрему Индонежани су намеравали да потроше на увоз репроматеријала и резервних делова. Промена ситуације отежала је финализацију понуда и њихово нуђење индонежанским

⁵¹⁹ Још пре стицања независности, Економски плански комитета под руководством Мухамеда Хате 1947. донео је одлуку да ће у Индонезији стране земље и предузећа моћи да инвестирају само као кооперанти или у заједничким пословима (*joint ventures*) са Индонежанима. Anne Both, *The Indonesian Economy in Nineteenth and Twentieth Century. A History of Missed Opportunities*, p. 54.

⁵²⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 435868.

⁵²¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 41052, 48423.

партнерима. Поред тога овакви захтеви Индонежана значили су и промене намене одобрених кредита, што је доводило до нових компликација.⁵²²

По информацијама које пружа телеграм амбасаде у Џакарти упућен ДСИП-у економски саветник амбасаде Иво Пелизон имао је априла 1963. разговоре са помоћником министра Салеха о бродоградилшту Макасар. Оскудица девизних средстава навела је Индонежане да одустану од градње овог бродоградилшта. Помоћник министра Раиб изјавио је том приликом да ће се у Макасару градити само мала бродоградилшта, за која је већ пре три године испоручена опрема из Пољске. Делује ипак да Југословени нису олако прихватили ово објашњење. Представнику „Инвест-Импорта“ Орлићу наређено да испита шта је заправо из ове одлуке Индонежана.⁵²³

Ситуација се одвијала другачије за посао са бродоградилштем у Џакарти. „Инвест-Импорт“ је до 12. септембра 1963. закључио уговор за ово бродоградилште. Појавиле су се и нове могућности за градње других бродоградилшта у Палембангу и на Калимантану.⁵²⁴ Пета управа ДСИП-а навела је 3. октобра 1963. како ће „Инвест-Импорт“ и даље бити предузеће ангажовано на пројектовању бродоградилшта у Индонезији и испоруци опреме за иста.⁵²⁵ Што је значило да су југословенске власти биле задовољне дотадашњим радом ове компаније.

Део материјала за бродоградилште Џакарта испоручен је до 22. јануара 1964. Међутим већ на почетку испорука дошло је до проблема. Након закашњења од неколико месеци пошиљка од 2500 тона цемента коначно је стигла у Индонезију. Међутим цемент је пакован у вреће врео, тако да је приликом утовара, транспорта и истовара део врећа пукао, па је настала штета већа од уобичајене. Поред овог проблема ни документа везана за опрему нису благовремено достављена од југословенских извозника, тако да Индонежани нису могли на време да је преузму, због чега су протествовали код „Инвест-Импорта“. ДСИП је ове грешке сматрао отежавајућим околностима за даљу сарадњу.⁵²⁶ „Инвест-Импорт“ је сем лошег паковања, утовара, транспорта и истовара додатно каснио са другим испорукама за

⁵²² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 410252.

⁵²³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 416330.

⁵²⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 4, 430160.

⁵²⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 431811.

⁵²⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 22, 43403.

бродоградилежнице Цакарта. Маја 1965. ургирано је да „Инвест-Импорт“ што пре испоручи закаснелу пошиљку од 2000 тона цемента, због које су стали радови на изградњи бродоградилежнице. И поред примедби на цемент и тропикализацију неких машина Индонежани су били задовољни током радова као и квалитетом југословенске опреме и људства. Нарочито су хвалили ФАП-ове камионе и дизалице фабрике „14. октобар“.⁵²⁷

5.2. Пројекти у енергетици

Већина земаља Трећег света је након стицања независности од својих метропола тежила модернизацији својих економија. Један од облика те модернизације била је и индустријализација.⁵²⁸ Како би индустријска постројења могла нормално да функционишу било је неопходно да имају довољну количину електричне енергије. Индонежанска индустрија имала је управо проблем са недостатком електричне енергије. У 1954. години у Индонезији производња струје износила је 10кWh по глави становника. Укупна производња струје износила је 812 милиона kWh. Планирана је градња нових и проширење постојећих електричних централа, а два нова пројекта требало је заједно да донесу 1 150 000 kW струје. Петогодишњи привредни план из 1955. предвидео је осим градње великих хидроцентрала и градњу већег броја мањих хидро и термоцентрала у разним деловима земље.⁵²⁹ Нарочита перспектива у енергетици постојала је у градњи хидроцентрала. Хидроенергетски потенцијал Индонезије био је велики, процењен на 2 860 000 K. W. Од 1957. национализована су сва постројења за производњу електричне енергије. Од те године почела је и интензивна изградња хидро и термоелектрана руковођена од стране државе.⁵³⁰

Од почетка 60-их година Индонежани су показивали интересовање за укључивање Југославије у њихове пројекте у енергетици и инфраструктури. Почетком 1961. члан владе Индонезије Јамин посетио је ФНРЈ. Том приликом он је у име владе Индонезије изразио

⁵²⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 2, 417137, 440131.

⁵²⁸ Индустријализација као једини пут ка убрзаном привредном развоју и еманципацији нарочито је истицана на Конференцији у Каиру 1962. Осим тога у индустријализацији је виђен и лек за решавање проблема у спољноекономским односима земаља у развоју. Нарочито у настојању да се пронађе супституција за увозне артикле и сачувају девизе. Индустријализација је постала општеприхваћено решење свих економских проблема земаља у развоју. У радовима савременика она се понавља готово као својеврсна мантра. Јанко Клемс, „Problemi međunarodne trgovine sirovinama na Kairskoj konferenciji“, str. 129; Janez Stanovnik, „Zemlje u razvoju i problemi međunarodne trgovine“, str. 18; Ljubiša Milanović, „Zemlje u razvoju i trgovina gotovim i polupregrađenim proizvodima“, *Međunarodni problemi*, br. 3 (1964): 71-72.

⁵²⁹ АЈ, 507, IX, 43-V-2, 01.09.1956.

⁵³⁰ Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 72.

жељу да се Југославија ангажује у изградњи две хидроцентрале, бродоградилишта, потом у рударству, мостоградњи као и у изградњи једног нуклеарног реактора.⁵³¹

5.2.1. Микроцентрале

Један од мањих послова који је често пратио посао са фабриком танина, о чему ће касније бити више речи, био је и посао везан за извоз и градњу микроцентала у Индонезији. Радило се наине о мањим хидроцентралама које су југословенске фирме у деловима требале да извезу у Индонезију, где би исте биле и састављене. Према расположивим подацима цео посао иницирала је југословенска страна. До краја 1958. била је закључена прва фаза преговора за продају малих хидроцентрала, капацитета до 100KW. Пре наручивања већих количина Индонежани су хтели да увезу мању количину огледних јединица.⁵³² Поред тога хтели су да увезу комплетну опрему за микроцентрале заједно са кабловима. До краја 1960. године овај посао је био у застоју због нееластичности Југобанке.⁵³³ Југобанка није одобравала извоз микроцентрала на кредит са роком отплате од 8 година. Разлог за то био је што је овај посао укључивао извоз велике количине опреме, попут каблова и њен транспорт, а за шта је Југобанка захтевала плаћање у готовини. Додатни проблем било је и то што је до краја 1960. остало нејасно да ли је „Инвест-Импорт“, као реализатор посла, нашао кооперанте за реализацију истог.⁵³⁴

До 9. марта 1961. поднета је понуда за 20 микроцентрала, које би југословенске фирме испоручиле Индонезији. На састанку Поткомисије за економску сарадњу 12. маја 1961. изградња хидроелектрана зацртана је као једна од области у којима би Индонезија и Југославија могле да сарађују.⁵³⁵ Треба ипак истаћи да су и на овај састанак Индонежани дошли без листе приоритета за изградњу, дакле без јасно зацртаних циљева. Стога су хидроцентрале један од 6 приоритета, које је на састанку за време размене мишљења одредила поткомисија. Двадесет малих хидроелектрана (микроцентрала) нуђено је Индонезији по кредитном аранжману од 9. септембра 1959. При том се подразумевало да би 90% вредности било отплаћивано на рате, остатак од 10% био би подељен на два дела, први

⁵³¹ АЈ, 130-644-1067, Допис ДСИП-а СИБ-у повом посете члана индонежанске владе Јамина, 09.01.1961. бр. 9113.

⁵³² АЈ, 507, IX, 43-V-5, 20.11.1958.

⁵³³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 9, стр. пов. бр. 62/60.

⁵³⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 14, 41771.

⁵³⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 10, 412089, 415085.

део од 5% био би плаћен као аванс при потписивању уговора а других 5% након испоруке. Индонезјани су захтевали да се исплата аванса одложи до јуна 1963. због њихових финансијских проблема. Југословенска страна је ово одбијала сматрајући да би то онда била отплата а не авансно плаћање. Сума од 25 000 долара колико је аванс износио, сматрали су они, није могла угрозити девизни биланс Индонезије.⁵³⁶

Крајем јуна 1961. испоставило се да су услови кредита за овај посао одступали од међународних уговора. Постојала је бојазан да би због тога могли настати проблеми са Банком Индонезије, а да би уз то дошло и до одуговлачења са реализацијом овог посла. Према овим одредбама рок отплате био би 4 године, а 20% износа било би исплаћено готовински.⁵³⁷ Двадесет малих хидроцентрала имало је појединачно снагу од 20 киловата. Испоруку је требало да прати и додатна опрема у вредности од 270 000 долара. Уговор је требало да буде потписан до августа 1961. Реализација испоруке целокупне опреме планирана је најкасније годину дана од потписивања уговора.⁵³⁸

„Инвест-Импорт“ је до маја 1962. Индонезији испоручио део микроцентрала. Међутим дошло је до извесних проблема. Микроцентралне су радиле само са половином капацитета. Амбасада ФНРЈ у Џакарти сматрала је да проблем мора да се реши што пре, јер га користи обилато страна конкуренција. „Инвест-Импорт“ је саопштио како је једна од централа погрешно лоцирана, па због тога нема довољно воде за производњу електричне енергије. Друга је имала проблема са преносним механизмом, односно са лошим каишевима које је „Инвест-Импорт“ требало бесплатно да замени.⁵³⁹ Микроцентралне су у лабораторијским условима радиле беспрекорно и производиле одговарајућу количину енергије. Поред тога напомињано је како хидроцентралне оваквог типа у Југославији већ годинама раде без проблема. Југословенски стручњаци сматрали су да је проблем вероватно у мерним инструментима Индонезјана, а не у извезеним централама.⁵⁴⁰

Септембра 1962. према подацима амбасаде ФНРЈ у Џакарти југословенска понуда за 20 микроцентрала налазила се и даље на обради код Индонезјана. Технички део пројекта

⁵³⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 12, 431920, 433242.

⁵³⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 15, стр. пов. бр. 13/61.

⁵³⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 20, Проблематика послова у Индонезији. 07.12.1961.

⁵³⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 21, 415331.

⁵⁴⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 13, 422193.

био је прихваћен, ипак чекало се да југословенска страна пристане на одлагање плаћања. Очекивано је и сврставање овог пројекта у приоритете од стране Индонезана, без чега пројекат није могао бити реализован.⁵⁴¹ Према подацима амбасаде ФНРЈ у Џакарти Индонезани су до фебруара 1963. одустали од посла са микроцентралама.⁵⁴² Чиме можемо закључити да овај посао није до краја реализован.

5.2.2. Хидроелектране и термоелектране

Осим за микроцентралне Индонезани су били заинтересовани и за градње великих хидроцентрала. Министар јавних радова Индонезије Дипосум требало је да у првој половини 1961. приликом посете низу европских земаља посети и ФНРЈ. Овај министар је раније у разговору са представницима „Енергоинвеста“ у Индонезији предложио да ова фирма гради две веће хидроцентралне вредности 6 милиона долара.⁵⁴³ Предузеће „Енергоинвест“ из Сарајева имало је велики значај у пројектима везаним за енергетику у економским односима Југославије и Индонезије. Представништво предузећа у Џакарти послало је амбасади ФНРЈ у Индонезији 13. јуна 1962. листу објеката у чијој изградњи би могао учествовати „Енергоинвест“. Наиме радило се о две хидроелектране и две термоелектране.

ХЕ „Батанг Агам“ имала је предвиђену вредност од 1,5 милион долара и капацитет 10mw. Завршетак њене градње очекиван је за децембар 1964. ХЕ „Гарунг“ имала је процењену вредност 1,5 милион долара, а капацитет 10mw. Прва парцијална испорука за ову ХЕ планирана је маја 1964, а пуштање у погон фебруара 1965. ТЕ „Макасар“ требала је имати укупну вредност опреме од 2,5 милиона долара, а капацитет 10mw. Пуштање у погон ове ТЕ планирано је за март 1965. Идентична цена, капацитет и време изградње били су планирани и за ТЕ „Палембанг“. Стручњаци „Енергоинвеста“ сматрали су да би због одлагања плаћања до 1965, што је најављивано са индонезанске стране, могла бити постигнута цена већа за 10%. Стога ово одлагање неби шкодило девизном билансу земље.⁵⁴⁴

⁵⁴¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 431601.

⁵⁴² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 6, 4615.

⁵⁴³ АЈ, 130-644-1067, 25.04.1961. пов. бр. 91973.

⁵⁴⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 13, Анализа могућих испорука и плаћања за објекте за које је заинтересовано предузеће „Енергоинвест“ Сарајево, 13.06.1962.

Представник „Енергоинвеста“ потписао је до 12. јула 1962. споразум о изградњи термоелектране „Макасар“, капацитета 15-20mw. Поред овог уговора у најави је било и потписивање уговора за две хидроелектране и једну термоелектрану. Односно за ХЕ „Батанг Агам“ и „Гарунг“ и ТЕ „Палембанг“.⁵⁴⁵ До 17. јула 1962. између представника „Енергоинвеста“ из Сарајева и Министарства јавних радова Индонезије потписан је у вези ТЕ „Макасар“ *agreed minute* споразум. О чему се заправо радило? Ово није био коначни уговор о изградњи термоелектране од стране овог југословенског предузећа. Радило се о споразуму којим је купац, односно Влада Индонезије, гарантовао уступање овог посла „Енергоинвесту“ и обезбеђивање свих техничких података неопходних за реализацију пројекта. „Енергоинвест“ са друге стране гарантовао је да ће овим поводом послати своје стручњаке у Индонезију. Потписивањем *agreed minute* споразума отклоњена је опасност од конкуренције и обезбеђена градња објеката без лицитација. У плану је било и да представници „Енергоинвеста“ потпишу још два или три *agreed minute* споразума, за још једну термоелектрану и две хидроелектране. Са друге стране из Југославије су одједном почеле да долазе информације да не постоје капацитети за посао са ТЕ. Представници сарајевске фирме захтевали су овим поводом да се да коначни став по овом питању. Иако се радило о послу на којем су „Енергоинвест“ и амбасада ФНРЈ у Џакарти радили већ годину дана и за који је неколико пута добијано одобрење из Југославије.

До 4. августа 1962. потписан је и *agreed minute* уговор за ХЕ „Гарунг“ и „Батанг Агам“.⁵⁴⁶ Претходно је Југобанка дала „Енергоинвесту“ одобрење да преговара са Индонежанима за ТЕ „Макасар“ по условима кредитног споразума. Услов за одобравање послова био је да се пре подношења коначне понуде Индонежанима добије одобрење Југобанке. Из ДСИП је наглашено да се не могу кредитирати грађевински радови за овај објекат.⁵⁴⁷ Што значи да је био могућ само извоз опреме за термоелектрану.

Према расположивим изворима „Енергоинвест“ је до 12. септембра 1962. са Министарством јавних радова Индонезије усагласио записник за две хидроелектране и две термоелектране у вредности од 12 милиона долара. Поред ових послова отворила се могућност и за нове, чија вредност је процењивана на 60 милиона долара. Ипак

⁵⁴⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 13, 423522.

⁵⁴⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 13, 423790, 425887.

⁵⁴⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 424702.

југословенски планери нису се ограничавали само на послове испоруке опреме и евентуалне монтаже. Сматрано је да електроиндустрија даје могућности сарадње у будућности, која би укључивала и оспособљавање домаћих кадрова и производних капацитета. Овакав наступ обезбедио би дугорочни пласман производа и полупроизвода југословенске индустрије, као и евентуално прихватање југословенских стандарда.⁵⁴⁸

Индонезанско министарство енергетике ургирало је почетком марта 1963. да му се доставе предлози уговора за термоелектране „Макасар“ и „Палембанг“ као и за хидроелектране „Батанг Агам“ и „Гарунг“. Обећани рок за доставу предлога уговора био је крај фебруара 1963. Амбасада ФНРЈ захтевала је интервенцију ДСИП-а код „Енергоинвеста“, па и Кира Глигорова лично, по овом питању. Средином марта 1963. закључено је да развој послова на пољу енергетике иде споро. Као главни разлог за ово означена је спорост дирекције „Енергоинвеста“ и његових коопераната. Сматрано је да ће даље одуговлачење у достављању обећаних понуда пружити прилику конкуренцији да склопи посао са Индонезанима.⁵⁴⁹ Кевих Шефик представник „Енергоинвеста“ у Џакарти позван је у Београд, ради расправе о отвореним питањима везаним за хидро и термо електране које је ово предузеће требало да гради у Индонезији. Као разлог за закашњење у слању коначне понуде Индонезанима за ове послове из „Енергоинвеста“ су наводили недостатак одређених података везаних за ове пројекте, које су Индонезани требали да доставе овој компанији.⁵⁵⁰ Други разлог за кашњење у изношењу понуда за термоелектране „Макасар“ и „Палембанг“ биле су промене у пројектима до којих је у међувремену дошло. По савету „Енергоинвеста“ капацитети термоелектрана повећани су са 5mw на 2 пута 12,5mw, како би били рентабилнији и повољнији. Очекивано је да коначне понуде и нови пројекти за ове послове буду поднети до краја априла.⁵⁵¹

Први министар владе Индонезије Џуанда обавестио је до 26. августа 1963. југословенске партнере да су ТЕ „Палембанг“ и „Макасар“ добиле приоритет изградње и да

⁵⁴⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 25, 429943.

⁵⁴⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 47738, 48423.

⁵⁵⁰ У ДСИП-у је сматрано да фокусираност југословенских предузећа на ТЕ, ХЕ, бродоградилница и друге објекте одговара интересима СФРЈ. У наредном периоду требало је извршити чистку међу пословима, односно одредити који ће бити реализовани а који не. Код послова који су одређени за реализацију претходно добити сагласност Југобанке, како неби касније било проблема у склапању уговора и реализацији. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 48423.

⁵⁵¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 410252.

се о њима могу наставити преговори и закључивати уговори. У том моменту вредност обе ове термоцентрале процењена је на око 18 милиона долара. Међутим услови отплате постављени од стране Индонежана били су за југословенску страну неприхватљиви. Наиме Индонежани су захтевали да се са отплатом почне тек од марта 1968. Чиме је овај посао поред свих нових погодности и прилика опет дошао у питање. „Енергоинвест“ је до средине новембра 1963. завршио разматрање техничког и финансијског дела преговора за ТЕ „Палембанг“ и „Макасар“. Поред тога добијена је и сагласност Банке Индонезије за овај посао. У међувремену израђиване су и понуде за ХЕ „Батанг Агам“ и „Гарунг“, а у оптицају је био и посао за електрификацију источне Јаве.⁵⁵²

Представник „Енергоинвеста“ је до 3. децембра 1963. потписао уговор вредан 19 милиона долара за изградњу термоелектрана „Макасар“ и „Палембанг“ од којих је свака била снаге по 25mw.⁵⁵³ Индонежанима је било од великог значаја да се изградња заврши што пре и да се објекти пусте у погон, јер је изградња та два објекта каснила у односу на остале из те области. Индонежани су поред тога захтевали да се убрзају преговори за пројекат електрификације источне Јаве са југословенским предузећима. Овај пројекат процењиван је на вредност од 4 милиона долара.⁵⁵⁴ Сматрано је да је овај посао могао бити закључен на основама комерцијалног кредита, што је у пракси значило да није изискиван међудржавни аранжман. Од целокупног износа овог пројекта 85-90% цене плаћало би се у 12 једнаких полугодишњих рата. Електрификација источне Јаве виђена је маја 1964. од стране Пете управе ДСИП као један од 3 до 4 посла на које би југословенска предузећа требала да се фокусирају. Ти послови, укључујући и електрификацију, сматрани су нарочито погодним. Разлози за то су комплементарност према југословенској машиноградњи, мањи увоз робе са Запада, ниво опремљености и способности југословенских извођача и на крају могућност прекида реализације посла у свакој фази без веће штете за југословенску привреду.⁵⁵⁵

Министарство јавних радова Индонезије намеравало је да у 1965. години без икаквих тендера повери „Енергоинвесту“ даљу електрификацију источне и централне Јаве у

⁵⁵² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 4, 428491, 437460.

⁵⁵³ Рок отплате за овај посао био је осам година а камата је износила 3%. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 435615.

⁵⁵⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 4, 439249.

⁵⁵⁵ Осим електрификације источне Јаве у изворима се као погодни послови на које се треба фокусирати наводе и испорука ваљака и кооперација у производњи истих, предионице као и истраживање налазишта бакра. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, 48706, 417353.

вредности од 5 милиона долара, као и испоруку опреме за ХЕ „Гарунг“ вредности 6 милиона долара. Прелиминарни споразум за ову ХЕ потписан је још 1962.⁵⁵⁶ Пројекат електрификације источне Јаве био је октобра 1964. један од 3 посла на који су Индонезјани хтели да потроше кредит у износу од 15 милиона долара, који су им на располагање раније ставили југословенски партнери.⁵⁵⁷ Из неког разлога средином септембра 1965. Пета управа ДСИП саветовала је амбасади СФРЈ у Индонезији да се не закључује подуговор за електрификацију источне Јаве са Индонезјанима и да се за то нађе адекватан изговор.⁵⁵⁸

Почетком марта 1965. поново је покренуто питање ХЕ „Батанг Агам“. Ова хидроелектрана ушла је поново у план изградње. Индонезјани су на основу споразума из 1962. сматрали да овај посао морају прво понудити Југословенима. За овај пројекат сем југословенских фирми биле су заинтересоване и јапанске, чехословачке и бугарске фирме. Планирано је да за овај посао буде искоришћен износ кредита у висини од 5 милиона долара.⁵⁵⁹

До почетка децембра 1965. Индонезији је испоручено робе и материјала у вредности од 823 711 долара, од чега је на ТЕ „Макасар“ отпадало 538 727 долара, а на ТЕ „Палембанг“ 284 983 долара.⁵⁶⁰ Камен темељац за ТЕ „Макасар“ положио је министар у влади Индонезије Салех 11. септембра 1965. Овој свечаности присуствовао је економски саветник амбасаде СФРЈ у Џакарти Јовановић и представник „Енергоинвеста“ Кевић.⁵⁶¹ Сходно овоме може се рећи да су у домену пројеката у енергетици, у овом периоду, пројекти изградње ТЕ „Макасар“ и „Палембанг“ били најуспешнији.

5.3. Пројекти у индустрији

5.3.1. Фабрика танина

Један пројекат на којем се добрим делом огледа успех или неуспех покушаја Југославије и њених предузећа да се укључе у изградњу индонезјанске привреде јесте пројекат градње фабрике танина. Елаборат за фабрику био је спреман још 1959. године, а

⁵⁵⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 23, 484470.

⁵⁵⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 439644.

⁵⁵⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 2, 431868.

⁵⁵⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 2, 48355.

⁵⁶⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 442932.

⁵⁶¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 2, 432598.

предузеће „Јединство“ из Загреба требало је да води овај пројекат и да за градњу фабрике извезе потребну опрему. Ипак од почетка су се јавиле тешкоће. Технологија коју су поседовали Југословени, а која се тицала производње танина, била је још из времена Аустро-Угарске. Из тог разлога Британци, који су били део мисије УН, дали су предлог Индонежанима да исту фабрику и технологију купе у Великој Британији. Поред тога они су саветовали и Југословене да купе фабрику танина у Великој Британији за кеш, а потом исту препродају Индонежанима на кредит.⁵⁶² Колико је познато оваква опција се није допала југословенској страни. Одуговлачење овог посла делом је приписивано и Индонежанима.⁵⁶³

Крајем 1960. посао везан за фабрику танина који је водило предузеће „Јединство“ дошао је скоро потпуно у питање. Тешкоћа је настала у решавању технолошког процеса. Што се уклапа у тврдње Британаца да је технологија за производњу танина коју су имали Југословени застарела. Индонежани су планирали да ова фабрика буде један од првих објеката који ће бити саграђен у склопу Осмогодишњег плана. Проблеми са овим послом сматрани су опаснима за даљи наступ Југославије у Индонезији. Сматрано је да су поводом овог посла требале да интервенишу Спољнотрговинска комора као и Савезна индустријска комора. Њихов ангажман сводио би се на налажење одговарајућих произвођача као и извозника, како би овај посао био коначно реализован. Иако су држава и њене институције увелико посредовале. До средине марта 1961. у једном Осврту на билатералну сарадњу две земље ДСИП-а поменуто је да је „Инвест-Импорт“ привео крају посао везан за фабрику танина.⁵⁶⁴ Ова чињеница говори нам о томе да је ово предузеће преузело посао од загребачког „Јединства“. Разлог за ову промену могли би бити технички проблеми које је предузеће „Јединство“ имало, али и важност овог пројекта за даље економске односе две земље.

Министарство народне индустрије Индонезије је маја 1961. јасно изнело став да не жели да преговара о објектима лаке индустрије које би потенцијално могле да граде југословенске фирме, док уговори за фабрику танина и микроцентралне не буду закључени.⁵⁶⁵

⁵⁶² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 9, Инвест-Импорт предузеће за извоз и увоз опреме. Београд. 09.01.1961. ДСИП. На руке друга Црнобрње. 7 одељење Београд. Предмет: Проблематика фабрике танина у Индонезији.

⁵⁶³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 9, стр. пов. бр. 62/60.

⁵⁶⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 14, 41771, 47654.

⁵⁶⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 10, 415085.

Микроцентралне и фабрике танина биле су идеје које су стављене у оптицај у периоду пре 1961, стога делује да су ова два посла била нека врста *пробних балона*. Остаје утисак да су оваквом поруком Индонежани заправо желели да виде да ли је Југославија способна за реализацију пројеката или ће се све на крају сводити на идеје, предлоге и нацрте.

До 7. децембра 1961. предузеће „Јединство“ из Загреба дефинитивно је повукло једнострано своју понуду за фабрику танина. Уместо „Јединства“ овај посао преузела је компанија „Термоелектро“ из Београда. До 23. маја 1961. нова понуда послата је делегату у Индонезији. Како би посао био реализован сматрано је да се морало пристати на смањивање цене које су захтевали Индонежани. Поред овог посла постојала су и још два потенцијална, такође везана за фабрике танина. Изузетак би у том случају био што би за ове две фабрике наручиоци били приватни предузетници а не држава.⁵⁶⁶

Пројекат фабрике за производњу танина дошао је поново септембра 1962. до пројектаната који су требали изменама да доведу до снижавања цене објекта. Ранија цена као и техничка решења били су за Индонежане неприхватљиви.⁵⁶⁷ До 6. децембра 1962. Индонежани су и даље били заинтересовани за посао са фабриком танина. Амбасада у Цакарти очекивала је да ће предузеће „Инвест-Импорт“ послати понуду за овај посао, који је за југословенске дипломате постао питање *престижа* Југославије.⁵⁶⁸ Индонежани су до средине јануара 1963. тежили да посао са фабриком танина додатно прошире са испорукама машина за кожарску индустрију у вредности од 500 000 долара. Овај износ био би исплаћен сировом или полупрерађеном кожом.⁵⁶⁹ Ова комбинација деловала је примамљиво за Југословене. Сматрано је да ће овакав вид отплате бити бржи него кроз државни кредит. Поред тога постојао је и интерес за пласман опреме и куповине коже у Индонезији. Инсистирало је на убрзавању решавања преосталих техничких и финансијских питања везаних за фабрику танина. Сматрано је да свако одуговлачање на овом послу штети угледу Југославије, али и осталим пословима њених предузећа.⁵⁷⁰

⁵⁶⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 20, Проблематика послова у Индонезији. 07.12.1961.

⁵⁶⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 431601.

⁵⁶⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 439769, 439565.

⁵⁶⁹ Оваква пракса била је присутна у сарадњи социјалистичких земаља са земљама у развоју. На основу кредита би социјалистичке земље испоручивале инвестициону опрему, а отплата би се вршила у сировинама земље примаоца опреме или у производима погона изграђеног у тој земљи. Ljubiša Milanović, „Zemlje u razvoju i trgovina gotovim i polupreradenim proizvodima“, str. 74.

⁵⁷⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 41216.

Питање аранжмана и услова отплате за фабрику танина било је између осталог и предмет разговора на састанку представника „Прогрес-Инвеста“, „Центротекстила“ и „Интерекспорта“. Главно питање гласило је, да ли је овај посао требало да се нуди преко кредита или је отплата требала да се врши путем испорука коже? Представници „Интерекспорта“ сматрали су да је отплата у кожама прилично ризиканта и да би у случају прихватања те опције наплата требала да се врши у сировим кожама.⁵⁷¹ До 11. марта 1963. Индонежанима је поднесен нови технички реферат за фабрику танина. Они су њиме били незадовољни јер је одступао од њихових захтева. Југословенска предузећа са друге стране нису прихватила отплату кожом, јер ситна кожа коју су Индонежани нудили није одговарала југословенској индустрији.⁵⁷²

До 19. марта 1963. „Инвест-Импорт“ је извршио задње промене у понуди, у складу са захтевима Индонежана и доставио исту југословенским органима како би била доступна пред пут Едварда Кардеља у Индонезију. Постојећа понуда овиме је проширена за једну фабрику коже, а отплата у крупним и ситним сировим кожама дефинитивно је прихваћена. Индонежанско министарство народне индустрије дало је до 26. априла 1963. коначне примедбе на нову понуду за фабрику танина. Предлози Индонежана сводили су се на редукацију резервне опреме, отплату путем полуштављених козијих и овчијих кожа, потом штављених бивољих као и рептилија.⁵⁷³ Отплата за овај посао трајала би 3 до 4 године по завршетку градње фабрике.⁵⁷⁴

Кардељева посета Индонезији одразила се позитивно на посао са фабриком танина.⁵⁷⁵ За време ове посете и преговора који су вођени одлучено је да ово питање треба коначно да буде решено. Југобанка је пристала на све услове који су постављени за закључење уговора. Прихваћено је коначно да ће Индонежани овај објекат исплатити кожом, што је сматрано исплативијим него кроз кредит. Проблем је ипак и даље представљала спора процедура

⁵⁷¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 44287.

⁵⁷² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 48423.

⁵⁷³ Отплата у кожама животиња морала је бити за Индонежане рентабилнија од плаћања у девизама које су биле дефицитарне. Може се приметити и да је почетком 60-их сточни фонд Индонезије био у порасту. Само број коза скочио је са 5 321 000 грла у 1960. на 8 607 000 у 1962. години. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 66.

⁵⁷⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 48423, 414591.

⁵⁷⁵ Посета Едварда Кардеља Индонезији имала је за циљ да оживи политичке и економске односе између две земље који су делом замрли након београдске конференције несврстаних 1961. Делегације две земље потписале су Протокол о економској сарадњи, којим је предвиђено стварање Мешовитог комитета за економску сарадњу у рангу чланова владе. АЈ, 507, IX, 43-V-10, јун 1963.

„Инвест-Импорта“.⁵⁷⁶ До априла 1964. преговори за фабрику танина ушли су у четврту годину. Испоставило се да је модернија технологија за ову фабрику била превише скупа, а када је пронађено боље решење није било кредитних средстава. Посао је од владе Индонезије потом преузео приватни предузетник, који није хтео да рехабилитује постојеће фабрике већ да гради нова постројења за танин и обраду коже. Нови партнер планирао је да машине, којих није имао довољно, увезе из Југославије. Прорачунато је да би цена овог посла износила око 1,5 милион долара. Отплата би ишла преко *production sharing* на рок од 5 година са 5% интереса и 3% бонификације.⁵⁷⁷

Августа 1964. дошло је до нових компликација и проблема који су овај пројекат удаљили од реализације. Представник фирме „Инвест-Импорт“ у Индонезији Орлић потписао је 4. јуна 1964. уговор о испоруци опреме за фабрику танина и фабрику коже у вредности 1,5 милион долара са Министарством лаке индустрије Индонезије. Као што је раније договорано отплата би функционисала по принципу *production sharing* на рок од 5 година.⁵⁷⁸ У међувремену се испоставило да је сагласност Југобанке за овај посао истекла 13. маја те године. Пета управа ДСИП тражила је хитно од „Инвест-Импорта“ информацију на основу чега је уговор потписан, пошто одобрења за то више није било. Југобанка је овим поводом септембра 1964. спремала пријаву девизној инспекцији против „Инвест-Импорта“, чији представници су у међувремену почели да тврде да са Индонежанима није потписан никакав уговор. ДСИП је захтевао копије уговора и проверу информације да ли је уговор потписан или није? Закључно са 18. августом 1964. било је јасно да је предузеће „Инвест-Импорт“ самоиницијативно закључило посао са Индонежанима. Иако су се преговори за тај посао до тада водили већ 4 године.⁵⁷⁹ До расплета је дошло 29. септембра 1964. када је амбасада у Џакарти јавила централи ДСИП да је „Инвест-Импорт“ заиста потписао

⁵⁷⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 4, 432468.

⁵⁷⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, 417353.

⁵⁷⁸ Заокрет ка вођеној демократији и вођеној економији крајем 50-их донео је са собом и нови однос према страним инвестицијама. У новој националној индонежанској привреде странци су могли имати ограничен уплив. Након увођења потпуне контроле спољне трговине од стране државе 1959. забрањене су и све директне стране инвестиције у Индонезији. Једина могућност за стране инвеститоре био је *production sharing* – односно учешће у делу производње. Радило се о специфичним уговорима које су индонежанске власти склапале са страним предузећима. Овим уговорима својина и управа били би у рукама Индонежана. Инвеститор би свој уложени капитал добио натраг у виду дела производње предузећа, у натури или у другом облику зависно од уговора. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 90; Hong Lan Oei, `Implications of Indonesia's New Foreign Investment Policy for Economic Development`, p. 36.

⁵⁷⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 23, 431452, пов. бр. 336.3-2147, 484470.

прелиминарни уговор за фабрику танина и коже са Индонезанима. Међутим у уговору је изричито наведено да његове одредбе могу да ступе на снагу тек када их одобре обе стране. Што је у пракси значило да „Инвест-Импорт“ није склопио споразум илегално, односно без дозволе југословенске владе. Амбасада у Џакарти апеловала је на централу ДСИП да одобри овај уговор што пре, како Индонезани неби овај посао препустили конкуренцији. На састанку одржаном 5. октобра 1964. на тему економских односа са Индонезијом закључено је да нема могућности кредитирања фабрика танина и кожа са југословенске стране. Разлог за то је што Индонезани нису изабрали овај пројекат за реализацију када им је нуђен нови кредит.⁵⁸⁰ Са овим се закључно може рећи да овај посао у овом периоду није реализован.

5.3.2. Текстилна и прехранбена индустрија

Према ставовима изнетим на састанку Мешовите југословенско-индонезанске комисије од 6. марта 1961. Индонезанима је примат била текстилна и прехранбена индустрија.⁵⁸¹ Овакав примат је прилично разумљив ако узмемо у обзир да се радило о једној аграрној земљи са брзорастућом популацијом.⁵⁸² Поред тога у склопу Осмогодишњег плана планирано је подизање текстилне индустрије у Индонезији, која је стављена у први план заједно са повећањем пољопривредне производње.⁵⁸³ Почетком 60-их 90% Индонезана живело је на селу.⁵⁸⁴ Пољопривредна производња је стагнирала, а нарочито производња пиринча коју је Осмогодишњи план требало да увећа.⁵⁸⁵ Са таквим приликама, задовољавање елементарних животних потреба у виду исхране и одевања свакако је било међу највишим приоритетима. Средином новембра 1963. поново је покренуто питање пласмана опреме за прехранбену индустрију у Индонезију. Ипак сматрано је да изгледи за

⁵⁸⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 24, 439110, стр. пов. бр. 336.3-622/64-13.

⁵⁸¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 10, 412089.

⁵⁸² У литератури се често среће распрострањена политичка парола из тог периода *sandang pangan* – одећа и храна. Ахмед Сукарно је убрзо по увођењу *вођене демократије* 1959. на прво место поставио задовољење потреба становништва Индонезије за храном и одећом. На другом и трећем месту његових приоритета били су успостављање јавне безбедности у свим крајевима земље и борба против империјализма. Bruce Grant, *Indonesia*, p. 82; Donald Hindley, *Indonesia's Confrontation with Malaysia: A Search for Motives*, str. 904.

⁵⁸³ Guy J. Pauker, *Indonesia's Eight-Year Development Plan*, p. 128; Don D. Humphrey, *Indonesia's National Plan for Economic Development*, p. 12.

⁵⁸⁴ Једно од наслеђа холандског колонијализма у Индонезији била је и дуална економија. Један део привреде, оличен у великим плантажама, био је строго извозно оријентисан. Други део привреде чинили су ситни самодовољни сељачки поседи. Удео пољопривреде у БДП Индонезије је у 50-им и 60-им годинама био у расту. Док је у 1956. пољопривредна производња чинила 54% БДП, после 1961. тај удео се повећао на око 65%. Битно је истаћи да се и поред раста пољопривреде у уделу БДП 1961. у појединим деловима Индонезије јавила глад. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 49-50; Bruce Grant, *Indonesia*, p. 84, 85.

⁵⁸⁵ AJ, 507-IX-43-IV-26, 06.05.-16.06.1961.

посао оваквог типа нису нарочито повољни, пре свега због лоше девизне ситуације у којој је у том периоду била Индонезија. Расположена девизна средства углавном су коришћена за подмиривање основних потреба на домаћем тржишту.⁵⁸⁶ Односно за увоз пиринча, предива, текстила, ђубрива за пољопривредну производњу итд.⁵⁸⁷ Додатни разлог за незаинтересованост обе стране у овом послу могао је бити и општи пад потрошње у првој половини 60-их који се одразио на стагнацију производње и инвестиција у привреди Индонезије.⁵⁸⁸

Као што је можда већ напоменуто, текстилна индустрија представљала је једну од најзначајнијих и најразвијенијих грана индустрије Индонезије.⁵⁸⁹ Велики проблем ове гране индустрије представљала је диспропорција између капацитета ткачница и предионица. За време холандске управе нису подизане предионице, већ само ткачнице, а разлог за то био је увоз предива из Холандије који је форсиран од стране ове земље као метрополе. Како би решила овај проблем индонежанска влада намеравала је да из Кине, Јапана и ФНРЈ увезе машине за предионице.⁵⁹⁰

Из извештаја предузећа „Текиг Инвест“ од 17. маја 1961. о посети индонежанске делегације Југославији може се видети да су Индонежани током ове посете највише били заинтересовани за текстилну индустрију Југославије, као и за сарадњу са овом земљом на том пољу. Југословенска предузећа већ су раније нудила Индонезији опрему за текстилне фабрике, тачније предионицу са 30 000 вретена. Поред фабрике текстила нуђени су и разбоји као и опрема за кожарско-обућарску индустрију. Крајем 1960. Индонежанима су нуђене и машине за предиоце.⁵⁹¹ Ипак они су ову понуду одбили као некомплетну, захтевајући читав

⁵⁸⁶ Земље у развоју нашле су се у ситуацији да је у њима увек трајала жестока борба у избору између увоза неопходних пољопривредних производа и производа за остале делатности, односно индустрију, транспорт, инфраструктуру итд. Leo Mates, *Ekonomski osnovi neangažovanosti*, str. 21.

⁵⁸⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 4, 437460.

⁵⁸⁸ Anne Both, *The Indonesian Economy in Nineteenth and Twentieth Century. A History of Missed Opportunities*, p. 68-69.

⁵⁸⁹ Осмогодишњим планом у погледу текстилне индустрије зацртан је циљ да се производња текстила са 10 метара по становнику, колико је износила 1961, повећа до 1969. на 15 метара по становнику. О значају текстилне индустрије за Индонезију говори и чињеница да је током 60-их година у спољној трговини неразвијених земаља памучни текстил чинио 60% извоза. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 98; Vladislav Milenković, „Neki vidovi politike pomoći kao sredstvo za usmeravanje razvoja zemalja u razvoju“, *Međunarodni problemi*, br. 4 (1964): 51.

⁵⁹⁰ АЈ, 507, IX, 43-V-6, јул 1960.

⁵⁹¹ Текстилна индустрија је после стицања независности била међу индустријама које су највише развијане у Индонезији. Разлог за то била је тенденција ка смањивању увоза робе широке потрошње из иностранства. Christine Drake, *National Integration in Indonesia* (Honolulu: University of Hawaii press, 1989), p. 163.

објекат а не само машине. Скептичност Индонежана према квалитету и степену развоја југословенске индустрије, као и лоша искуства са југословенским предузећима која су имала велике пословне амбиције а не ретко ограничене могућности, навела су их на обилазак бројних југословенских фирми. Индонежанска делегација је посетила многа предузећа у ФНРЈ, од којих су нека била ангажована на пословима са индонежанским партнерима.⁵⁹²

Амбасада ФНРЈ у Индонезији известила је 27. јуна 1961. Београд да ће Индонежанима ускоро бити понуђена целокупна понуда за посао са предионицама. Остало је само питање хоће ли вредност целог аранжмана моћи да стане у оквире кредита из 1959. јер је „Инвест-Импорт“ преговарао за још послова, осим овог.⁵⁹³ Међутим марта 1962. овај посао је био под великим знаком питања. Сухарто је у разговору саопштио Алешу Бемлеру да је југословенска понуда за предионице неактуелна, јер је цена претерано висока. Индонежани су до тада већ закључили уговоре за предиоце од укупно 400 000 вретена са Британцима, Јапанцима и Кинезима.⁵⁹⁴ Због претеране цене „Текиг-Инвест“, који је преузео посао од „Крушика“ и „Југоимпорта“, снизио је цене предиоца за 15%.⁵⁹⁵

Амбасадор Алеш Бемлер је децембра 1962. преговарао са министром народне индустрије Индонезије Азизом Салехом у вези предионица. Индонежани су тражили да услов за почетак преговора о предионицама буде одлагање плаћања аванса за овај посао на две године.⁵⁹⁶ Марта 1963. поново је актуелизовано питање посла са предионицама. Оцењено је да постоји могућност за наставак преговора за овај посао. Уколико би понуда била поново актуелна очекивао се долазак једног југословенског инжењера у Индонезију ради преговора о техничким детаљима.⁵⁹⁷ Саветовано је да инжењер који буде долазио овим послом у Индонезију понесе више примерака понуде са новим ценама и потпуним техничким спецификацијма, јер су Индонежани раније предату документацију изгубили.⁵⁹⁸

⁵⁹² Овде ћемо издвојити „Крушик“ из Ваљева, „Косовку“ из Приштине, Комбинат коже и обуће из Пећи, Текстилни комбинат „Рашка“ у Новом Пазару“, „Гошу“ из Смедеревске Паланке. У Београду позната предузећа „Текиг-Инвест“, „Енергопројект“ и „Инвест-Импорт“. У Загребу су посећени „Вентилатор“, „Велестрој“, „Јединство“ и „Раде Кончар“. И др. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 15, 17.5.1961. Извештај о посети Индонежанске привредне делегације.

⁵⁹³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 15, стр. пов. бр. 13/61.

⁵⁹⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 12, 47147.

⁵⁹⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 431601.

⁵⁹⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 439769.

⁵⁹⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 410140.

⁵⁹⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 7, 414474.

У исто време Сукарно је објавио економску декларацију, према којој је у склопу стабилизације економије становништво требало обезбедити између осталог и одећом.⁵⁹⁹ Под овим се подразумевао и развој домаће текстилне индустрије и коришћење свих њених капацитета.⁶⁰⁰ Претходно поменути иницијатива за реализацију посла са југословенским предеоцама уклапа се у ову концепцију Сукарна.

Предионице од 30 000 вретена процењене су на 4,5 милиона долара. Иако још увек нису била рашчишћена сва питања током 1963. добијен је приоритет за овај посао.⁶⁰¹ Према информацијама амбасаде у Џакарти до 18. августа 1964. дошло је до склапања прелиминарног уговора за предионице у вредности од 5 милиона долара.⁶⁰² Није познато да ли је овај посао до краја реализован.

5.3.3. Индустрија мотора и аутомобила

Индонезани су током 1962. године изразили интересовање за градњу једне фабрике дизел мотора. Планирано је да та фабрика производи различите моделе дизел мотора и да подмири потребе индонезанског тржишта. Понуде за овај посао до септембра 1962. дошле су из Сједињених Држава, СР Немачке, Аустрије и Чехословачке. Међутим ове понуде нису одговарале Индонезанима због техничких и финансијских услова. Пружила се прилика да се југословенска предузећа укључе у овај посао на бази до тада склопљених кредитних споразума. Као највећи интерес Југославије у овом послу истицана је могућност вишегодишње испоруке делова из југословенских фабрика.⁶⁰³

Предузеће „Југоимпорт“ је до 9. фебруара 1963. припремило елаборат са потребним техничким подацима за фабрику дизел мотора. Елаборат је потом дат стручном известиоцу банке на експертизу. Одлука о овом послу требала је бити донесена након што известиоц и стручна комисија сагледају целокупну проблематику. Након што су Индонезани током 1963. године званично одустали од градње бродоградилишта у Макасару, саветовали су

⁵⁹⁹ Декларација је донесена 28. марта 1963. Њен примарни задатак било је решавање проблема снабдевања становништва одећом и храном али и увођење социјализма индонезанског типа. Била је доминантно сумативног карактера и политичко декларативног типа. Планирано је да се привреда земље развија у две етапе, национал-демократској и социјалистичкој. АЈ, 507, IX, 43-V-10, јун 1963; Bruce Grant, *Indonesia*, p. 86.

⁶⁰⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 435223.

⁶⁰¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 8, 435615.

⁶⁰² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 23, 484470.

⁶⁰³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 431601.

југословенским партнерима да са тога посла фокус пребаце на преговоре о „Југоимпортовој“ фабрици дизел мотора.⁶⁰⁴ Приоритети за кооперацију у индустрији камиона и дизел мотора у вредности од 52 милиона долара одобрени су од стране министра Дјуанде до 16. септембра 1963.⁶⁰⁵ Међутим до краја фебруара 1964. посао са фабриком мотора у сарадњи са фирмом „Торпедо“ из Ријеке је привремено стопиран од стране Индонежана.⁶⁰⁶

Један битан пројекат за индустријску кооперацију између Југославије и Индонезије у првој половини 60-их година био је и здружени наступ „Творнице аутомобила Марибор“ и „Црвене Заставе“ из Крагујевца на индонежанском тржишту. Наиме радило се о настојању два предузећа да заједничким наступом у Индонезији узму учешћа у изградњи њене ауто индустрије и том приликом наравно остваре извесну материјалну добит.⁶⁰⁷ Првобитна идеја била је да се „Заставини“ и „ТАМ-ови“ камиони извозе у деловима и потом монтирају у Индонезији.⁶⁰⁸ Индонежани су тражили 1962. од Југославије камионе носивости 2 до 4 тоне.⁶⁰⁹ „Застава“ је требала да извози камионе носивости 2 тоне којих би било око 6000, а „ТАМ“ носивости 4 тоне у 2500 примерака.⁶¹⁰ Ове количине односиле су се на годишње испоруке, а посао би трајао 2 до 3 године. Партнер у овом послу требало је да буде фирма „Југоимпорт“. Вредност возила која су требала бити извезена, са резервним деловима за исте, износила је 28 милиона долара. Индонежани су намеравали да овај посао, попут многих других, буде реализован преко кредита.⁶¹¹

⁶⁰⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 3, 44287, 416330.

⁶⁰⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 4, 430403.

⁶⁰⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, 48706.

⁶⁰⁷ Превозна средства и машине уз још неке производе доживели су током 60-их година велики успон у извозу Југославије. Ови производи учествовали су 1955. 4,6%, 1963. 19,5%, 1964. 16,9% и 1967. са 34,2% удела у југословенском извозу. Marijan Hubeny, Vladimir Dragomanović, Vladimir Glišić, Ljubiša Adamović, *Ekonomska kretanja i razvoj privrednih sistema u svetu i položaj Jugoslavije*, str. 353; Dr Milan Aleksić, „Tendencije u razvoju spoljne trgovine Jugoslavije“, str. 39.

⁶⁰⁸ О значају овог пројекта за Индонежане говори и чињеница да је током 1962. скоро 50% камиона и аутобуса у Индонезији било ван употребе због недостатка делова. Готово идентична ситуација била је и 1959, што говори у прилог томе да се радило о хроничном и тешком проблему. Bruce Grant, *Indonesia*, p. 85; Justus M. van der Kroef, „Indonesia's Economic Dilemma“, p. 60.

⁶⁰⁹ Транспорт и нарочито достава робе камионима сматрана је у Индонезији доста повољнијом него железнички саобраћај. Justus M. van der Kroef, „Indonesia's Economic Dilemma“, p. 60.

⁶¹⁰ Број теретних возила у Индонезији био је 60-их година у порасту. То сведочи о растућој потреби за овом врстом превозних средстава, која је напослетку довела и до заједничког посла «Заставе» и «ТАМ-а». Током 1961. у Индонезији је било 95 300 теретних возила, да би тај број до 1965. порастао на 108 400. Milan Veljašević, *Indonezija*, str. 82.

⁶¹¹ Аутомобилска индустрија у Индонезији имала је примат од стицања независности ове азијске земље. У први мах погони који су грађени служили су за склапање возила увезених у деловима из иностранства. Christine Drake, *National Integration in Indonesia*, p. 163.

Југословенска понуда је средином маја 1963. била на разматрању код Индонежана. У Југославији је сматрано да је склапање овог посла врло вероватно. Ипак стицао се утисак да су Индонежани овај посао намерно одлагали, због реализације неких других послова са Југославијом. Овај пројекат био је нарочито важан за предузеће „Црвена Застава“ јер је омогућавао побољшавање и искоришћавање постојећих капацитета фабрике. Као конкуренција за овај посао виђени су Британци и Чехословаци. У прилог реализацији овог посла ишао је и основни споразум влада СФРЈ и Републике Индонезије о техничкој сарадњи у развоју аутомобилске индустрије у Индонезији потписан 27. маја 1963. Овај споразум предвидео је производњу мотора и возила у Индонезији на бази југословенских стандарда и документације.⁶¹² Током септембра 1963. потписана су и два мастер уговора. Један од њих односио се на возила у вредности 28 милиона долара, а други на моторе у вредности од 25 милиона долара. За време кооперације у трајању од осам година југословенска предузећа требала су да пруже потпору Индонежанима у изградњи њихове индустрије возила и дизел мотора. Планирана је производња два типа возила у Индонезији. Први тип су били камиони ТАМ 4000 носивости 4 тоне, а други Застава 620 носивости 2 тоне.⁶¹³

Југобанка је до 25. јула 1964. дала сагласност „ТАМ-у“ и „Застави“ за закључење уговора за испоруку опреме у износу од 4 милиона долара и возила у вредности 3 милиона долара. Ова дозвола била је само почетак прве фазе сарадње на овом великом пројекту. Без даљих дозвола СИБ-а и Југобанке предузећа нису смела да шире посао ван одобреног обима. Прва испорука растављених камиона по овом уговору требало је да се заврши јула 1965. Овакав систем и приступ довео је вероватно до ширења гласина у Индонезији да Југобанка у 1965. неће улазити у нове послове везане за аутоиндустрију. Из тих разлога наводно, Индонежани су почели преговоре о изградњи аутоиндустрије са предузећима ФИАТ и ДАФ.⁶¹⁴

Средином 1964. аутомобилска индустрија постала је примат Индонежана. Они су поводом тога вршили притисак на амбасаду СФРЈ у Џакарти да се што пре закључе уговори за посао са „ТАМ-ом“ и „Заставом“, захтевајући да се износ кредита за прву фазу посла

⁶¹² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 4, Информација о организовању монтаже камиона „Застава“ и „ТАМ“ у Индонезији. 17.05.1963. пов. бр. 61.

⁶¹³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, 417353.

⁶¹⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 8, 429448, 449877.

повећа са 7 на 11 милиона долара. Лош моменат за овај посао могла је бити најава ДСИП о могућем повлачењу југословенских предузећа из послова који почивају на принципима дугорочне сарадње и изградње комплетних објеката уз пратећу техничку помоћ. Препорука је била да се највише пажње посвети пословима са робом из серијске производње, мањих новчаних износа и што краћих рокова отплате.⁶¹⁵ Ова препорука највероватније је произашла из страха од нестабилности индонежанске привреде, а тиме и немогућности Цакарте да на време одговори на своје финансијске обавезе према југословенским повериоцима.

Међутим августа 1964. када је настала претходно наведена препорука потписан је Уговор о кооперацији за производњу камиона Застава 620Б и ТАМ 4000. Као што је претходно наведено, целокупна вредност овог пројекта износила је 28 милиона долара. У оквирима овог уговора договорена је испорука возила у деловима, пружање техничке подршке у пројектовању и организовању производње возила и делова, обука кадрова, испорука алата и опреме неопходних за рад.⁶¹⁶ Од поменуте суме, 20 милиона долара било је намењено испоруци возила у деловима, а 8 милиона за остале трошкове пројекта. Од целокупне суме кредит је покривао само износ од 7 милиона долара. Од ових 7 милиона 4 је било намењено за испоруку расклопљених возила и алата за монтажу, а остатак за пројектовање, техничку помоћ и алате са опремом неопходне за производњу делова.

Испорука возила требала је да буде обављена у периоду од децембра 1964. до јула 1965. Испорука робе и пружање техничких услуга у вредности 3 милиона долара требало је да буду окончани до почетка 1966. у потпуности. Планирано је да се годишње врши производња (монтажа) 10 000 камиона Застава 620 и 5000 камиона ТАМ 4000. У другој фази планирано је коришћење кредит у износу од 15 милиона долара, од чега би 10 милиона коришћено за испоруке возила у деловима а 5 милиона за инвестиција. Утрошак средстава из овог кредита планирано је за период од половине 1965. до половине 1967. године. Очекивано је да ће као партнер у овом послу осим „ТАМ-а“ и „Заставе“ наступити и

⁶¹⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 23, 429060, 484470.

⁶¹⁶ Владимир Поповић је на конференцији у Каиру 1962. говорећи као представник Југославије рекао да су југословенске предузећа у оквирима реализације инвестиционих пројеката у земаљама у развоју увек стручно оспособљавала домаће кадрове. Vladimir Popović, „Ekonomski problemi zemalja u razvoju (govor šefa delegacije FNRJ na kairskoj konferenciji)“, str. 95.

„Торпедо“, као произвођач мотора. Конкурент „Торпеда“ на овом послу био је немачки „Мерцедес“.⁶¹⁷

Јануара 1965. ДСИП је закључио да због економске ситуације у Југославији и немогућности кредитирања треба ограничити пословање са Индонежанима. Препоручивано је да се фокус задржи само на неким најбитнијим пословима. Од тих послова на првом месту истакнута је аутомобилска индустрија. Почетком октобра 1965. Пета управа ДСИП препоручивала је предузећима да не журе са закључивањем даље изградње аутомобилске индустрије, потом електрификације источне Јаве, фабрике ваљака и истраживања бакра. Разлог за ово је чињеница да Југобанка није била спремна да издаје сагласност за нове послове.⁶¹⁸ За сарадњу са Југославијом у аутоиндустрији био је заинтересован лично Сукарно. Он је у разговору са министром Салехом 9. марта 1965. напоменуо да посао у аутоиндустрији треба реализовати у року од три године. Сукарно је изградњу аутоиндустрије сматрао једним од пројеката који су требали да буду замајци индонежанске економије. Стога је посао са „ТАМ-ом“ и „Заставом“ септембра 1965. сматран за један од приоритетних.⁶¹⁹ Ипак није познато да ли је овај посао реализован до краја.

5.3.4. Мањи послови

Изградња фабрике малих електромотора помињана је у више наврата на различитим састанцима и елаборатима, као пројекат који би југословенске фирме могле да реализују у Индонезији. Понуда за овај посао одобрена је још септембра 1959, а потврђена јула 1961. Оба пута уз пристанак Југобанке. „Инвестимпорт“ је међутим до 7. фебруара 1962. обавестио свог представника у Индонезији да Југобанка није сагласна са раније поднесеном понудом.⁶²⁰ Што је у пракси значило да је посао заустављен. Разлог због којег је Југобанка одбила да одобри овај посао је у великом увозу опреме из иностранства који би морале да обаве југословенске фирме да би извезле фабрику у Индонезију. Овај посао Индонежани су на крају закључили са Бугарима.⁶²¹

⁶¹⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 24, 436453.

⁶¹⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 439644, 48579, 433814.

⁶¹⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 2, 49414, 431730.

⁶²⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 13, 44650.

⁶²¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 19, 46432.

Узевши у обзир да је Индонезија била земља која се градила и развијала своје привредне капацитете, изградња индустрија везаних за грађевинарство није могла бити изостављена у сарадњи са Југославијом. У вези са овиме можемо посматрати и посао на проширењу фабрике цемента у Падангу који је нуђен југословенским предузећима. Капацитети ове фабрике требали су да буду проширени са 150 на 500 тона годишње. Индонежани су имали у плану да овај посао југословенским предузећима плате по принципу *production sharing*. То би у пракси значило да би отплата зависила од производње, односно да би део профита од производње и продаје ишао југословенским партнерима. Индонежани су сматрали да би по оваквом систему отплата била завршена у року од 5 година.

Поред тога што је овај посао сматран веома рентабилним, разлог више за ангажман био је и тај што је у Индонезији постојала велика потражња за цемента, који је годишње увожен у количини од 3 до 4 хиљаде тона. Као заинтересовани за овај пројекат јавила се загребачка фирма «Ингра» која је до 14. новембра 1962. сакупила и доставила податке за овај објекат. Међутим ДСИП је сматрао да овај посао има и битне недостатке. Наиме највећи део цемента који би ова фабрика произвела завршио би на индонежанском тржишту, чиме се неби дошло до девиза којима би југословенски извозници опреме били исплаћени. Познато је са друге стране колико је прилив девиза био битан за југословенске фирме, као и целу економију ове земље. Поред тога Југословени би само испоручивали опрему за фабрику, а грађевинске радове би изводио инвеститор, односно Индонежани. Стога не би било сигурно када ће објекат бити готов и када ће почети са производњом. Као алтернатива за *production sharing* предлаган је комерцијални кредит са 6% камате. Сматрано је ипак да Индонежани овакву понуду неби прихватили.⁶²²

Предузеће „Ингра“ обећало је индонежанским партнерима да ће до 11. октобра 1963. доставити понуду за цементару Паданг. Међутим ова понуда није достављена ни до 16. новембра те године. За цементару је до тада потписан само *basic understanding* 15. октобра 1963. између „Ингре“ и Министарства базичне индустрије и рударства Индонезије. Овај уговор предвидео је модернизацију и ширење фабрике цемента у Индарунгу, а поред тога и градњу нове цементаре у Памотану. До средине новембра 1963. нису још увек биле разрађене ни размере техничке кооперације у вези овог пројекта. Ипак од раније је било

⁶²² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 14, 437560, 437560.

познато, да би са планираним проширењима и реновирањем ова цементара требала уместо досадашњих 120 000 тона цемента годишње да производи 220 000 тона.⁶²³ Реализација прве фазе посла условљена је крајем 1963. отплатом дела дуговања у износу од 300 000 фунти које су Индонежани имали према Југославији.⁶²⁴ Процењено је да би цена нове цементаре у Памонтану и реконструкције цементаре у Падангу износила заједно 31 милион долара.⁶²⁵

Послови са цементарама, као и са предионицама, означени су августа 1964. од стране ДСИП-а као пројекти од којих би југословеске фирме требале да одустану. Овакав став требало је отворено исказати индонежанским партнерима, како би фокус у пословним преговорима био пребачен на друге пројекте.⁶²⁶ Можемо рећи да је ово упутство један од показатеља да се од овог посла постепено одустајало.⁶²⁷

Успешна продаја грађевинских машина, у првом реду ваљака, од стране београдске фирме „Руднап“ довела је до формирања идеје код Индонежана о дугорочнијој сарадњи са Југославијом и њеним предузећима на овом пољу. Амбасада СФРЈ у Џакарти обавестила је 16. јула 1963. ДСИП о интересовању Индонежана за индустријску кооперацију њиховог предузећа „Баратаин Сурабаје“ са компанијом „14. октобар“ из Крушевца на производњи ваљака.⁶²⁸ Индонежани су до краја фебруара 1964. прихватили посао са фабриком ваљака. Вредност овог посла процењивана је на 6,4 милиона долара. За реализацију пројекта намењен је и кредит са роком отплате од осам година.⁶²⁹ Разменом писама између органа две земље до 18. маја 1964. утврђено је да су Индонежани дали приоритет за фабрику ваљака у вредности од 5 милиона долара.⁶³⁰ Што је у пракси значило да су омогућени даљи договори као и реализација посла. Индонежани су од југословенског кредита из априла 1962. новембра 1964. планирали да граде фабрику ваљака у сарадњи са југословенским

⁶²³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 4, 437460.

⁶²⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 6, 449879.

⁶²⁵ Маја 1964. укупна вредност свих пројеката који су били у оптицају са Индонежанима износила је 99,5 милиона долара. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, 417353.

⁶²⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 23, 484470.

⁶²⁷ Реализација послова везаних за цементаре доживела је неуспех, иако је 60-их година производа цемента у Индонезији била у великом заостатаку поред свих потреба, чак и у односу на суседне земље. Производња цемента у Индонезији је 1964. била мања него у Малезији, чак дупло мања него на Тајланду и чинила је само трећину од производње тог материјала на Филипинима. Anne Both, *The Indonesian Economy in Nineteenth and Twentieth Century. A History of Missed Opportunities*, p. 70.

⁶²⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1963, ф. 39, д. 4, 424029.

⁶²⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 65, д. 7, 48706.

⁶³⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1964, ф. 66, д. 23, 420788.

партнерима. Овај посао био је један од три, поред ауто-мото индустрије и електро мреже Источне Јаве, на који је сарадња у погледу великих пројеката требала да се сведе у 1965. години.⁶³¹

На крају овог поглавља осврнућемо се на два посла која су у перспективи могла да донесу могућност проширења економске сарадње између две земље. Први посао је везан за интересовање компаније „ИМТ“ за продор на тржиште Индонезије. Као што је већ поменуто Индонезија је 60-их година 20. века и даље остала претежно аграрна земља, на не завидном нивоу техничког напретка када је реч о обради земље. Овакво стање логично је наметало потребу за развојем индустрије машина и алата неопходних за унапређење пољопривреде, али и за увозом истих. Компанија „Индустрија мотора и трактора“ изразила је намеру ДСИП-у 18. јуна 1962. да извезе одређени број машина из своје производње на индонезанско тржиште. Ово предузеће раније је добило одобрење за кредит од Југобанке ради пласмана својих производа у Индонезију. Пошто услови овог кредита нису одговарали индонезанским партнерима, „ИМТ“ се обратио ДСИП-у како би њихови трактори били пласирани преко кредита који су до тада пружани Индонезији од ФНРЈ.⁶³² Није познато да ли је ова пословна идеја у каснијем периоду наишла на неки позитиван пријем, било у Индонезији или у Југославији. Истражена архивска грађа за потребе овог рада није дала о томе више података.

Други посао је покушај продаје локомотива и вагона Индонезији. Предузеће „Ђуро Ђаковић“ из Славонског Брода намеравало је септембра 1962. да у Индонезију извезе део свог асортимана. У оквирима кредитног аранжмана од 18. априла 1962. ова фирма била је спремна да понуди 150 путничких вагона, 2000 теретних вагона и 50 дизел електричних локомотива. Вредност овог посла износила би око 15 милиона долара.⁶³³ Овај посао је по свему судећи доживео исту судбину као и понуда „ИМТ-а“. Осим ове информације о понуди и њеном обиму није познато како се овај посао даље развијао. По свему судећи он није узет озбиљније у разматрање и према томе није ни реализован. Може се рећи да је понуда вагона

⁶³¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1965, ф. 55, д. 1, 439644.

⁶³² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 22, 420615.

⁶³³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 24, 429092.

и локомотива Индонезији у овом периоду била добра пословна идеја идеја. Нарочито ако се узме у обзир катастрофално стање индонежанских железница у овом периоду.

6. Посао „Триглав“

За посао „Триглав“ може се рећи да је један од пословних подухвата на којем је видљиво доста фактора који су утицали, махом негативно, на привредну сарадњу Индонезије и Југославије. Тај посао представљао је својеврсни покушај Југославије да се са једним великим послом пробије на тржиште Индонезије, па тиме и целе југоисточне Азије. Најкраће сажето, суштина посла је била у томе да Југославија извезе одређене количине производа своје текстиле индустрије у Индонезију, а да заузврат Индонезани највећи део ових производа плате извозом памука у Југославију а мањи део у девизама.⁶³⁴ У литератури се овакви ангажмани називају уговорима за ангажовање производних капацитета.⁶³⁵ Посао је додатно чинило сложенијим то што памук, који је требало да буде извезен у Југославију, није био изворно из Индонезије.⁶³⁶ Радило се о памуку који је ова земља добијала из вишкова Сједињених Држава, а на основу закона ПЛ 480.⁶³⁷ У даљем тексту испратићемо хронолошки ток развоја овог аранжмана и анализом на основу података пробати да утврдимо све релеванте факторе који су утицали на његов развој.⁶³⁸

Идеја за реализацију овог посла јавила се у периоду који изворни хронолошки оквир овог рада не обухвата, односно пре 1961. Индонезани су већ крајем 1960. били заинтересовани да 25000 бала памука из САД пошаљу на прераду у Југославију у замену за готов текстил.⁶³⁹ Званични преговори о послу „Триглав“ почели су новембра 1960. у Џакарти између представника амбасаде ФНРЈ и Министарства трговине Индонезије.

⁶³⁴ На овом месту битно је напоменути да је од 1955. године и нормализације односа са СССР ФНРЈ све теже добијала кредите, репороматеријал и сировине са Запада. Након Београдске конференције несврстаних 1961. за Југославију је постало све теже да добије пшеницу, уље и памук од САД. Испорука вишкова ових производа од 1963. први пут није одобрена а од 1964. они су се могли добити само за доларе. Милан Пиљак, „Реформе југословенског економског система 1945-1965.“, стр. 228.

⁶³⁵ Dr Miodrag Sukijasović, „Karakteristike ekonomskih ugovora SFRJ sa nedovoljno razvijenim zemljama“, str. 51.

⁶³⁶ У Индонезији није било услова за гајење памука па је ова земља зависила од увоза ове сировине из иностранства. Don D. Humphrey, „Indonesia's National Plan for Economic Development“, p. 16.

⁶³⁷ Закон Сједињених Држава Public Law 480 омогућавао је неразвијеним државама набавку сировина за производњу без плаћања у девизама. Овај закон омогућио је многим земљама у развоју да одрже свој девизни биланс и чак га и побољшају. Ђорђе Лађевић, „Америчка и совјетска економска помоћ“, *Međunarodni problemi*, br. 3 (1958): 75.

⁶³⁸ На почетку разматрања ове проблематике битно је напоменути да Индонезија није имала довољно сировина за своју индустрију. Иако је ова земља била један од светских лидера у извозу индустријских сировина сама је била приморана да их увози за одређене гране своје индустрије. Најразвијенија индустрија Индонезије средином 50-их била је текстилна, па је сходно томе захтевала увоз сировина. Сирови памук и предиво били су управо намењени тој грани индустрије. АЈ, 507, IX, 43-V-2, 01.09.1956.

⁶³⁹ Крајем 1959. влада Индонезије дала је примат увозу хране, текстила и предива. Разлог за ово био је хронични недостатак ових артикала на тржишту ове земље. АЈ, 507, IX, 43-V-6, јул 1960.

Првобитна идеја Индонежана била је да се у Југославији врши прерада америчког памука у предиво. Тек након извезног времена прихваћена је могућност прераде памука у текстил. Предуслов за ово је био да услови у ФНРЈ буду конкурентни онима у осталим заинтересованим земљама.⁶⁴⁰

Послове овог типа Индонежани су до тада склапали са Јапаном, Хонг Конгом, Индијом и Сингапуром. Прерада је била искључиво у предиво, а не у тканине, како су то желели југословенски партнери. Индонежани су до тада за ове аранжмане плаћали 65% вредности памуком, а 35% готовином. Из Министарства иностраних послова Индонезије до 27. јануара 1961. дојављено је да је одобрен југословенски аранжман у обради памука. Накнадно је из Индонезије захтевано да се испоручи роба из југословенских складишта, и то хитно, уколико је има. Што показује да је у Индонезији владала несташица производа текстилне индустрије, па је стога свака набавка тих артикала била драгоцену. Амбасада ФНРЈ тражила је од ДСИП-а закључивање уговора као и даље инструкције амбасади и представнику „Интерекспорта“.

Предузеће „Центротекстил“ добило је информације о послу „Триглав“ од „Интерекспорта“ и до почетка фебруара 1961. спремало конкретне понуде. Преговоре су убржавали и Индонежани, јер су сматрали да су се Југословени касно укључили у овај посао. Они су изразили жељу да увезу првенствено широке бојене тканине. Из расположивих извора може се сазнати да је сличне аранжмане Југославија имала са Бурмом. У послу са овом земљом однос памука и готовине износио је 55:45. Исти однос требало је постићи и са Индонежанима, уместо предложеног 65:35.⁶⁴¹

Амбасада ФНРЈ у Џакарти доставила је до 28. фебруара 1961. Служби за правне послове и међународне уговоре Нацрт аранжмана о преради памука између влада ФНРЈ и Републике Индонезије. Према типском споразуму Југославија би извозила памучно предиво које би делимично било плаћено у памуку (65%) а делимично у девизама (35%). Југословенска страна била је незадовољна, јер је планиран пласман тканина а не предива. Узевши у обзир да се радило о памуку из САД инсистирало је да за овај посао тражи потврда

⁶⁴⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 19, IV/I-ДШ/НХ.

⁶⁴¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 15, 429486, 430988, 42915, 43789, 45220.

влде Сједињених Држава.⁶⁴² Према информацијама МИП Индонезије у уговору за овај посао неизоставна ставка морао је бити и члан о заштити интереса САД.⁶⁴³

Крајем марта 1961. „Центротекстил“ још увек није почео преговоре за овај посао, иако су Индонежани на дневном нивоу захтевали конкретне предлоге. Рокови и асортиман били су проблем у овом послу од његових почетака. Југословени су успели да изборе рок испоруке до краја 1961, иако је друга страна тражила краћи. Индонежани су били истрајни у томе да прихватају само бељене тканине. Ипак до 6. маја 1961. прихваћен је однос 50:50, између бељених и штампаних тканина. На југословенску страну апеловано је да прихвати испоруке само оних количина које је у стању да произведе. Како би Индонежани за остатак памука нашли партнере у другим земљама. Везано за капацитете производње, битно је напоменути да су органи ДСИП били свесни да ће у 1961. Југославија једва моћи да намири и сопствене потребе за преденим памуком. Сматрано је да би било каква потреба за већим количинама преденог памука захтевала увоз овог артикла из иностранства. Извоз је тешко могао доћи у обзир.⁶⁴⁴ Стога је оправдано постављано питање. Да ли је уопште требало улазити у овај посао са Индонежанима?⁶⁴⁵

У документу о односима између ФНРЈ и Индонезије из 6. маја 1961. вредност америчког памука који је из Индонезије требало да буде послат у Југославију процењена је на 900 000 долара. Још увек је у оптицају била могућност да 55% вредности извоза југословенске робе буде плаћено памуком а 45% у готовини. Укупна вредност овог посла процењивана је на 1,6 милиона долара. Сматрано је већ тада да би одустајање од овог посла штетило статусу Југославије и њених привредних субјеката на индонежанском тржишту.⁶⁴⁶ Индонежани су очекивали да ће до потписивања уговора за овај посао доћи крајем маја 1961.

⁶⁴² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 38, д. 14, 46713.

⁶⁴³ Закон ПЛ 480 садржао је и одредбе о располагању америчким пољопривредним вишковима у иностранству. Материјалом је могло да се располаже за куповине стратегијског материјала или друге робе на рачун Сједињених Држава или трећих земаља. Предвиђена је и могућност компензационих послова, попут бартер трговине. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 15, 415615; Ђорђе Лађевић, „Америчка и совјетска економска помоћ“, стр. 76.

⁶⁴⁴ У овом периоду као пример могао је послужити и аранжман из 1960. Југославија је те године склопила уговор са Индонезијом о продаји текстила у вредности од 700 000 фунти са роком испоруке до јуна 1960. Услед слабих производних капацитета рок за испоруку продужен је прво до децембра 1960. потом и до 30. јуна 1961. *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, стр. 323.

⁶⁴⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 15, 49422, 410702, 411431, 414058.

⁶⁴⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 38, д. 8, Информације о Индонезији поводом посете председника Сукарна од 12. до 14. јуна 1961. 6. мај 1961.

Према томе амбасада ФНРЈ у Џакарти захтевала је 18. маја 1961. од ДСИП-а да што пре пошаље пуномоћ за потписивање уговора за целу планирану количину робе. Постојала је опасност да дође до непријатне ситуације у односима између две земље, уколико Индонежани буду приморани да за овај посао после толико времена траже другог партнера.⁶⁴⁷

Један од проблема који се појавио од почетка јесте висока цена памучних тканина из ФНРЈ. Д. Вујишић, трећи секретар за економске послове при амбасади ФНРЈ у Џакарти, у разговору са Г. Таном, референтом за економску помоћ у МИП Индонезије, рекао је 22. јуна 1961. да су југословенска предузећа спремна да пристану на снижавање цене у одређеној мери. Ипак инсистирали су на томе да цена буде иста као за тканине из Хонг Конга, Сингапура или Јапана. Јер је по Вујишићевим наводима југословенска роба била квалитетнија од оне наведених азијских произвођача.⁶⁴⁸

До 1. јуна 1961. Индонежани су прихватили однос 50:50 у количинском односу бељених и штампаних тканина. Осим тога прихватили су и да плаћање буде 55% у памуку и 45% у девизама. Фирма „Центротекстил“ у својству извозника набављала је тексил за извоз од домаћих југословенских фабрика. Памук за Југославију требало је да се укрце у бродове тек децембра 1961.⁶⁴⁹ До коначног склапања посла није дошло ни до средине јуна 1961. У то време аташе за пољопривреду при амбасади САД у Индонезији Карл Винберг распитивао се код југословенских дипломата о застоју у преговорима са Индонежанима. Проблем је наводно била разлика у цени од 10%. Апеловано је на Винберга да утиче на Индонежане да прихвате већу цену коју су нудили Југословени. Главно оправдање за већу цену било је да је југословенска роба била наводно квалитетнија од робе других произвођача. Винберг је са своје стране обећао да ће утицати на Индонежане да прихвате овај предлог и склопе посао са Југославијом. Ипак сматрано је да не треба до краја инсистирати на већим ценама, јер се ради о послу који сем материјалне добити може донети и трајнији продор на тржиште Индонезије.⁶⁵⁰

⁶⁴⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 15, 415615.

⁶⁴⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 38, д. 29, Забелешка о разговору Д. Вујишића трећег секретара за економске послове с Г. Таном референтом за економску помоћ у МИП Индонезије. 22. 6. 1961.

⁶⁴⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 18, 415688.

⁶⁵⁰ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 16, 419262.

До 20. јуна 1961. југословенски представници добили су овлашћење да потпишу аранжман за прераду памука. До тог датума „Центротекстил“ је наводно нашао начине да се уклопи у лимите које су поставили Индонежани за овај посао. Индонежани су 21. јуна 1961. затражили коначну одлуку југословенских партнера за посао „Триглав“. Као крајњи датум за потписивање поставили су 30. јун, после којег би, уколико не би дошло до склапању уговора, потражили другог партнера. Коначна потврда за потписивање уговора дошла је од Седме управе ДСИП-а шест дана пре истека постављеног рока. Амбасада је скренула пажњу ДСИП-у да је крајњи рок за испоруку робе из Југославије 30. новембар 1961. О томе, као и могућим материјалним последицама не поштовања рокова, требало је обавестити „Центротекстил“.⁶⁵¹

Проблеми у реализацији посла постојали су и са индонежанске стране. Из Цакарте су ишла настојања да се једнострано Југославији наметне обавеза увоза памука по роковима из уговора. Са друге стране Индонежани су избегавали да се обавежу на благовремено отварање акредитива, до 30. октобра, као и да прихвате услове за извршавање обавеза са југословенске стране.⁶⁵² Ипак мора се рећи да је до склапања овог посла добрим делом дошло захваљујући Министарству иностраних послова Индонезије. Овај аранжман процењиван је и као посао од великог политичког значаја.⁶⁵³

Иако су показали велико стрпљење Индонежани су поставили 30. јун 1961. као датум до којег треба потписати уговор за овај посао. Због квалитета робе цена је подигнута за 1%, што је износило 16000 долара у односу на укупну цену. Постојала је бојазан са југословенске стране да „Центротекстил“ опет неће поштовати задате рокове. Свако кашњење у испоруци робе могло је Индонежане да доведе у тешку ситуацију, јер би имали велику количину неискоришћеног сировог памука. У том случају настала штета била би надокнађивана од стране „Центротекстила“.⁶⁵⁴

Почетком јула 1961. очекивало се да ће уговор бити коначно потписан. Као рок за испоруку робе дат је 30. новембар 1961. Постојала је бојазан да се споразум неће испоштовати због релевантних разлога, као и да ће посао преузети Индијци. Ипак

⁶⁵¹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 18, 418538, 419645, 420222.

⁶⁵² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 16, 420524.

⁶⁵³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 18, 415688.

⁶⁵⁴ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 17, стр. пов. бр. 13/61.

представник „Центротекстила“ одбио је да потпише уговор. Захтевано је да испорука буде у априлу 1962. а плаћање у кешу. Овакви захтеви Центротекстила били су против свих дотадашњих договора. Овакав наступ југословенске фирме могао је да доведе у питање извоз текстила у Индонезију у року од четири године, колико је трајала америчка помоћ Индонезији у памуку. Центротекстил се жалио на девизне цене у Индонезији. Представници ове фирме тврдили су да када се те цене прерачунају у динарске југословенским фабрикама не може да се плати за тражену робу. Сматрано је да је овај недостатак могао да се одрази знатно на квалитет робе. Услед недостатака постојала је могућност набавке 5 милиона метара текстила од Дирекције за сировине. Дирекција је ову робу набављала увозом из Бугарске. Међутим сукоб између Комитета за спољну трговину и Дирекције за сировине довео је у питање набавку робе код Дирекције за потребе реализације овог посла. „Центротекстил“ је такође одлучно одбио 30. новембар 1961. као рок за испоруку. Између осталог и зато што Индонежани нису послали узорке за штампане тканине до 6. јула 1961. Додатни разлог били су годишњи одмори и ремонти фабрика у јулу и августу. Као реалан датум за испоруку дат је април 1962. Споразум о преради памука коначно је потписан 8. јула 1961.⁶⁵⁵ Међутим остало је нејасно који је крајњи рок за испоруку робе. „Центротекстил“ је јављао да је крајњи рок април 1962, док је амбасада ФНРЈ у Џакарти инсистирала крајем јула 1961. да се поштује претходни договор о новембру 1961. као року за испоруку.⁶⁵⁶

До 9. октобра 1961. касниле су, претходно смањене, прве количине робе које је по уговору „Центротекстил“ требало да испоручи Индонезији. Испорука за новембар такође је била упитна. Бељене тканине нису биле обезбеђене, а за шарене није још био договорен дезен. Југословенске представнике у Индонезији је било срамота да покажу дезене које је послао „Центротекстил“. Радило се наиме о 9 старих дезена лошег квалитета. Овакав потез сматран је несхватљивим и штетним. Амбасада ФНРЈ молила је да се пошаље 30 до 40 дезена који одговарају индонежанском тржишту.⁶⁵⁷ Свих шест индонежанских увозника одбило је крајем октобра 1961. да прихвати југословенску робу. Ова роба знатно је одступала од договорених квалитета. Информација о квалитету робе до Џакарте је дошла од

⁶⁵⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 17, 420622, 420936, 421255, 421535, 422194,

⁶⁵⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 18, 423150.

⁶⁵⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 18, 430164.

индонежанског суперинтендата из Женеви, који је ове информације добио од „Југоконтроле“ из Ријеке.

Саветовано је да се одредбе споразума поштују, јер би неиспоручивање робе могло да се одрази лоше и по друге послове. Упркос свему „Центротекстил“ се није држао договореног. Представник ове фирме Шишмановић мењао је рокове испоруке и начине плаћања. Овакви пропусти могли су спречити било какав даљи покушај пласмана текстила у Индонезију. „Центротекстил“ је са друге стране сву одговорност свалио на произвођаче.⁶⁵⁸ Произвођача је притом било више од осам и били су из разних делова ФНРЈ. Тиме је додатно отежано питање квалитета робе и повећана цена транспорта.

Тирал штапана тканина	
Произвођач	Количина (yd)
„Ратко Павловић“ Ниш	375000
Текстилна товарна Преболд	525000
Укупно:	900000
Цена:	178500\$
Сирова тканина за бељење	
Произвођач	Количина (m)
Дирекција за сировине Београд	3578334
Памучна индустрија Ђаковица	1000000
„Комбитекс“ Бихаћ	426193
„Кузман Јосифовски Питу“ Скопље	150000
„Зеле Вељковић“ Лесковац	250000
„Македонка“ Штип	300000
Остали	1300000
Укупно:	7004527
Цена:	1452500\$
Целокупна цена:	1631000\$

Табела 32. Произвођачи и добављачи текстила за посао „Триглав“⁶⁵⁹

⁶⁵⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, 431784, пов. бр. 181/61,

⁶⁵⁹ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 19, IV/I-ДШ/НХ.

Посебна предузећа била су ангажована и за бељење тканина. Радило се опет о фирмама из разних делова Југославије: „Текстилна товарна Шемпетер“, „Мариборска текстилна товарна“, „Творпам“ Загреб, „Укрина“ Дервента, „Сутјеска“ Земун, „Звезда“ Крањ, „Бомбажна предилница ин ткалица“ Тржич и „Македонка“ Штип. Један део робе био је и из реекспорта из Немачке.⁶⁶⁰

До извоза робе у Индонезију није дошло до краја октобра 1961. Извештај који је „Југоконтрола“ послала индонежанској фирми „СТС“ (Central Trading Company) није ишао у прилог „Центротекстилу“. Квалитет југословенске робе знатно је одступао од договореног. Квалитет предива, конструкција, тежина, дужина и финиш платна нарочито су били лоши. Индонежани нису намеравали да прихвате робу која је више од 3% одступала од квалитета који су они захтевали. Одступања од траженог квалитета покварила су Индонежанима набавку текстила за празнике. Од југословенских државних органа захтевано је да апелују на „Центротекстил“ да се држи одредби уговора.

До 9. новембра 1961. грешке „Центротекстила“ достигле су пропорције скандала и политичке афере. Индонежани су саопштили амбасадору Алешу Беблеру да је цео случај прилично озбиљан. Наиме кашњење и лош квалитет испорука пореметили су план снабдевања индонежанског тржишта потрошачком робом у време краја рамазана.⁶⁶¹ Упозоравано је да би цела ситуација могла да ескалира и у унутрашњи политички проблем Индонезије. Ургирано је да се роба испоручи најкасније у децембру или почетком јануара.⁶⁶²

Према потписаним уговорима „Центротекстил“ је био дужан да до краја 1961. испоручи 800 000 тона штампане памучне тканине и 8 милиона тона бељене памучне тканине. Највећи део текстила набављан је код југословенских произвођача, међутим проблем је био у бељеним тканинама и испоруци истих. Наиме фабрика текстила у

⁶⁶⁰ Исто.

⁶⁶¹ Осим потреба за овом робом у време државних и верских празника током 60-их година је владала стална несташница памучне одеће. У овој деценији доступност одеће по глави становника Индонезије била је мања него 40-их година. Anne Both, *The Indonesian Economy in Nineteenth and Twentieth Century. A History of Missed Opportunities*, p. 117.

⁶⁶² ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, 432793, 433631.

Таковици је каснила са пуштањем у погон, стога је 2 до 3,5 милиона метара робе морало бити послано у Италију на бељење. Бељење у Италији коштало је око 81000 долара.⁶⁶³

Проблематика у послу са извозом тканина и предива у Индонезију била је главни предмет разговора Сергеја Крајгера са амбасадором Индонезије у Београду Р. А. Асмаоеном 15. новембра 1961. Индонежански амбасадор био је забринут због стања посла и рокова извршавања обавеза предвиђених уговором. Највише замерки имао је на квалитет тканина. Овај дипломата сматрао је да треба уклонити све препреке у овом послу, јер се радило о првом аранжману од којег ће зависити и даља сарадња. Он је навео како извештаји „Југоконтроле“ о квалитету тканина нису одговарали реалности.⁶⁶⁴

Индонежани су до 8. децембра 1961. прихватили испоруку спорне количине текстила. Ипак и даље су инсистирали на роковима испоруке због лебарана (краја поста и државног празника). Југословенска страна морала је да обезбеди испоруку 6,5 милиона јарди робе до 15. јануара 1962. Иако се на овај услов „Центротексил“ обавезао, после само 10 дана представници ове фирме тражили су да до 15. јануара 1961. испоруче 3,5 уместо 6,5 милиона јарди. Амбасада ФНРЈ у Џакарти инсистирала је да се количине које недостају набаве и у иностранству ако треба, како би роба била коначно испоручена до 15. јануара. Текстил је Индонежанима био неопходан пред бајрам. Ипак Индонежани су изашли и овом приликом у сусрет, продуживши рок испоруке до 31. јануара 1962. С тим што је испоручена количина морала да износи 6,5 милиона јарди текстила.⁶⁶⁵

Као што је већ поменуто до краја јануара 1962. требало је да буде утоварено 6,5 милиона метара текстила, а до 15. фебруара 9 милиона. „Југоконтрола“ која је проверавала квантитет и квалитет робе за Индонежане није хтела да изда „Центротекстилу“ сертификат за извоз. Ова фирма је стога захтевала да се пријем робе изврши у Индонезији. Прва пошиљка од 3,5 милиона метара укрцана је 9. јануара 1962. Остатак од 2,5 милиона метара требало је да буде укрцан тек крајем јануара исте године. Иако је то била скоро цела количина уговорена за крај јануара, она није могла стићи у Индонезију до уговореног

⁶⁶³ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, Белешка о садашњем стању економских односа између наше земље и Републике Индонезије. 15.11.1961.

⁶⁶⁴ Вероватно се радило о званичним извештајима о квалитету робе које је «Југоконтрола» проследила Индонежанима. ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, стр. пов. 01-01, 707/1.

⁶⁶⁵ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1961, ф. 39, д. 19, 437401, 438126.

периода. Остатак од 3 милиона метара могао је у најбољем случају бити утоварен до 15. фебруара 1962. Ствар је била хитна, роба је морала да дође у Индонезију пре рамазана. Кашњења су посматрана као опасност која може довести до озбиљних компликација у односима између ФНРЈ и Индонезије. Седмо одељење ДСИП-а је 24. јануара 1962. наложило амбасади ФНРЈ у Џакарти да ублажи могуће последице проблема које би проузроковало кашњење у испорукама. Поред тога наложено је и да се испита ко је инсистирао на томе да се иде на закључење овог посла, иако је било познато да Југославија за њега нема капацитете. Као и да се испита на коме лежи одговорност за кашњење и квалитет.⁶⁶⁶

Амбасада у Џакарти сматрала је почетком марта 1961. да за лебаран у Индонезији неће бити за продају ни метра југословенског текстила. Очекивано је да ће брод „Башка“ до 20. фебруара 1962. да дође у Индонезију са 3,3 милиона јарди робе спорног квалитета и без сертификата. Додатна отежавајућа околност била је што је овај брод у Ријечи захватила олуја, па је и због тога каснио. Индонежане је цела ситуација разочарала, нарочито због тога што нису извршили набавке у другим земљама. Кашњење у испорукама предива и текстила утицало је и на стопирање увоза гуме из Индонезије.

Седмо одељење ДСИП ставило се на неки начин почетком фебруара 1962. у заштиту „Центротекстила“. Одговорност за грешке сваљена је на бродске компаније као и на *врло тешке и неуобичајене клаузуле* о квалитету текстила. „Југоконтроли“ су у процени квалитета биле *везане руке* због неспоразума о квалитету па је роба због тога извезена без сертификата. Сматрано је приде и како су Индонежани добили робу бољег квалитета, јер је делом бељена у иностранству. Све пенале за кашњење требало је да плати „Центротекстил“, тако да Индонежани нису могли бити финансијски у губитку. Ипак постојала је свест о томе да су грешке направљене са југословенске стране. Саветовано је да цела ситуација буде ублажена, како би било што мање последица. Очекивано је да ће до почетка марта 1962. у Индонезији бити 5378079 јарди, а крајем тог месеца додатних 3,5 милиона јарди. Испоруке су касиле. Представник „Центротекстила“ одбио је да потписује анекс, јер су Индонежани захтевали да нека од бродских компанија гарантује долазак робе у Индонезију до 31. јануара 1962.

⁶⁶⁶ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 41, д. 18, 4301.

„Центротекстил“ је у САД закључио памук у вредности 868716 долара. Овај памук укрцан је 31. децембра 1961.⁶⁶⁷

Индонезјани су априла 1962. били заинтересовани да поново ступе у посао са обрадом памука са Југословенима. Индонезија је из Сједињених Држава требала да добије 240 000 бала памука вредности 36 300 000 долара. Укупна вредност новог аранжмана требала је да износи 6 686 000 долара. За памучно предиво Индонезјани су хтели да плате 65% вредности памуком а 35% слободним британским фунтама. За памучне тканине намеравали су да 55% износа плате памуком а 45% енглеским фунтама.⁶⁶⁸ Даља сарадња са на пољу прераде индонезјанског памука настављена је у одређеној мери и у наредном периоду.

⁶⁶⁷ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 42, д. 18, 43078, 43168, 43945.

⁶⁶⁸ ДА МСП РС, ПА, Индонезија, 1962, ф. 41, д. 31, Белешка о састанку одржаном у Комитету за спољну трговину дана 10. априла 1962. у 12 часова у вези новог споразума са Индонезијом о испорукама памучних предива и тканина.

7. Закључак

Након приказа дипломатских и анализе економских односа између две земље у првој половини 60-их, поставља се питање, какви закључци се могу донети о утицају политике и дипломатије на економске односе? У дипломатским односима између две земље може се приметити да су 60-е године период извесне колизије у погледима на одређена питања у међународној политици. Иако су у начелу односи остали срдачни и пријатељски, постојале су битне несугласице. Главна од њих везана је за идеје о карактеру настајајућег покрета несврстаних. Оба лидера, односно Јосип Броз и Ахмед Сукарно, доследно су се држали својих политичких концепата везаних за покрет. Као што је већ напоменуто у уводном делу рада Тито је заступао глобални приступ у покрету несврстаних, док је Сукарно био присталица регионалног, односно афро-азијског приступа. Географска удаљеност две земље, а тиме и различити међународни проблеми у којима често није било додирних тачака, били су фактори који су такође утицали на политичко удаљавање. Југославија није имала нарочит интерес да улази у сукоб са западним земљама због индонежанских претензија на Западни Иријан или због конфронтације Индонезије са Малезијском Федерацијом. Са друге стране ни питања политичких односа између држава на Балкану или ширем подручју Европе, нису била нешто што је увек интересовало Индонезију као земљу на југоистоку Азије.

Вратимо се међутим на економију. Иако политички односи нису увек били обележени слагањем по свим питањима, привредни односи између две земље били су динамични са тенденцијом успона. Југословенска страна често је инсистирала на даљем ширењу економских односа са новим пословима. Иако је у многим случајевима било видљиво да прилике у привредама обе земље не пружају услове за реализацију ни старих закључених послова, а камоли неких нових. Један од примера је кредит из априла 1962, који је нуђен иако ни претходни из 1959. до тада није био искоришћен до краја. Политичка позадина овог кредитног аранжмана највидљивија је са индонежанске стране. По наводима представника Индонезије овај аранжман склопљен је на лично Сукарново инсистирање, како се не би покварили политички односи са пријатељском несврстаном Југославијом и председником Титом. У сличну категорију може се сврстати и посао „Триглав“, за који није било одговарајућих производних капацитета, а који се претворио у питање *престижа* Југославије и потенцијални политички скандал.

Иза многих (не)успешних пословних подухвата налазила се политика. Односно тенденција да се преко јачања економских веза дође и до већег зближавања и интеграције на политичком пољу. Оно што се може приметити у економским односима две земље јесте диспропорција између идеја, планова и реализације. Односи две земље на привредном пољу обиловали су идејама и концептима, али је упадљиво мало пословних аранжмана реализовано до краја у овом периоду. Унутрашње економске прилике, али и токови светске привреде, а нарочито светског тржишта, неопрезно занемареног од југословенских политичара и *стручњака*, осујетили су велике планове *великих лидера* са скромним привредама. Капацитети и могућности југословенских компанија, а тиме и квантитет и квалитет њихових производа, често нису могли да задовоље задате циљеве. Додатни проблем представљало је и тешко стање у привреди Индонезије. Али о томе ће више речи бити касније.

Југославија се почетком 60-их година нашла у незавидној економској ситуацији. Економски систем земље, који је представљао комбинацију централно-административног модела привреде и самоуправљања, показао се недорастао кретањима у светској и домаћој привреди. На спољноекономском плану дотадашње искуство показало је да економско везивање за запад или исток нужно са собом носи опасност потенцијалног политичког и идеолошког условљавања. Југословенско руководство тежило је избегавању било каквог условљавања Југославије од стране других држава у политичким и економским односима. Овакво стање захтевало је нову спољноекономску оријентацију. Међутим нови економски курс није диктирала само политика, која је тражила савезнике у неангажованим земљама Трећег света, већ и привреда чији производни капацитети нису били конкурентни на тржиштима западне Европе, ка којима је Југославија готово традиционално била извозно оријентисана. Спољноекономски наступ земље морао је да се преоријентише ка ваневропском свету. Са позиција оваквих настојања Југославије морамо посматрати и покушај градње економских односа на дугорочним основама са далеком азијском земљом, неангажованом Индонезијом.

Сматрано је да пласман разноврсне индустријске робе у неразвијену, али ипак велику и многољудну земљу попут Индонезије може донети многе могућности. Гледано у односу на циљеве привредних реформи. Производња и пласман робе у Индонезију могли су

допринети решавању проблема неискоришћености индустријских производних капацитета у Југославији. У перспективи пружана је и могућност за решавање проблема незапослености, али и за доказивање успешности југословенског самоуправног социјализма као економског система. Низак квалитет производа деловао је као мање битан проблем при пласману у земље попут Индонезије. Што је значило и да ниска продуктивност више није била толико акутан проблем. Овакав модел осим на Индонезију могао се применити и на друге сличне земље у свету. Ипак у пракси је ситуација изгледала мало другачије. У многим случајевима југословенски производи показали су се и скупљим и лошијим од оних које је нудила конкуренција. Југословенска привреда се показала некохерентном и неспособном да изађе на крај са тржиштем и конкуренцијом. У овој борби нису помагале ни честе интервенције Београда и југословенских дипломата у Џакарти, као ни добра воља Индонежана иза које је стајала Сукарнова политика.

У погледу југословенских привредних реформи од значаја је било и питање прилива, односно одлива девиза у трговинској размени са Индонезијом. Узевши у обзир да је плаћање између две земље било регулисано на конвертибилној основи, односно да су плаћања вршена у девизама, Југославија је имала могућност да преко израженог суфицита у трговини са овом земљом добије преко потребне девизе. Прилив девиза могао је имати позитиван утицај на лош девизни биланс Југославије, велики спољнотрговински дефицит и повећање инвестиција. Осим тога ове девизе омогућавале су Југославији да лакше врати кредите узимане 50-их година на западу са високим каматама. Међутим ствари нису ишле глатко. Индонежани су такође имали проблема са девизним билансом, а у спољној трговини ове азијске земље постојао је велики дефицит. Прилив девиза био је у равни са одливом, а често и знатно нижи. Извоз Југославије знатно су спутавала и различита увозна ограничења у виду различитих курсева страних валута, извозно-увозних дозвола и сличног, које је у циљу спречавања одлива девиза увела влада Индонезије.

У погледу индонежанске привреде могу се уочити одређене тенденције која су имале утицаја на економске односе ове земље са Југославијом у првој половини 60-их. Крајем 50-их година са увођењем *вођене економије* Индонезија се нашла на путу планске привреде. Била је то шанса и за Југославију, чији стручњаци су потенцирали значај Осмогодишњег плана развоја Индонезије за наступ југословенских предузећа у овој земљи. У овом плану

виђена је шанса за пласман различите индустријске робе и опреме за изградњу инфраструктуре, енергетског система и индустрије. Међутим делује да овај план није довољно искоришћен са југословенске стране, поред свих погодности које су постојале. Разлог за то су добрим делом неорганизованост и неконкурентност југословенских посредника, али и произвођача. Као примери могу се навести махом бирократске и друге компликације настале у преговорима за различите инфраструктурне и енергетске пројекте. Потом маратонски и на крају неуспели преговори за изградњу фабрике танина, још једног посла од југословенског *престижа*. Битан моменат представљао је и већ поменути лош квалитет робе, попут случајева у пласману цемента, микроцентра и текстила. Наравно необјективно би било не поменути да је одређена опрема пласирана у Индонезију задовољавала критеријуме купца, квалитативно и квантитативно.

Битни проблеми у привредној сарадњи долазили су и са индонежанске стране. Прва половина 60-их година била је период велике турбуленције у привреди Индонезије. У својој основи и по зацртаним циљевима Осмогодишњи план био је, слично Првом петогодишњем плану у ФНРЈ, превише амбициозан и његова реализација је већ у првим годинама била у великом заостатку. На трговинску размену између две земље одразио се негативно мањак девиза у обе. За увоз робе из Индонезије нарочит проблем су представљали вишеструки девизни курсеви рупије у односу на долар, разлика између легалног курса прописаног од стране индонежанске владе и курса на црном тржишту. Различити курсеви у сфери робне размене примењивани су за различите производе, што је додатно компликовало трговину. Већ поменуте различите увозне рестрикције, дозволе и одредбе као и поврх свега рапидна инфлација били су акутни проблеми за успешну привредну сарадњу две земље. Ништа мање значајне проблеме међутим нису представљали ни шверц, потом полулегални послови преко Сингапура и Хонг Конга и корупција која је за југословенске фирме била мач са две оштрице. За увоз главних артикала из Индонезије, односно производа плантажних култура, нарочито каучука, проблем је представљала запуштеност плантажа у овој земљи а тиме и пад у производњи ових артикала. Политика конфронтације са Малезијом довела је до прекида веза са Сингапуром и другим малезијским лукама, чиме је Индонезија скоро самовољно себи завела санкције и отежала додатно сваки вид робне размене са иностранством па тиме и са Југославијом.

У наредном делу закључка наш фокус биће на могућим рефлексијама покрета несврстаних и његовог виђења економских односа између држава на економске односе Југославије и Индонезије које овај рад обрађује. Једна од отежавајућих околности у сагледавању ове проблематике је карактер докумената произашлих из рада конференција несврстаних и конференције о проблемима развоја у Каиру 1962. Ставови у документима везани за економију, али и политику, често су општег карактера без прецизних одредби. Што проналажење потенцијалне рефлексије ових конференција у економским односима две земље чини тежим.

Још од заједничке изјаве Тита, Насера и Нехруа на Брионима јула 1956. као један од приоритета неангажованих земаља у економији истицана је потреба за убрзаним развојем неразвијених земаља. У погледу убрзаног економског развоја нарочит значај придаван је индустријализацији. У склопу оваквих економских тенденција је у Индонезији наступала и Југославија, која је тежила извозу индустријске опреме и целих фабричких погона у ову азијску земљу.

Потреба за развојем индустрије, али и пољопривреде у неразвијеним земљама истакнута је и на београдској конференцији неангажованих земаља септембра 1961. Може се рећи да су у овом периоду Индонезија и Југославија учиниле мало у својој привредној сарадњи за унапређење пољопривреде. Иако је Индонезија планирала значајно унапређивање своје пољопривреде која се налазила у лошем стању. Београдска конференција позвала је земље у развоју на сарадњу у циљу елиминације притисака из иностранства и штетног утицаја економских блокова развијених земаља. Успостављањем економских односа са земљама Трећег света, укључујући и Индонезију, Југославија је тежила ослобађању своје економије од утицаја развијених европских држава као и економских блокова (ЕЗТ и СЕВ). Слична тенденција била је присутна и код Индонежана, који су развијали економске односе са Југославијом, али и осталим социјалистичким и земљама у развоју. Нарочито у време конфронтације са Малезијом они су тежили извозу своје робе преко нових лука, укључујући и југословенске. Траживши тиме алтернативу западним земљама од којих су трпели политичке притиске.

Од значаја за економске односе Југославије и Индонезије био је и апел београдске конференције да се укину флукуације као и ограничења у одређивању цена сировина на

тржишту. Овај апел нарочито је био значајан за увоз индустријских сировина из Индонезије у Југославију. Међутим проблем који је постојао у размени СФРЈ са Индонезијом по питању цена сировина, произилазио је махом из унутрашњих проблема индонежанске привреде. Ту нарочито треба истаћи пад производње на плантажама и извозне цене одређене према домаћим растућим ценама уместо ка светским.

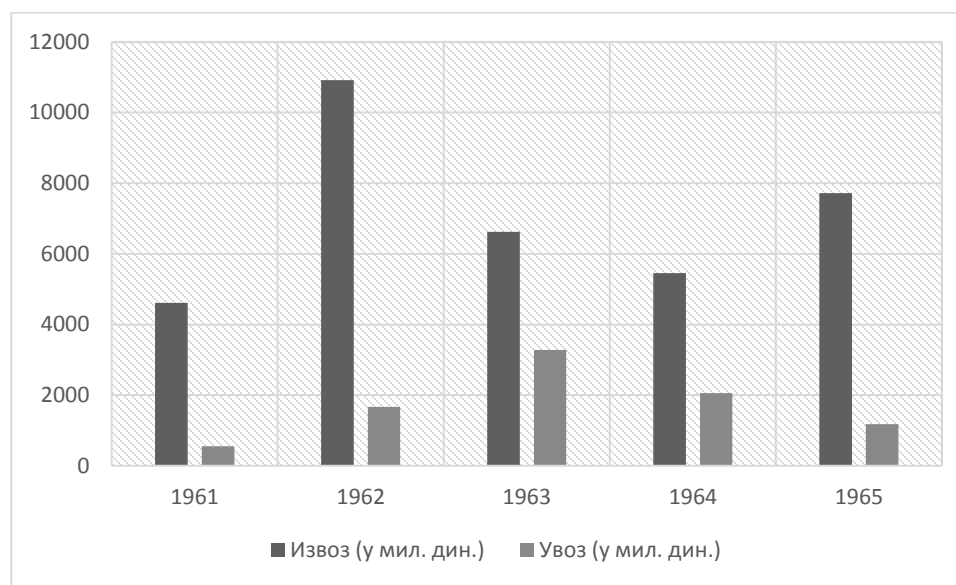
Слични ставови о сарадњи земаља у развоју, а тиме и неангажованих земаља, могли су се чути и на Конференцији о проблемима економског развоја у Каиру јула 1962. Везано за тему овог рада поменућемо позив конференције на развој међусобних трговинских односа, на чему су Југославија и Индонезија свакако радиле. Осим редовних трговинских протокола ове две земље склапале су и дугорочне трговинске споразуме чији циљ је био да трговинску размену поставе на чвршће и трајније основе. По питању унапређења финансијских односа и финансирања инвестиционих радова Југославија је још у периоду пре јула 1962. Индонезији пружила два средњорочна кредита за потребе пројеката у цивилном сектору привреде. Односно за извоз инвестиционе опреме, неопходне за изградњу индустријских капацитета у Индонезији и индустријску кооперацију са том земљом. У погледу унапређења транспорта осим на инфраструктурним пројектима у Индонезији Југославија је радила и на унапређењу поморских веза са овом земљом, где је нарочито значајно место имала Ријека. Поред тога у току је била и реализација аранжмана за извоз мотора и моторних возила из СФРЈ.

На основу литературе и извора коришћених у овом раду тешко се могу наћи одредбе из рада Друге конференције несврстаних у Каиру октобра 1964. којих није било на претходне две поменуте конференције, а да су одређеног одјека потенцијално могле имати у економским односима СФРЈ и Индонезије. То потврђује тврдње присутне у литератури, да је Конференција о проблемима економског развоја у Каиру из 1962. допринела стварању економске политике несврстаних која је дуго времена била и званична економска политика покрета.

*

Уколико се сагледа целокупна спољна трговина између Југославије и Индонезије од 1961. до 1965. може се уочити тенденција раста њене вредности, али и присуство одређених осцилација у том погледу као и проширивања и унапређивања понуде. У 1961. доминантно

место у југословенском извозу по вредности припадало је машинама. Док је у увозу из Индонезије доминантно место припадало гуми и калају. До 1965. југословенска страна је настојала да у свој извоз убаци што више нових артикала. Тако да је листа А југословенског извоза у оквиру Споразума о економској сарадњи и дугорочној робној размени из 19. јануара 1965. садржала чак 46 артикала. Ова листа је као што смо могли видети садржала широки спектар производа, од различитих метала и текстила до електротехничких уређаја и бродова. Листа Б артикала које је СФРЈ требало да увезе из Индонезије садржала је свега 19 артикала, дакле ни половину од онога што је Југославија намеравала да извезе. Поред тога и структура је била знатно другачија, радило се само о сировинама, односно традиционалним извозним артиклима Индонезије. Дакле док је Југославија свој извоз константно мењала и унапређивала, индонежански је остао готово непромењен у целом периоду који овај рад обухвата.

Табела 33. Кретање вредности извоза и увоза у спољнотрговинској размени Југославије са Индонезијом према подацима Статистичког годишњака СФРЈ изражено у милионима динара⁶⁶⁹

Посебно питање у економским односима две земље представљали су инвестициони пројекти. Највећи део ових пројеката остао је у овом периоду у фази планова и преговора или у неким почетним фазама реализације. Поједини пројекти, попут фабрике танина,

⁶⁶⁹ SZS, *Statistički godišnjak SFRJ* (1966), Godina XIII, Beograd, str. 222.

остали су поред свих напора предузећа и државе незавршени. Реализација појединих пројеката, попут посла „ТАМ-а“ и „Заставе“, градње ТЕ „Палембанг“ и „Макасар“ као и бродоградилшта Џакарта је започета у овом периоду. Ипак није познат крајњи домет ових ангажмана, узевши у обзир хронолошко ограничење теме.

Један део већих извозних послова, попут извоза бродова и грађевинских машина, био је успешно реализован уз помоћ кредита које је Југославија пружала Индонезији. Посао „Триглав“ реализован је такође успешно, поред свих огромних пропуста и компликација, на ивици међународног скандала. Иако је реализација посла била успешна, цео ангажман открио је многе мане и неспособност југословенских предузећа, али и југословенске привреде у целини.

❖ Извори

➤ Необјављени извори

1. Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије, Политичка архива.
2. Архив Југославије, фондови: Савезно извршно веће, Централни комитет Савеза комуниста Југославије.

➤ Објављени извори

1. *Југославија-Индонезија 1945-1967. истраживања и документа*, приредили Љубодраг Димић, Александар Раковић и Миладин Милошевић (Београд: Архив Југославије, 2014.).
2. SZS, *Statistički godišnjak SFRJ* (1966), Godina XIII, Beograd.

❖ Литература

➤ Монографије

1. Dick, Howard, Vincent J. H. Houben, J. Thomas Lindblad, Thee Kian Wie, *The Emergence of National Economy – An economic history of Indonesia 1800-2000*. Honolulu: University of Hawai'i press, 2002.
2. Grant, Bruce, *Indonesia*. London and New York: Cambridge University Press, 1964.
3. Bogetić, Dragan, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006.
4. Tadić, Dr Vojana, Mr Olivera Bogetić, Mr Dragan Bogetić, *Osobnosti i dileme nesvrstanosti; Hronika nesvrstanosti 1956-1980*. Beograd: Komunist, 1982.
5. Богетић, Драган, Љубодраг Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961.: прилог историји Трећег света*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2013.
6. Миликић, Др Ратомир, *Између Европе и Несврстаности: Југославија и Савет Европе 1960-1980*. Београд: Институт за савремену историју, 2017.
7. Horvat, Branko, *Ogledi iz ekonomike privrednog planiranja*. Beograd-Zagreb: Savezni sekretarijat za nauku, 2001.

8. Hubeny, Marijan, Vladimir Dragomanović, Vladimir Glišić, Ljubiša Adamović, *Ekonomska kretanja i razvoj privrednih sistema u svetu i položaj Jugoslavije*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1970.
9. Veljašević, Milan, *Indonezija*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1969.
10. Both, Anne, *The Indonesian Economy in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A history of missed opportunities*. London: Macmillan Press, 1998.
11. Van Zanden, Jan Luiten, Daan Marks, *An Economic History of Indonesia, 1800-2012*. London and New York: Routledge, 2012.
12. Tadić, Bojana, *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku u privredu, 1978.
13. Bogetić, Dragan, *Nesvrstanost kroz istoriju: Od ideje do pokreta*. Beograd: ZUNS, 2019.
14. Tadić, Bojana, *Istorijski razvoj politike nesvrstavanja 1946-1966*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1968.
15. Horvat, Branko, *Jugoslovenska privreda 1965-1983. Prognoze i kritike*. Ljubljana-Zagreb: Cankarjeva Založba, 1984.
16. Drake, Christine, *National Integration in Indonesia*. Honolulu: University of Hawaii press, 1989.
17. Mates, Leo, *Ekonomski osnovi neangažovanosti*. Beograd: Komunist, 1964.

➤ Чланци

1. Pavlović, Puniša A., „Savremeni problemi razvitka Indonezije“, *Međunarodni problemi*, br. 1 (1957): 50-67.
2. Pauker, Guy J., ``Indonesia in 1963: The Year of Wasted Opportunities``, *Asian Survey*, Vol. 4, No. 2, A Survey of Asia in 1963: Part II (Feb., 1964): 687-694.
3. Fisher, Charles A., `Myth and Geographical Reality in Indonesia`, *Modern Asian Studies*, Vol. 1, No. 2 (1967): 155-189.
4. Đerđa, Josip, „Nova etapa u razvoju i akciji politike neangažovanja – Druga konferencija neangažovanih zemalja“, *Međunarodna politika*, br. 3 (1964): 9-24.
5. Pauker, Guy J., ``Indonesia in 1964: Toward the Peoples Democracy?``, *Asian Survey*, Vol. 5, No. 2, A Survey of Asia in 1964: Part II (Feb., 1965): 88-97.

6. Пиљак, Милан, «Реформе југословенског економског система 1945-1965.» у *Истраживања младих сарадника Института за новију историју Србије*, уредник Зоран Јањетовић (Београд: ИНИС, 2013): 219-239.
7. Кежић, Данијел, „Политичке последице економских реформи 60-их година у СФРЈ. Од дезинтеграције економског система до конфедерализације Југославије (1961-1971)“, *Токови историје*, 2 (2017): 11-36.
8. Aleksić, Dr Milan, „Tendencije u razvoju spoljne trgovine Jugoslavije“, *Međunarodni problemi*, br. 2 (1965): 37-52.
9. Fabinc, Dr Ivo, „Ekonomske odnose Jugoslavije sa inostranstvom u uslovima sprovođenja privredne reforme“, *Međunarodni problemi*, br. 2(1967): 9-28.
10. Dragomanović, Todor, „Pregled ekonomskih odnosa Jugoslavije sa zemljama u razvoju“, *Međunarodni problemi*, br. 2(1964): 157-162.
11. Oei, Hong Lan, `Implications of Indonesia`s New Foreign Investment Policy for Economic Development`, *Indonesia*, No. 7 (Apr., 1969): 33-66.
12. Sastoamidojo, Ali, „Problemi Indonezije i njen međunarodni položaj (predavanje)“, *Međunarodni problemi*, br. 4 (1957): 76-80.
13. Lary, Hal B., „Ekonomske razvoj i kapacitet uvoza“, *Međunarodni problemi*, br. 4 (1957): 39-50.
14. Stojiljković, Dragan, „Savremena kretanja na aziskom jugoistoku“, *Međunarodni problemi*, br. 1 (1960): 5-32.
15. Mates, Leo, „Jačanje uloge zemalja u razvoju u međunarodnim odnosima“, *Međunarodni problemi*, br. 2 (1964): 9-22.
16. Van der Kroef, Justus M., ``Indonesia`s Economic Dilemma``, *Far Eastern Survey*, Vol. 29, No. 4 (Apr., 1960): 49-63.
17. Pauker, Guy J., ``Indonesia`s Eight-Year Development Plan``, *Pacific Affairs*, Vol. 34, No. 2 (1961): 115-130.
18. Ohlin, Prof. Bert, „Neki aktuelni problemi svetske trgovine (predavanje)“, *Međunarodni problemi*, br. 4 (1962): 171-174.
19. Arsić, Draginja, „Ekonomske odnose zemalja socijalističkog lagersa i nerazvijenih zemalja“, *Međunarodni problemi*, br. 1 (1962): 73-90.

20. Popović, Vladimir, „Ekonomski problemi zemalja u razvoju (govor šefa delegacije FNRJ na kairskoj konferenciji)“, *Međunarodni problemi*, br. 2-3 (1962): 87-102.
21. Klemenc, Janko, „Problemi međunarodne trgovine sirovinama na Kairskoj konferenciji“, *Međunarodni problemu*, br. 2-3 (1962): 119-130.
22. Stanovnik, Janez, „Neki problemi teorije i politike ekonomskog razvoja u svetlosti kairske deklaracije“, *Međunarodni problemi*, br. 2-3 (1962): 25-46.
23. Dragomanović, Vladimir, „Konferencija o problemima razvoja (Kairo, 9-18. juli 1962.)“, *Međunarodni problemi*, br. 2-3 (1962): 103-118.
24. Stanovnik, Janez, „Zemlje u razvoju i problemi međunarodne trgovine“, *Međunarodni problemi*, br. 3 (1963): 9-26.
25. Wong, John, `Chinese Demand for South-East Asian Rubber, 1949-72`, *The China Quarterly*, No. 63 (Sep., 1975): 490-514.
26. Sukijasović, Dr Miodrag, „Karakteristike ekonomskih ugovora SFRJ sa nedovoljno razvijenim zemljama“, *Međunarodni problemi*, br. 2 (1964): 35-58.
27. Lađević, Đorđe, „Međunarodno finansiranje i ekonomsko-političke promene u savremenom svetu“, *Međunarodni problemi*, br. 3 (1960): 47-50.
28. Krulj, Dr Vrleta, „Platni (klirinški) sporazumi u sistemu međunarodnog plaćanja Jugoslavije“, *Međunarodni problemi*, br. 1 (1965): 123-132.
29. Hensley, Roy J., `Development Banks and Economic Development in Indonesia`, *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 12, No. 4 (Jul., 1964): 392-415.
30. Mackie, J. A. C., ``Indonesia`s Government Estates and Their Masters``, *Pacific Affairs*, Vol. 34, No. 4(1961-1962): 337-360.
31. Veljašević, Milan, „Politička kriza u Indoneziji i njeni uzroci“, *Međunarodni problemi*, br. 2(1966): 91-104.
32. Hindley, Donald, ``Indonesia`s Confrontation with Malaysia: A Search for Motives``, *Asian Survey*, Vol. 4, No. 6 (Jun., 1964): 904-913.
33. Milenković, Vladislav, „Nerazvijene zemlje i svetsko tržište“, *Međunarodni problemi*, br. 2 (1961): 47-64.
34. Žiberna, Milica, “Savremeni problemi trgovine primarnim proizvodima”, *Međunarodni problemi*, br. 3(1964): 59-70.

35. Stanovnik, Janez, „Industrijalizacija i njeno dejstvo na ekonomske odnose Jugoslavije sa inostranstvom“, *Međunarodni problemi*, br. 1 (1961): 5-30.
36. Humphrey, Don D., ``Indonesia`s National Plan for Economic Development``, *Asian Survey*, Vol. 2, No. 10 (Dec., 1962): 12-21.
37. Milanović, Ljubiša, „Zemlje u razvoju i trgovina gotovim i polupreradenim proizvodima“, *Međunarodni problemi*, br. 3 (1964): 71-82.
38. Milenković, Vladislav, „Neki vidovi politike pomoći kao sredstvo za usmeravanje razvoja zemalja u razvoju“, *Međunarodni problemi*, br. 4 (1964): 45-54.
39. Lađević, Đorđe, „Američka i sovjetska ekonomska pomoć“, *Međunarodni problemi*, br. 3 (1958): 72-84.